

Blue Sky Group

Pensioenfonds Blue Sky Group

Jaarverslag 2019

Amstelveen, 5 juni 2020

Introductie

Dit is het jaarverslag van het Stichting Pensioenfonds Blue Sky Group over het jaar 2019. Het bestuur legt hierin verantwoording af over het gevoerde beleid en de financiële resultaten. De in dit verslag beschreven situatie is in het eerste kwartaal echter sterk veranderd door de coronapandemie. De verslaggeving over 2019 verandert hierdoor niet, maar staat wel in een ander daglicht.

De snelle en brede verspreiding van het virus en de overheidsmaatregelen gericht op het indammen daarvan hebben grote impact op het maatschappelijk functioneren en de economie. Vanaf eind februari zijn wereldwijd de beurskoersen fors gedaald. Het vermogen van het fonds daalde van 84 miljoen per ultimo 2019 naar 79 miljoen per ultimo maart 2020. In combinatie met de zeer lage rente leidde dit tot een daling van de dekkingsgraad van 99,7% naar 84,6%. Na het eerste kwartaal heeft een herstel van de aandelenkoersen plaatsgevonden en is de dekkingsgraad gestabiliseerd op een niveau van ca. 85%. De waarde van het vermogen is in april weer gestegen naar 84 miljoen.

De ontstane crisis heeft ook gevolgen voor de dagelijkse operatie van het fonds. Mede dankzij een goede infrastructuur en tijdige voorbereiding kunnen alle activiteiten van het fonds vanuit huis worden uitgevoerd. Bestuur en medewerkers van de uitvoeringsorganisatie werken vanaf 16 maart 2020 nagenoeg volledig thuis en alle fondsactiviteiten (met uitzondering van fysieke bijeenkomsten) vinden doorgang.

Op een negatief beleggingsrendement van 3,1% in 2018 volgde in 2019 een positief rendement van 16,9%. Zowel vastrentende waarden als aandelen en vastgoed droegen daaraan bij. Het belegd vermogen van het fonds bedroeg per 31 december 2019 in totaliteit ruim EUR 83 miljoen. De beleidsdekkingsgraad daalde in 2019 van 108,9% naar 99,3%. Daardoor was het in 2019, ondanks het goede beleggingsresultaat in het verslagjaar, met het oog op de hoogte van de dekkingsgraad wettelijk niet mogelijk om te indexeren.

Het bestuur heeft in 2019 verdere stappen gezet in de optimalisering en vereenvoudiging van de beleggingsportefeuille. Hierdoor worden de beheerkosten verlaagd. Na de herziening van de aandelenportefeuille in 2018, is in het verslagjaar de vastrentendewaardenportefeuille tegen het licht gehouden. Daarnaast heeft het bestuur conform de investment belief dat passief beleggen de voorkeur verdient, de allocatie naar passieve beleggingen uitgebreid.

In 2019 heeft het fonds het integraal risicomanagementbeleid geactualiseerd. Tevens is een begin gemaakt met een integrale risico-inventarisatie, die begin 2020 is afgerond. Verder is gedurende 2019 samen met andere klanten van de uitvoeringsorganisatie een IT-risk self-assessment uitgevoerd.

Ook in dit verslagjaar is weer een herstelplan ingediend. Het herstelplan liet zien dat tijdig herstel mogelijk is. Het verwachte herstel zal voornamelijk moeten komen uit het verwachte rendement.

Op 13 januari 2019 trad de IORP II-wetgeving in werking. Na een intensief voorbereidingstraject en bestuurlijke besluitvorming eind 2018 over onder meer het uitbestedingsbeleid en de invulling van de drie sleutelfuncties actuariael, risicobeheer en interne audit, werd in het verslagjaar stilgestaan bij de verschillende vereisten van IORP II en vooral bij de inrichting en de bemensing van de sleutelfuncties. In de loop van 2019 benoemde het bestuur de actuariael sleutelfunctiehouder na een

.....

positief besluit door De Nederlandsche Bank (DNB). De benoeming van de sleutelfunctiehouders risicobeheer en interne audit volgt in 2020. Het fonds dient de benoeming van de sleutelfuncties na toetsing door DNB op 1 september 2020 te hebben afgerond.

Met betrekking tot het toekomstperspectief van het fonds is binnen het fonds en met stakeholders onder meer gesproken over de pensioenregeling, de wijze van uitvoering, de hoogte van de (uitvoerings)kosten alsmede een reductie daarvan en de toenemende druk op de tijdsbesteding van bestuursleden. Een en ander heeft ertoe geleid dat er een stuurgroep is opgericht die als opdracht heeft het uitvoeren van een onderzoek naar alternatieve mogelijkheden voor de uitvoering van de pensioenregeling van Blue Sky Group. De uitkomsten dienen als basis voor de verdere besluitvorming door pensioenfonds en arbeidsvoorwaardelijke partijen met ieder een eigen verantwoordelijkheid.

Het bestuur bedankt al diegenen die zich het afgelopen jaar hebben ingespannen voor het pensioenfonds.

Amstelveen, 5 juni 2020

namens het bestuur,

T.G.A. Keijzers
vicevoorzitter

A.S.J. Schakel
vicevoorzitter

Inhoud

Kerncijfers	7
Bestuursverslag	9
1 Profiel pensioenfonds	10
<hr/>	
1.1 Rechtsvorm en bestuursmodel	10
1.2 Missie, visie en strategie	10
1.3 Doelgroep jaarverslag	11
1.4 Pensioenregelingen	11
1.5 Risicohouding	12
<hr/>	
2 Externe ontwikkelingen	13
<hr/>	
2.1 Financiële markten in 2019	13
2.2 Wetgeving en overheidsbeleid in 2019	14
2.3 Toezicht in 2019	15
<hr/>	
3 Interne ontwikkelingen	17
<hr/>	
3.1 Financiële positie pensioenfonds	17
3.2 Pensioenregeling en uitvoering	19
<hr/>	
4 Beleid	20
<hr/>	
4.1 Ontwikkelingen beleggingsbeleid	20
4.2 Ontwikkeling financieel beleid	23

.....

4.3	Ontwikkeling communicatiebeleid	26
------------	--	-----------

5	Governance	28
----------	-------------------	-----------

5.1	Inrichting van de governance	28
5.2	Geschiktheid	28
5.3	Uitvoering en uitbesteding	29
5.4	Externe relaties	29
5.5	Gedragregelingen	30
5.6	Melding onregelmatigheden	32
5.7	Privacybeleid	32
5.8	Beheerst beloningsbeleid	32
5.9	Sancties	33

6	Kosten	34
----------	---------------	-----------

6.1	Kosten pensioenuitvoering	34
6.2	Kosten vermogensbeheer	34
6.3	Transactiekosten	36
6.4	Verhouding rendement en kosten	37

7	Risicomanagement	38
----------	-------------------------	-----------

7.1	Risicobeleid	38
7.2	Risicomanagementorganisatie	42

8	Toekomstverwachting 2020	44
----------	---------------------------------	-----------

.....

9	Ontwikkelingen na balansdatum	45
10	Verslag visitatiecommissie	46
11	Verslag verantwoordingsorgaan	48
	Jaarrekening 2019	50
<hr/>		
	Balans per 31 december	51
	Rekening van baten en lasten	52
	Kasstroomoverzicht	53
	Toelichting algemeen	54
	Toelichting op de balans	64
	Risicobeheer	78
	Toelichting op de rekening van baten en lasten	88
<hr/>		
	Overige gegevens	102
<hr/>		
	Bestemming van het resultaat	102
	Actuariële verklaring	103
	Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	105
<hr/>		
	Bijlagen	114
<hr/>		
	Personalia/Functies en nevenfuncties (stand per 5 juni 2020)	114
	Functies en nevenfuncties bestuur	115
	Deelnemersbestand	116
	Ontwikkelingen 2010 – 2019	118

Kerncijfers

(bedragen in duizenden euro's)

	2019	2018
Deelnemers		
Aantal actieve deelnemers	147	151
Aantal gewezen deelnemers	133	119
Aantal pensioengerechtigden	29	27
Totaal	309	297
Premies en uitkeringen		
Feitelijke premie	3.313	3.339
Kostendekkende premie	3.597	3.289
Gedempt kostendekkende premie	2.297	2.139
Pensioenuitkeringen	656	637
Vermogen		
Stichtingskapitaal en reserves	-239	2.074
Voorziening pensioenverplichtingen	84.665	67.860
Dekkingsgraad		
Nominale dekkingsgraad	99,7%	103,1%
Beleidsdekkingsgraad	99,3%	108,9%
Vereiste dekkingsgraad volgens FTK	121,5%	124,0%
Reële dekkingsgraad	64,0%	62,7%
Wettelijke reële dekkingsgraad	78,9%	87,5%
Verwerkte indexering		
Pensioenrechten actieve deelnemers	0,00%	0,00%
Ingegane pensioenen en premievrije pensioenrechten	0,00%	0,00%
Beleggingen		
Vastgoed	8.067	7.415
Aandelen	31.196	22.632
Vastrentende waarden	43.774	39.795
Overig, per saldo	204	-800
Totaal	83.241	69.042
Totaalrendement	16,9%	-3,1%
Vijfjaarsgemiddeld totaalrendement	6,0%	5,9%
Tienjaarsgemiddeld totaalrendement	8,5%	8,2%

.....

Kostenratio's

Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer (bedragen in euro's) ¹	1.267	1.096
Kosten vermogensbeheer/gemiddeld belegd vermogen	0,26%	0,31%
Transactiekosten/gemiddeld belegd vermogen	0,19%	0,15%

---

¹ Betreft door werkgever gedragen externe kosten.

Bestuursverslag

1 Profiel pensioenfonds

1.1 Rechtsvorm en bestuursmodel

Juridische vorm

Stichting Pensioenfonds Blue Sky Group is een ondernemingspensioenfonds dat de pensioenregeling uitvoert voor of namens de (voormalige) medewerkers van Blue Sky Group.

Bestuursmodel

Het pensioenfonds wordt bestuurd door vertegenwoordigers van de werknemers, pensioengerechtigden en de werkgever. Het bestuur bestaat uit zes bestuursleden. De vergaderingen van het bestuur worden geleid door een externe voorzitter zonder stemrecht. Het bestuur legt verantwoording af over zijn gevoerde beleid aan het verantwoordingsorgaan, waarin de belanghebbenden zijn vertegenwoordigd. Een visitatiecommissie van drie onafhankelijke deskundigen houdt intern toezicht op het pensioenfonds.

Uitvoeringsorganisatie Blue Sky Group (BSG) voert de taken van het pensioenfonds uit. Het bestuur heeft KPMG Accountants aangesteld als accountant van het fonds en Willis Towers Watson als certificerend actuaaris. Het actuaariaat van BSG vervult de functie van adviserend actuaaris. De samenstelling van de organen van het pensioenfonds staat in bijlage Personalialia.

1.2 Missie, visie en strategie

Missie

Het pensioenfonds geeft op een effectieve en efficiënte wijze uitvoering aan de pensioenregeling, zoals overeengekomen tussen Blue Sky Group en haar werknemers. Het fonds streeft naar een waardevast pensioen en wil het korten op nominale rechten of pensioenopbouw zo veel mogelijk voorkomen. De dienstverlening aan belanghebbenden is adequaat en tegen een verantwoord kostenniveau. Het pensioenfonds is zich bewust van de bijzondere context waarin het opereert, wat onder meer tot uiting komt in transparantie over de taakuitoefening en de verantwoording daarover.

Doelstelling

De statutaire doelstelling van het pensioenfonds is het verzekeren aan zijn deelnemers van ouderdoms-, partner-, wezen- en arbeidsongeschiktheidspensioenen en andere uitkeringen, een en ander ingevolge de bij pensioenreglement vast te stellen bepalingen.

Toekomstvisie en strategie

Na het doorlopen van een zogenoemde strategiecycclus heeft het bestuur in oktober 2017 zijn missie, visie en strategie vastgelegd in een strategiedocument. Dit bevat de volgende thema's:

- **Uitvoeringskosten:** BSG verzorgt de (administratieve) uitvoering van de pensioenregeling en het beheer van het pensioenfonds om niet. Externe kosten komen voor rekening van Blue Sky Group. Indien de financiële last van Blue Sky Group wordt vertaald in kosten per deelnemer, dan leidt dit tot een hoog bedrag. Onzeker is of Blue Sky Group de financiële last van het hebben van een eigen pensioenfonds ook op langere termijn kan en wil dragen. Het bestuur geeft daarom hoge prioriteit aan het beheersen en, waar mogelijk, reduceren van uitvoeringskosten. In dit kader gaat het bestuur in gesprek met de uitvoeringsorganisatie over de mogelijkheden van reductie van de uitvoeringskosten. De inzet daarbij is het realiseren van een wezenlijke kostenreductie in de

.....

periode 2018-2020 ten opzichte van het kostenniveau van 2017. Daarnaast verkent het bestuur in 2018 alternatieve uitvoeringsmodellen voor de pensioenregeling (zie hierna, 'kosten pensioenregeling').

- **Kosten pensioenregeling:** De nu bestaande financiering, met een overschotten- en tekortenregeling, drukt bij een lage dekkingsgraad op de balans van de werkgever. Dit heeft gevolgen voor de financiële positie van de onderneming en raakt daarmee ook de belangen van de aandeelhouders van BSG. Dit risico kan druk zetten op de financiering van de pensioenregeling. Hoewel al sprake is van een premiecap, voorziet het bestuur een ontwikkeling naar een premiestelling zonder overschotten- en tekortenregeling en verschuiving van risico's. Een zogenoemde CDC-regeling kan bijdragen aan de continuïteit van het pensioenfonds.
- **Continuïteit en functioneren van de governance:** BSG is een onderneming van relatief bescheiden omvang. Hoewel bij de onderneming professionals in pensioen- en vermogensbeheer werkzaam zijn, is de capaciteit voor het pensioenfondsbestuur beperkt, gegeven de hieraan gestelde geschiktheids- en tijdsbestedingseisen. Hierdoor bestaat een risico voor de continuïteit van de bestuurlijke organisatie. Vooralnog zijn belanghebbende partijen er nog steeds in geslaagd te voorzien in een geschikte bezetting van het bestuur en het verantwoordingsorgaan. Verder vragen de capaciteitsbeperkingen om een zo efficiënt mogelijke werkwijze van het pensioenfonds, binnen de wettelijke kaders en voorschriften.

Als gevolg van de werkzaamheden omtrent IORP II-wetgeving, wisselingen in het bestuur, toekomstbestendigheid van het fonds alsmede een door DNB uitgevoerd beleggingsonderzoek waaraan opvolging moet worden gegeven, heeft het bestuur de geplande herijking van de missie, visie en strategie doorgeschoven naar de tweede helft van 2020.

1.3 Doelgroep jaarverslag

Met dit jaarverslag informeert het pensioenfonds de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden en hun nabestaanden, Blue Sky Group, de interne en externe toezichthouders en andere belanghebbenden van het pensioenfonds over het gevoerde beleid en de financiële resultaten. Dit verslag betreft de formele, wettelijk vereiste verantwoording. Het pensioenfonds informeert deelnemers en pensioengerechtigden ook via andere communicatiemiddelen over het gevoerde beleid en gerealiseerde resultaten.

1.4 Pensioenregelingen

Het pensioenfonds voert een voorwaardelijk geïndexeerde pensioenregeling uit over een pensioengevend loon van maximaal EUR 107.593 (niveau 2019).

De pensioenregeling is een uitkeringsovereenkomst. De deelnemers bouwen ouderdomspensioen en partnerpensioen op. Het opbouwpercentage voor het ouderdomspensioen bedraagt 1,875% bij een normpensioenleeftijd die ingaande 1 januari 2018 op 68 jaar is gesteld.

Het partnerpensioen op opbouwbasis is 70% van de pensioenopbouw van het ouderdomspensioen. Doordat de in het verleden opgebouwde aanspraken op ouderdomspensioen zijn omgezet naar de nieuwe normpensioenleeftijd, kan het partnerpensioen lager uitkomen dan 70% van het opgebouwde, respectievelijk bereikbare ouderdomspensioen.

.....

Daarnaast is er een facultatief partnerpensioen over toekomstige diensttijd, dat op risicobasis is verzekerd. Dit bedraagt 70% van de toekomstige opbouw van het ouderdomspensioen. De deelnemer kan afzien van deze risicoverzekering.

Verder voorziet de pensioenregeling in een:

- wezenpensioen;
- arbeidsongeschiktheidspensioen en premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid.

1.5 Risicohouding

Op grond van het financiële toetsingskader (FTK) moet ieder pensioenfonds zijn risicohouding bepalen en vastleggen. Deze geeft aan in hoeverre het pensioenfonds en zijn belanghebbenden risico's willen lopen bij de pensioenuitvoering.

Het bestuur van het pensioenfonds heeft zijn risicohouding bepaald na afstemming met de arbeidsvoorwaardelijke partijen en het horen van het verantwoordingsorgaan. Allereerst gaat het om de kwalitatieve risicohouding. De belanghebbenden van het fonds delen de langetermijndoelstelling van het pensioenfonds. Voor de kortere termijn hebben de premiebetalers (werkgever en werknemers) voorkeur voor een stabiele (te betalen) pensioenpremie, passend bij de pensioenambitie. De deelnemers (actieven, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden en overige aanspraakgerechtigden) willen graag een waardevast pensioen. Ze willen het korten op nominale rechten of pensioenopbouw zo veel mogelijk voorkomen. Onverhoopt gemiste opbouw of indexatie moet het pensioenfonds volgens de deelnemers zo veel mogelijk inhalen. Daarbij moet het pensioenfonds gemiste indexatie in de uitkerings sfeer zonder terugwerkende kracht herstellen.

Daarnaast is er een kwantitatieve risicohouding. Deze baseert het fonds voor de korte termijn op de hoogte van het wettelijk vereist eigen vermogen. Per 1 januari 2019 was deze 24,0% van de pensioenverplichtingen.

Voor de lange termijn hangt de kwantitatieve risicohouding samen met de door het bestuur vastgestelde ondergrenzen van de haalbaarheidstoets. Deze ondergrenzen en de realisatie in de haalbaarheidstoets die in 2019 bij DNB is ingediend zijn als volgt:

	Ondergrens	Haalbaarheidstoets
Mediaan scenario: pensioenresultaat	92%	95,2%
Relatieve maximale afwijking verwacht pensioenresultaat in een slechtweerscenario	35%	27,9%

De resultaten van de haalbaarheidstoets in 2019 blijven daarmee binnen de vastgestelde grenzen. Vanwege de onzekerheid over de toekomstige uitkomst van de haalbaarheidstoets vormt een onverhoopte toekomstige overschrijding van deze grenzen geen aanleiding tot automatische aanpassing van beleid. Wel is het aanleiding voor herijking van het gevoerde beleid en dialoog daarover met de arbeidsvoorwaardelijke partijen en het verantwoordingsorgaan.

.....

2 Externe ontwikkelingen

2.1 Financiële markten in 2019

De rendementscijfers over 2019 laten, ondanks de geopolitieke ontwikkelingen en de bijbehorende onzekerheid, een positief beeld zien voor zowel aandelen als vastrentende waarden.

Het handelsconflict en de draai van de centrale banken domineerden

Het rendement op de aandelenkoersen is deels een herstel van het slechte vierde kwartaal in 2018. Toen daalden aandelen flink als gevolg van onzekerheid over de handelsoorlog tussen China en de Verenigde Staten, mogelijke renteverhogingen en zorgen over de wereldwijde economische groei. In het eerste kwartaal van 2019 was er vervolgens sprake van een krachtig herstel dankzij positieve signalen over een mogelijke handelsovereenkomst en een draai in het beleid van de grootste centrale banken. Zowel het stelsel van Amerikaanse centrale banken (FED) als de Europese Centrale Bank (ECB) gaven aan dat de rente voorlopig niet zou worden verhoogd.

Rente bereikte historisch dieptepunt

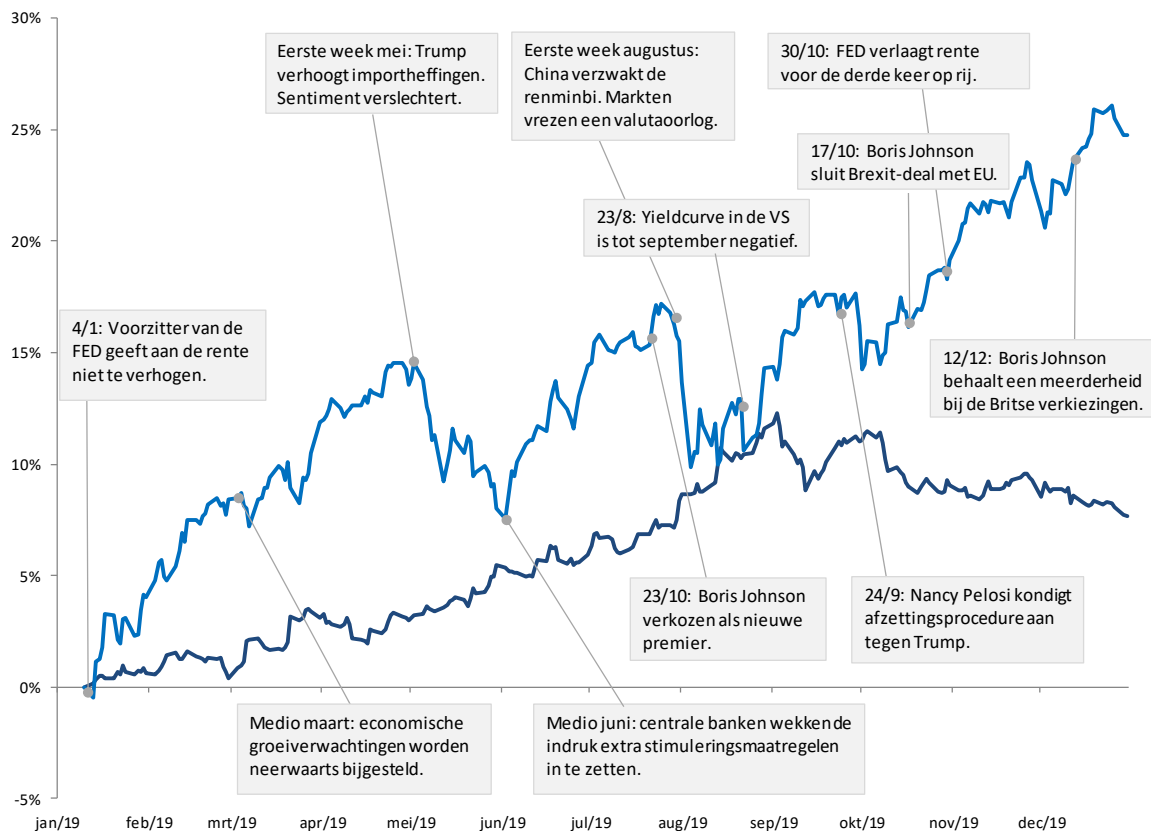
In de loop van 2019 verslechterde het rendement opnieuw toen de Amerikaanse president Trump hogere importheffingen invoerde op Chinese goederen. Begin augustus verzwakte China zijn eigen munt, de renminbi, waarop financiële markten vreesden voor een verdere escalatie. Inmiddels gaven de twee grootste centrale banken aan vanwege dalende economische groei- en inflatieprognoses een beleid te gaan voeren van renteverlaging en het opkopen van obligaties. Hierop stegen aandelenindices, maar daalde de twintigjaars swaprente medio augustus tot een historisch dieptepunt van 0,0%.

Brexit zorgde voor opluchting

In oktober werd Boris Johnson gekozen tot nieuwe premier van het Verenigd Koninkrijk. Hij sloot een Brexit-deal met de EU en behaalde in december een meerderheid bij de Britse verkiezingen. Beleggers waren vooral opgelucht dat er geen sprake was van een harde Brexit. In Italië werd de nieuwe regering vanwege een meer pro-Europese koers positief ontvangen door de financiële markten. Macro-economische data leken aan het eind van het jaar na een periode van daling te stabiliseren. Duitsland ontsnapte niet aan een recessie. Winsten van beursgenoteerde bedrijven liepen gedurende het jaar terug, maar vielen uiteindelijk niet zo laag uit als verwacht.

De wereldwijde aandelenindex steeg ruim 25% en een wereldwijde index van kredietwaardige staatsobligaties steeg met bijna 8%.

.....

Figuur: tijdslijn belangrijke gebeurtenissen in 2019 en verloop van de MSCI World Index (lichtblauw) en de Citigroup World Government Bond Index (donkerblauw) in euro's

2.2 Wetgeving en overheidsbeleid in 2019

Nieuw pensioenstelsel

Kabinet en sociale partners hebben in juni 2019 een principeakkoord gesloten over een toekomstbestendig en evenwichtig pensioenstelsel. Ook bevat het akkoord afspraken om werkend en gezond de pensioenleeftijd te bereiken. In het nieuwe pensioenstelsel wordt de pensioenopbouw persoonlijker en transparanter, waarbij pensioenen sneller worden aangepast aan de economische situatie. Diverse elementen van het huidige stelsel blijven gehandhaafd: verplichte pensioenopbouw, collectieve uitvoering en risicodeling, en fiscale ondersteuning om het pensioensparen te stimuleren.

AOW-leeftijd

Op 2 juli 2019 heeft de Eerste Kamer de Wet temporisering AOW-leeftijd aangenomen. Deze wet is op 1 januari 2020 in werking getreden. Op grond van deze wet stijgt de AOW-leeftijd stapsgewijs naar 67 jaar in 2024. Onder de oude wet zou de AOW-leeftijd al in 2021 67 jaar zijn. Vanaf 2025 volgt de AOW-leeftijd de levensverwachting. De koppeling aan de levensverwachting wordt minder streng dan nu het geval is en wordt nog wettelijk geregeld. Vooruitlopend hierop heeft de overheid al aangegeven dat de AOW-leeftijd in 2025 ook 67 jaar blijft.

Parameters

De pensioenwet schrijft voor dat parameters voor verschillende beleidsterreinen van het pensioenfonds uiterlijk iedere vijf jaren worden getoetst. Hiervoor wordt advies gevraagd aan een

.....

onafhankelijke commissie. Deze commissie heeft tevens als taak advies uit te brengen over de uniforme scenarioset die wordt gebruikt in de haalbaarheidstoets en communicatie over verwachte pensioenen. Een derde taak is het uitbrengen van advies aan De Nederlandsche Bank over de grondslagen voor de waardering van pensioenverplichtingen met een lange termijn, de zogenaamde Ultimate Forward Rate (UFR). De commissie heeft in 2019 advies uitgebracht. Verwachtingswaarden ten aanzien van rendementen en loon- en prijsinflatie zijn naar beneden bijgesteld en de DNB rentetermijnstructuur zal in het vervolg minder van de UFR afhangen en meer op marktinformatie worden gebaseerd. De nieuwe scenarioset heeft tot gevolg dat verwachte pensioenuitkomsten stijgen ten opzichte van een jaar geleden en dat de volatiliteit van de verwachte pensioenuitkomsten beperkter wordt, vergeleken met de eerdere sets. Vanaf 2020 zal worden gerekend met de nieuwe parameters en nieuwe parameterset. DNB onderschrijft het advies en heeft besloten het UFR-advies te implementeren, maar niet eerder dan op 1 januari 2021.

Pensioenverdeling bij scheiding

In september 2019 is het wetsvoorstel pensioenverdeling bij scheiding 2021 ingediend bij de Tweede Kamer. De wet betekent een fundamentele wijziging van de regels voor pensioenverdeling bij scheiding. In de nieuwe situatie krijgt de ex-partner automatisch een eigen aanspraak op een deel van het ouderdomspensioen van de deelnemer, tenzij betrokkenen andere afspraken maken. In de huidige situatie is de ex-partner voor de uitbetaling van een deel van het ouderdomspensioen afhankelijk van het in leven zijn en de pensioenkeuzes van de deelnemer. Het wetsvoorstel bevat ook nieuwe regels voor de verdeling van het partnerpensioen. De nieuwe Wet pensioenverdeling bij scheiding 2021 zou volgens planning van de minister op 1 januari 2021 in werking treden. Op 21 april 2020 heeft de minister aangegeven dat de beoogde inwerkingtredingsdatum is verschoven naar 1 januari 2022.

2.3 Toezicht in 2019

Extern toezicht

Pensioenfondsen staan onder toezicht van twee toezichthoudende instanties: DNB en de Autoriteit Financiële Markten (AFM). Dit toezicht richt zich op de bescherming van belanghebbenden. DNB ziet vooral toe op de financiële positie van pensioenfondsen en houdt toezicht op de naleving van wetgeving. De AFM houdt vooral toezicht op de communicatie met belanghebbenden. Het toezicht vindt plaats via periodieke rapportages, gerichte onderzoeken en periodieke contacten. Als een pensioenfonds zich niet aan de regels houdt, kunnen de toezichthoudende instanties sancties treffen.

Begin maart heeft het fonds het ingevulde DNB-normenkader van 10 strategische risico's ingediend. Aan het fonds is gevraagd om een risico-inschatting te maken van deze 10 strategische risico's op basis van een inschaling in laag-midden-hoog risico. Daarnaast verzocht DNB om per risico een korte toelichting te geven waarom het risico zo is ingeschaald. Op deze wijze geeft het fonds inzage in de samenhang tussen strategie, risico's en de mogelijke consequenties daarbij.

In de zomer van 2019 heeft DNB bij het fonds een on-site beleggingsonderzoek uitgevoerd. Het onderzoek richtte zich op het strategisch beleggingsbeleid en het risicobeheer van de beleggingsportefeuille. In dit kader hebben toen gesprekken plaatsgevonden met bestuursleden, de voorzitter en medewerkers van de uitvoeringsorganisatie BSG. Tevens heeft DNB een lijst met documenten opgevraagd. Voor de opvolging van de bevindingen stelde het fonds een plan van aanpak op en stemde dat af met DNB.

.....

In juni 2019 overlegde het fonds de beantwoording van de vragenlijst met betrekking tot de sectorbrede uitvraag van DNB naar de niet-financiële risico's. Het ging daarbij onder meer om integriteits-, operationele- en IT-risico's, de invloed van het bedrijfsmodel, de governance en het gedrag en cultuur op het risicoprofiel van pensioenfondsen.

Intern toezicht

Naast het externe toezicht kent het pensioenfonds intern toezicht door een visitatiecommissie. Deze commissie onderzoekt jaarlijks de algemene gang van zaken, het beleid en de processen van het pensioenfonds. Ze heeft daarbij bijzondere aandacht voor de beheersing van risico's en de evenwichtige afweging van besluiten. De visitatie over 2019 vond plaats in de eerste helft van 2020. De bevindingen en aanbevelingen van de visitatiecommissie staan in dit jaarverslag.

3 Interne ontwikkelingen

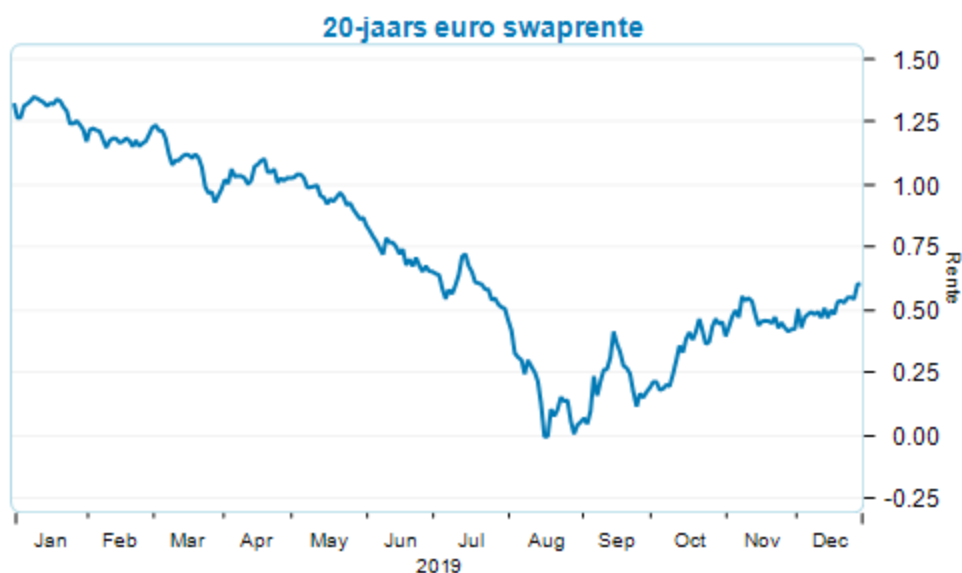
3.1 Financiële positie pensioenfonds

Financiële resultaten

Vermogensontwikkeling

Het fonds behaalde een totaalrendement van 16,9% in 2019. Dit rendement lag boven de langetermijnverwachting van het bestuur. Het rendement had een positief effect op de dekkinggraad, omdat de waarde van het vermogen van het fonds hierdoor steeg.

In 2019 daalde de rente, deze daling had een negatief effect op de dekkinggraad omdat het een toename van de waarde van de verplichtingen tot gevolg had. In het algemeen geldt, hoe lager de rente, hoe 'hoger' (omgerekend) de boekwaarde van de verplichtingen van het pensioenfonds. De toename in de waarde van de verplichtingen als gevolg van een daling van de rente is een risico voor het fonds en wordt dan ook wel het renterisico genoemd. De figuur hieronder laat zien hoe de rente zich in 2019 ontwikkelde en hoe deze vooral in het eerste gedeelte van het jaar sterk daalde, met een stijging van de boekwaarde van de verplichtingen als gevolg.

Figuur: renteontwikkeling over 2019

Net als de waarde van verplichtingen stijgt de waarde van vastrentende beleggingen ook als gevolg van een daling van de rente. Door te beleggen in vastrentende beleggingen kan het fonds dus de toename in de waarde van de verplichtingen deels compenseren. Het renterisico kan hiermee dus gedeeltelijk worden afgedekt. Het bestuur kiest ervoor om niet het gehele renterisico af te dekken. Hierdoor blijft de dekkinggraad gevoelig voor een rentedaling.

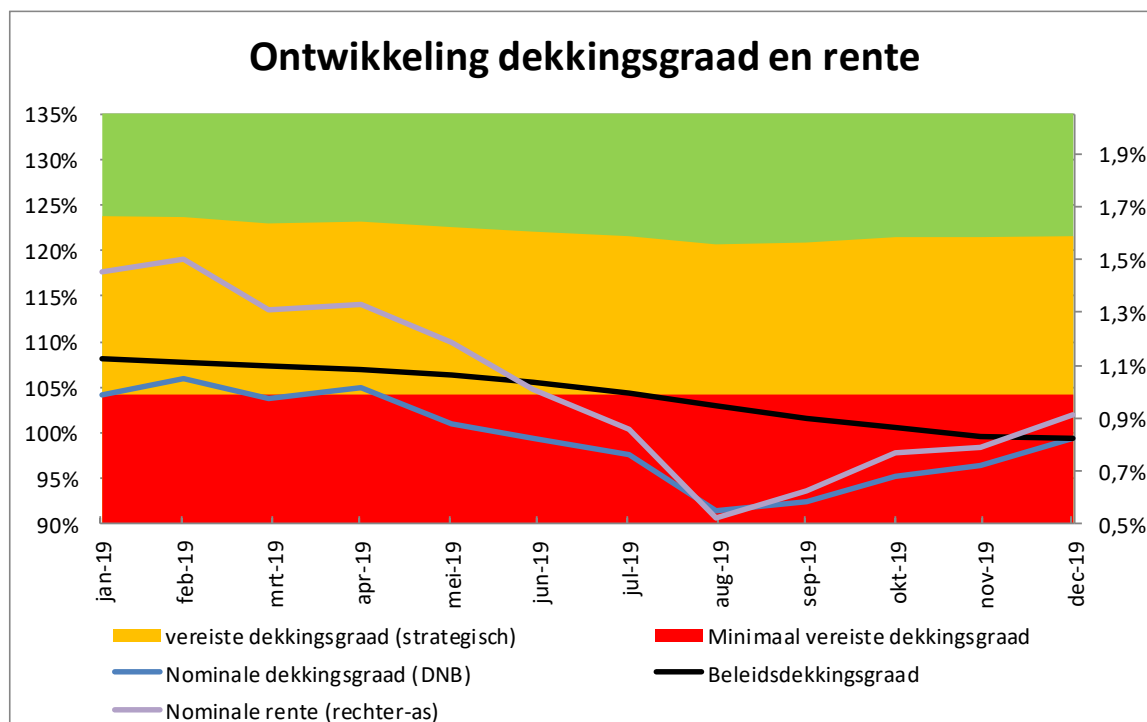
De reden dat het fonds niet het hele renterisico afdekt, heeft te maken met afwegingen tussen de korte en lange termijnrisico's. Het fonds verwacht dat de negatieve gevolgen voor de haalbaarheid van de missie van het fonds (zie paragraaf 1.2 Missie, visie en strategie) op korte termijn beperkt zijn als het fonds het renterisico gedeeltelijk afdekt en de rente verder daalt. Het fonds kent een

.....

oplopende renteafdekkingsstaffel, afhankelijk van de stand van de rente en break-even-inflatie. Hierdoor wordt op de lange termijn geprofiteerd van een oplopende rente.

Beleidsdekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de maandelijkse nominale dekkinggraden van de afgelopen twaalf maanden. Pensioenfondsen baseren hun beleid op deze dekkinggraad. Op 1 januari 2019 bedroeg de beleidsdekkingsgraad 108,9%. Eind 2019 was de beleidsdekkingsgraad gedaald tot 99,3%. De hoofdoorzaak van deze daling van de beleidsdekkingsgraad, was de gedaalde rente.

Gezien de wettelijk vereiste dekkinggraad (pensioenverplichtingen vermeerderd met vereiste reserves) voor het pensioenfonds van 124,0% had het fonds begin 2019 een reservetekort. Daarom had het pensioenfonds eerder een herstelplan opgesteld. Met zo'n herstelplan geeft het pensioenfonds aan op welke wijze het fonds het reservetekort binnen de wettelijke gestelde termijn opheft.

Het pensioenfonds diende voor 1 april 2019 een geactualiseerd herstelplan in bij DNB die het kort daarna goedkeurde. Het plan voorziet in een herstel binnen de wettelijke termijn van tien jaar.

Vanaf eind augustus 2019 lag de beleidsdekkingsgraad onder de minimaal vereiste dekkinggraad van 104,2%. Hierdoor is er vanaf augustus 2019 sprake geweest van een dekkingstekort.

Indexatie

Het fonds streeft er ieder jaar naar om de pensioenaanspraken van de gewezen deelnemers en pensioengerechtigden te verhogen met het CBS-prijnsindexcijfer. Deze bedroeg 1,7%, waarvan op basis van de indexatieregels van het fonds 0% kon worden toegekend. Per 1 januari 2020 heeft het pensioenfonds de pensioenaanspraken daarom niet verhoogd. Jaarlijks probeert het fonds de opgebouwde aanspraken van deelnemers te verhogen op basis van de loonsverhoging volgens de

.....

arbeidsvoorwaardenregeling (avr) voor Blue Sky Group. In december 2019 waren nog geen avr-afspraken geldend vanaf 1 januari 2020 bekend en is de maatstaf vooralsnog op 0% gesteld. Op basis van de indexatieregels van het fonds kon 0% worden toegekend en zijn de opgebouwde aanspraken per 1 januari 2020 daarom niet verhoogd.

Haalbaarheidstoets

In 2019 voerde het pensioenfonds de jaarlijkse haalbaarheidstoets uit. Deze toets is een intern instrument voor het bestuur en sociale partners om te beoordelen hoe de gemaakte beleidskeuzes en gekozen ondergrenzen zich verhouden tot de geformuleerde pensioenambitie. Het pensioenfonds is wettelijk verplicht de haalbaarheidstoets periodiek uit te voeren. Met de haalbaarheidstoets toonde het fonds aan dat het verwachte pensioenresultaat op fondsniveau in voldoende mate aansloot bij de door het bestuur in overleg met betrokken partijen gestelde ambitie en risicohouding (zie paragraaf 1.5). Bij de haalbaarheidstoets per 1 januari 2019 overschreed het fonds de ondergrenzen (voor het pensioenresultaat op fondsniveau) niet.

3.2 Pensioenregeling en uitvoering

Pensioenreglement

De werkgever is in 2019 overgegaan van een cao naar een avr. Het bestuur heeft het pensioenreglement daarop aangepast. Verder besloot het bestuur om mee te werken aan automatische waardeoverdracht van kleine pensioenen, ontstaan als gevolg van uitdiensttreding op of na 1 januari 2018 (eerste fase). Omdat er geen kleine aanspraken zijn voor 1 januari 2018 werkt het bestuur niet mee aan de automatische waardeoverdracht van kleine pensioenen, ontstaan als gevolg van uitdiensttreding voor 1 januari 2018 (tweede fase). Tot slot is een bepaling toegevoegd over het korten van de in enig jaar te verwerven pensioenaanspraken.

Geschillen en klachten

De geschillen- en klachtenregeling van het pensioenfonds bestaat uit regels voor het indienen van geschillen of klachten door belanghebbenden en de behandeling hiervan door het pensioenfonds.

In eerste instantie behandelt de uitvoeringsorganisatie een geschil of klacht, waarna beroep bij het bestuur openstaat. Een belanghebbende die het niet eens is met het oordeel van het bestuur over de toepassing van de statuten of het pensioenreglement, kan zich wenden tot de Ombudsman Pensioenen. Daarnaast is een gang naar de rechter mogelijk. In 2019 zijn er geen klachten aan het bestuur voorgelegd.

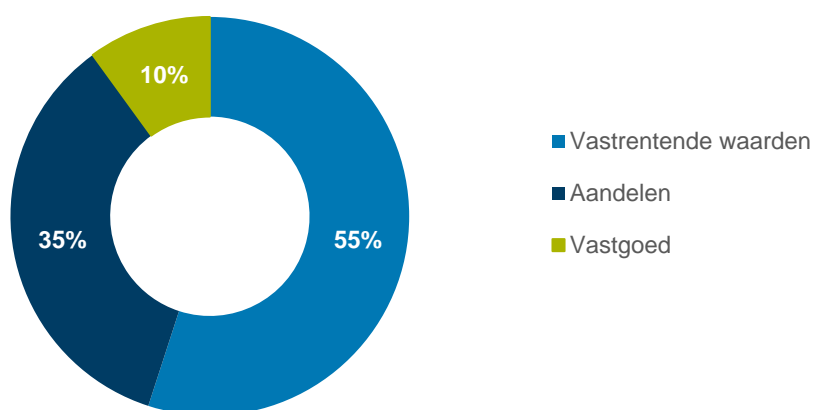
4 Beleid

4.1 Ontwikkelingen beleggingsbeleid

Algemeen

Het pensioenfonds belegt het vermogen om zijn doelstellingen op lange termijn te kunnen halen. Met beleggingsrendementen kan het fonds de pensioenafspraken nakomen en de premies betaalbaar houden. Wanneer de dekkingsgraad het toestaat, kan indexatie van pensioenen volgen.

Jaarlijks maakt het pensioenfonds een beleggingsplan. Daarbij kijkt het naar de risicohouding van het fonds, de economische omstandigheden en de wettelijke kaders waarbinnen het moet opereren. De beleggingen spreidt het fonds over drie beleggingscategorieën: aandelen, vastrentende waarden en vastgoed. De verdeling daarvan in 2019 is te zien in onderstaande figuur. Deze categorieën zijn vervolgens weer onderverdeeld in regio's, beleggingsstijlen en subcategorieën. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om aandelen in wereldwijde en opkomende markten, Amerikaanse en Europese obligaties en staats- en bedrijfsobligaties. Bij het beleggingsbeleid houdt het pensioenfonds rekening met onder andere het valutarisico, het renterisico en het vastgoed- en aandelenrisico (zie hoofdstuk 7 Risicomanagement).

Figuur: strategische mix 2019

Beleggingsrendementen 2019

Het pensioenfonds behaalde in 2019 een totaalrendement van 16,9%². Dit was inclusief het rendement op derivaten ter afdekking van risico's. Het rendement van de aandelenportefeuille was 22,2%. Het rendement op vastgoed kwam uit op 10,9%. De gedaalde rente zorgde voor een positief rendement 6,7% op vastrentende waarden. De volgende tabel geeft een overzicht van de rendementen.

² Het genoemde rendement is het nettorendement, het rendement na aftrek van beheer- en transactiekosten, zie hoofdstuk 6 Kosten.

.....

	PF	BM
Vastrentende waarden	6,7%	6,8%
Aandelen	22,2%	21,8%
Vastgoed	10,9%	10,8%
Totaal	16,9%	16,8%

Tabel: totaalrendement 2019 in % (PF = Pensioenfonds, BM = benchmark)

De volgende tabel geeft een overzicht van de portefeuilleverdeling.

	EUR	PF%
Vastrentende waarden	43.600	52,4%
Aandelen	31.200	37,5%
Vastgoed	8.070	9,7%
Nominale renteswaps	1.020	1,2%
Overig	-649	-0,8%
Totaal	83.241	100,0%

Tabel: beleggingsportefeuille naar categorieën 2019 (bedragen in duizenden euro's)

Strategisch beleid: beleggingsbeginselen

Voor zijn beleggingen hanteert het pensioenfonds de volgende beleggingsbeginselen (investment beliefs):

1. Voor het realiseren van de doelstelling van het pensioenfonds is het nemen van beleggingsrisico's noodzakelijk.
2. De verplichtingenstructuur is leidend voor het strategische beleggingsbeleid, waarin de afweging van risico en rendement expliciet wordt vastgelegd.
3. De diversificatie van beleggingen over beleggingscategorieën en over regio's/stijlen binnen beleggingscategorieën is een belangrijke maatregel voor risicobeheersing.
4. Het vermogensbeheer wordt in beginsel door middel van een passieve beleggingsstijl ingericht. Het fonds kiest in specifieke gevallen voor actief beheer, mits de toegevoegde waarde na kosten dit rechtvaardigt.
5. Elke beleggingsbeslissing dient te passen binnen het vastgestelde integrale risicomanagementbeleid van het fonds, zowel op de korte als op lange termijn.
6. Het pensioenfonds is zich bewust van zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid. Zij geeft hieraan gehoor door onder andere duurzaamheid te integreren in het beleggingsbeleid.
7. Het beleggingsbeleid moet passen bij de ambitie en het kennis- en opleidingsniveau van pensioenfonds en bestuur.
8. Het pensioenfonds besteedt bewust een deel van de uitvoering van het vermogensbeheer uit. Zij doet dit slechts indien en voor zover er een duidelijke alignment of interest is.
9. Het pensioenfonds is kostenbewust.

Beleggingsonderwerpen in 2019

Het bestuur van het pensioenfonds heeft in 2019 diverse beleggingsonderwerpen behandeld, zoals de lage rente, ESG en Brexit. Ook hebben er diverse wijzigingen in de portefeuille plaatsgevonden.

.....

Zo heeft het pensioenfonds in 2019:

- de aandelenportefeuille omgezet naar de samenstelling waartoe het fonds in 2018 besloten had;
- de vastrentendewaardenportefeuille heroverwogen op basis van de allocatiestudie vastrentende waarden. Deze heroverweging heeft geleid tot een gewijzigde samenstelling van de vastrentendewaardenportefeuille, die naar verwachting grotendeels voor de herbalancering van mei 2020 zal zijn geïmplementeerd.

Strategisch beleid: herziening vastrentendewaardenallocatie

Het bestuur heeft in 2019 besloten om de vastrentendewaardenallocatie te herzien. Uitgangspunt zijn de doelstellingen en investment beliefs van het fonds, rekening houdend met de financiële positie van het fonds. Dit heeft geleid tot een vereenvoudiging van de portefeuille. Global credits zijn vervangen door global corporates, high yield is uitgebreid met leningen aan Europese bedrijven, leveraged loans zijn toegevoegd en beleggingen in opkomende markten worden geconcentreerd in zogenaamde hard currency. De gewichten zijn vastgesteld op basis van de gewenste spreiding over consumenten, bedrijven en overheden met een kwantitatieve en kwalitatieve beoordeling. De gewichten zijn afgestemd op de gewenste renteafdekking, waarbij curverisico en transactiekosten worden geminimaliseerd.

Als gevolg van de herziening belegt het pensioenfonds via minder beleggingspools en maakte het gebruik van minder externe vermogensbeheerders. Een groter gedeelte van het belegd vermogen in de vastrentendewaardenportefeuille wordt passief beheerd en een kleiner gedeelte actief beheerd. De kosten van passief beheer zijn in de regel lager dan die van actief beheer. De beheerkosten van de aangepaste vastrentendewaardenportefeuille zullen naar verwachting dan ook lager uitkomen. De nadruk op passief beleggen is in lijn met de investment beliefs van het pensioenfonds.

Verantwoord beleggen

Het pensioenfonds investeert in een goede toekomst voor huidige en toekomstige generaties. ESG-factoren spelen in de besluitvorming steeds vaker een belangrijke rol. Dit is in lijn met het investment belief van het pensioenfonds over ESG.

Uitsluitingen

Het pensioenfonds sloot per 31 december 2019 in totaal 213 bedrijven uit van beleggingen. Van bedrijven die zijn uitgesloten houdt het pensioenfonds geen aandelen of bedrijfsobligaties in de portefeuille, ook niet indirect via beleggingsinstellingen. Hiervoor had het pensioenfonds verschillende redenen:

- 84 bedrijven werden uitgesloten wegens de betrokkenheid bij controversiële wapens. Het pensioenfonds sluit dergelijke bedrijven uit, met uitzondering van bedrijven die betrokken zijn bij kernwapens indien zij gevestigd zijn in een land waar dit is toegestaan conform het non-proliferatieverdrag.
- 119 bedrijven werden uitgesloten omdat ze zich niet houden aan UN Global Compact, waarin het gaat om mensenrechten, arbeidsrechten, het voorzorgsprincipe qua milieu en anti-corruptie. Bedrijven die één of meer zaken hiervan met voeten treden worden door het pensioenfonds uitgesloten.
- Het pensioenfonds sloot 31 bedrijven uit die betrokken zijn bij de productie en/of handel van producten die bij bedoeld gebruik leiden tot overlijden of persoonlijke schade en waarbij engagement evident niet succesvol is. Dit zijn vooral tabaksfabrikanten.

.....

Tot slot kiest het pensioenfonds ervoor om niet te beleggen in dertien overheden. Hiervoor hanteert het pensioenfonds EU- en VN-sancties als criterium. Uitsluitingen gelden automatisch ook voor bijbehorende lagere overheden. Bedrijven die actief zijn in gebieden van uitgesloten overheden worden niet uitgesloten door het pensioenfonds.

Uitsluitingsgronden en aantallen	Aantal uitsluitingen
Bedrijven – Totaal aantal uitsluitingen	213
Bedrijven – Uitsluitingen o.b.v. controversiële wapens	84
Bedrijven – Uitsluitingen o.b.v. UN Global Compact	119
Bedrijven – Uitsluitingen o.b.v. schadelijke producten (m.n. tabak)	31
Overheden – Totaal aantal uitsluitingen	13

Tabel: uitsluitingsgronden en aantallen

Betrokken aandeelhouder

Het pensioenfonds is aandeelhouder van bedrijven wereldwijd. Als mede-eigenaar kan het fonds invloed hebben op het handelen van deze bedrijven. Het pensioenfonds geeft invulling aan een betrokken aandeelhouderschap door te stemmen op aandeelhoudersvergaderingen en transparant te zijn over beleggingen en betrokkenheidsactiviteiten.

In 2019 heeft het pensioenfonds veelvuldig gebruikgemaakt van het stemrecht op aandeelhoudersvergaderingen. In totaal stemde het pensioenfonds op 2.882 vergaderingen over 31.920 voorstellen. Hierbij stelt het pensioenfonds zich op als een positief-kritische, betrokken aandeelhouder.

Lidmaatschap UNPRI

Het pensioenfonds heeft in 2019 het lidmaatschap van PRI opgezegd na afweging van de kosten en baten. Het opzeggen van het lidmaatschap verandert niets aan de koers die het pensioenfonds kiest qua duurzaamheid.

4.2 Ontwikkeling financieel beleid

Algemeen

In deze paragraaf komt het financieel beleid van het pensioenfonds in 2019 aan de orde. Het financieel beleid van het fonds richt zich op de vaststelling van de premies, het tekorten- en overschottenbeleid van het fonds en de (inhaal)indexatie. Het financiële beleid over 2019 is niet gewijzigd.

Premiebeleid 2019

Voor de uitvoering van de basisregeling (zie 1.4) stelt het pensioenfonds vanuit de risicohouding (zie 1.5) en verwachtingen over toekomstige economische ontwikkelingen een passende premie vast. Het bestuur is de hoogte hiervan overeengekomen met Blue Sky Group. Voor de financiering van de pensioenen heft het fonds actuariële koopsommen die zijn vastgesteld met een rekenrente van 2,4%. Het overlijdens- en het arbeidsongeschiktheidsrisico zijn herverzekerd. De jaarlijkse premie hiervoor belast het pensioenfonds door aan de werkgever. In 2019 heeft de werkgever 2% extra premie betaald. Als gevolg hiervan heeft het fonds geen opbouwkorting hoeven toepassen.

.....

Kostendekkende premie

De kostendekkende premie volgens de Pensioenwet bedraagt EUR 3.597 duizend in 2019. De gedempte kostendekkende premie op basis van de Pensioenwet was EUR 2.297 duizend. Voor de vaststelling van de gedempte kostendekkende premie gaat het fonds uit van demping op basis van een verwacht rendement.

Hieronder staat een uitsplitsing van de feitelijke, kostendekkende en gedempte premie (bedragen in duizenden euro's).

Premie	Feitelijk	Kostendekkend	Gedempt
Pensioenopbouw	2.140	2.727	1.023
Risicopremies overlijden en arbeidsongeschiktheid	174	174	174
Opslag voor pensioenuitvoeringskosten	-	-	-
Solvabiliteitsopslag	-	696	287
Voorwaardelijk toekomstige indexering	-	-	813
Herstelpremie	999	-	-
Totaal	3.313	3.597	2.297

Tekortenbeleid

Het bestuur en Blue Sky Group zijn overeengekomen dat bij een ontoereikende solvabiliteitspositie een beroep wordt gedaan op de verschillende stakeholders van het fonds. Extra premiebetalingen door zowel Blue Sky Group als actieve deelnemers zijn één van de pijlers onder de huidige afspraken om tot de vereiste solvabiliteitspositie te komen. De totale premie, bestaande uit de basispremie en eventuele extra premies, bedraagt maximaal 40% van de totale bruto pensioengrondslag. In 2017 en 2018 is dit maximum verlaagd naar 30%. In 2019 zijn arbeidsvoorwaardelijke partijen voor 2020 een verlaging van de maximale totale premie naar 30% overeengekomen. Het bestuur heeft vervolgens ingestemd met een aanpassing van de uitvoeringsovereenkomst op dit punt. Het pensioenfonds vraagt van pensioengerechtigden en premievrije deelnemers geen herstelpremies. Bij onvoldoende solvabiliteit verlangt het fonds vanuit evenwichtige belangenbehartiging ook een bijdrage van deze groep deelnemers via het niet (volledig) indexeren van de opgebouwde en ingegane pensioenen.

Overschottenbeleid

In het verlengde van het tekortenbeleid verleent het fonds bij een voldoende solvabiliteit premiekorting aan de actieve deelnemers en Blue Sky Group. Deze afspraken worden in het licht van de veranderde wetgeving geëvalueerd. Het bestuur heeft arbeidsvoorwaardelijke partijen geadviseerd om vanwege evenwichtige belangenbehartiging bij het overeenkomen van nieuw beleid de mogelijke aanpassing van het tekortenbeleid in samenhang met het overschottenbeleid te bekijken.

Indexatiebeleid

Het pensioenfonds kent een voorwaardelijk indexatiebeleid. Het bestuur beslist jaarlijks over de indexatie. De indexatie is mede afhankelijk van de financiële positie van het pensioenfonds. De besluitvorming wordt in beginsel gedaan op de beleidsdekkingsgraad en vermogenspositie per eind november van het jaar voorafgaand aan de toekenning. Bij een beleidsdekkingsgraad van 110% of lager wordt geen indexering toegekend. Bij een beleidsdekkingsgraad hoger dan 110% wordt zoveel indexatie toegekend dat deze ook in de toekomst gerealiseerd kan worden.

.....

Het vaststellen van de indexatie behoort expliciet tot de bevoegdheden van het bestuur. Er is geen sprake van een automatisme. Het is bijvoorbeeld niet verantwoord de vermogenspositie door (inhaal)indexatie onder druk te zetten als einde boekjaar de nominale dekkingsgraad (inhaal)indexatie toelaat, terwijl de koersen op de financiële markten fors dalen tijdens het vaststellen van de indexatie. Het bestuur is dan bevoegd geheel of gedeeltelijk af te zien van (inhaal)indexatie.

Inhaalindexatie

Het pensioenfonds kent ook een inhaalindexatiebeleid. Een achterstand in de indexering kan in principe worden ingehaald. Voorwaarde is dat de beleidsdekkingsgraad hoger is dan de met het vereist vermogen overeenkomende nominale dekkingsgraad en deze inhaalindexatie ook in de toekomst gerealiseerd kan worden.

Het fonds heeft een indexatieachterstand. Vanaf 1 januari 2009 zijn de pensioenaanspraken niet volledig geïndexeerd. De waarde van de indexatieachterstand bedraagt EUR 9.666 duizend.

In de tabel hieronder staat een overzicht van de beoogde index en de feitelijk toegekende index vanaf 1 januari 2009. Dat was het eerste moment waarop het pensioenfonds de pensioenaanspraken niet volledig indexeerde.

	Actieve deelnemers				Premievrijen en pensioengerechtigden		
	Toegekend percentage	Beoogde index	Feitelijk toegekend	Achterstand cumulatief	Beoogde index	Feitelijk toegekend	Achterstand cumulatief
1-1-2009	22,03%	3,25%	0,72%	2,53%	2,50%	0,55%	1,95%
1-1-2010	100,00%	2,00%	2,00%	2,53%	0,40%	0,40%	1,95%
1-1-2011	81,44%	2,00%	1,63%	2,91%	1,40%	1,14%	2,22%
1-1-2012	91,90%	2,00%	1,84%	3,07%	2,30%	2,11%	2,41%
1-1-2013	60,00%	2,00%	1,20%	3,90%	2,00%	1,20%	3,23%
1-1-2014	91,80%	1,50%	1,38%	4,02%	0,90%	0,83%	3,30%
1-1-2015	59,70%	1,50%	0,90%	4,65%	0,70%	0,42%	3,59%
1-1-2016	0,00%	2,35%	0,00%	7,11%	0,40%	0,00%	4,00%
1-1-2017	0,00%	1,05%	0,00%	8,23%	0,40%	0,00%	4,42%
1-1-2018	0,00%	1,75%	0,00%	10,13%	1,30%	0,00%	5,78%
1-1-2019	0,00%	3,00%	0,00%	13,43%	1,70%	0,00%	7,58%
1-1-2020	0,00%	0,00% ³	0,00%	13,43%	1,70%	0,00%	9,40%

Een inhaalindexatie kan niet leiden tot een hoger pensioen dan bij volledige indexatie zou zijn verkregen.

Korting van pensioenaanspraken en pensioenrechten

Als andere maatregelen niet leiden tot tijdig herstel, kan het fonds in het uiterste geval de pensioenaanspraken en pensioenrechten korten.

Dit is het geval in de volgende situaties:

---

³ In december 2019 waren nog geen avr-afspraken geldend vanaf 1 januari 2020 bekend en is de maatstaf vooralsnog op 0% gesteld.

.....

1. Als de beleidsdekkingsgraad bij de jaarlijkse evaluatie van het herstelplan niet binnen 10 jaar toegroeit naar het vereist vermogen. Het tekort wordt uitgesmeerd over een periode van 10 jaar. Hierbij geldt dat de eerste korting onvoorwaardelijk is en binnen een jaar geëffectueerd moet worden. Elk jaar wordt opnieuw vastgesteld of er sprake is van een tekort.
2. Als de beleidsdekkingsgraad vijf jaar opeenvolgend ligt onder de bij of krachtens artikel 131 van de Pensioenwet gestelde eisen ten aanzien van het minimaal vereist vermogen en de dekkingsgraad bij die laatste vaststelling ook onder dat niveau ligt. Het pensioenfonds neemt dan binnen zes maanden maatregelen waardoor de dekkingsgraad van het pensioenfonds direct voldoet aan de gestelde eisen ten aanzien van het minimaal vereist vermogen. Het tekort wordt onvoorwaardelijk uitgesmeerd over een periode van 10 jaar.

De spreidingsperiode van kortingen van 10 jaar wordt ingeperkt als blijkt dat de korting per jaar onder de 1 procentpunt komt.

Solvabiliteitstoets

Met het uitvoeren van de solvabiliteitstoets bepaalt het pensioenfonds of het voldoende eigen vermogen heeft om risico's te kunnen opvangen. Als maatstaf geldt dat voldoende vermogen aanwezig moet zijn om de kans op onderdekking binnen één jaar kleiner of gelijk te laten zijn aan 2,5%.

Voor het vaststellen van het vereist vermogen gebruikt het fonds de door DNB opgestelde standaardtoets. Deze toets meet voor een aantal risicofactoren het mogelijke (negatieve) effect (in euro) op het eigen vermogen. De resultaten van de standaardtoets zijn afhankelijk van marktomstandigheden en het risicoprofiel van de aanwezige beleggingen waardoor ze fluctueren in de loop van de tijd. De vereiste solvabiliteit op basis van deze toets voor de strategische beleggingsportefeuille was ultimo 2019 EUR 18.164 duizend. Het feitelijke eigen vermogen van het pensioenfonds ultimo 2019 bedroeg EUR 239 duizend. Het pensioenfonds heeft ultimo 2019 een reservetekort van EUR 18.403 duizend en een dekkingstekort van EUR 3.799 duizend.

Herstelplan

De beleidsdekkingsgraad eind 2019 bedroeg 99,3% bij een vereiste dekkingsgraad van 121,5%. Op grond van het reservetekort van 22,2 procentpunten per eind 2019 diende het fonds ook in 2020 een herstelplan in bij DNB. In dit herstelplan toont het pensioenfonds aan dat het met beschikbare sturingsmiddelen binnen de wettelijke termijn van tien jaar weer voldoet aan het wettelijk vereist eigen vermogen. Het herstel zal voornamelijk moeten voortkomen uit het verwachte rendement.

Zolang de financiële situatie onvoldoende blijft, moet het fonds ieder jaar een actualisatie van het herstelplan opstellen en indienen bij DNB.

4.3 Ontwikkeling communicatiebeleid

Bij de communicatie naar deelnemers van Pensioenfonds Blue Sky Group gelden de volgende uitgangspunten:

1. Wettelijke kaders

Communicatie moet minimaal voldoen aan de wettelijke kaders.

2. Kostenbeheersing

Pensioenfonds Blue Sky Group is een klein ondernemingspensioenfonds en heeft weinig

.....

middelen ter beschikking voor communicatie. De kosten per deelnemer moeten zo laag mogelijk zijn.

3. Inzicht en overzicht bieden

Doel van de communicatie is dat de deelnemer weet hoeveel pensioen hij kan verwachten, kan nagaan of dat voldoende is en zich bewust is van de risico's van de pensioenvoorziening.

Daarnaast moet pensioencommunicatie de deelnemer de keuzemogelijkheden laten zien en handelingsperspectief bieden.

Terugblik 2019

In 2019 hebben gepensioneerden, slapers en arbeidsongeschikte deelnemers de mogelijkheid gekregen om zich aan te melden voor digitale nieuwsupdates. Dit kwam als verbeterpunt uit een audit in 2018 en gesprekken met gepensioneerden. Deelnemers hebben hierover een brief ontvangen. In totaal hebben 37 deelnemers zich aangemeld voor de digitale nieuwsupdate.

Naast de reguliere communicatie zoals het UPO, nieuwsberichten over de dekkingsgraad en maandberichten, hebben alle deelnemers in het vierde kwartaal ook bericht gekregen over het onderzoek naar de toekomst van Pensioenfonds Blue Sky Group.

5 Governance

Dit hoofdstuk gaat over de governance van het pensioenfonds in het verslagjaar. Het bestuursmodel van het pensioenfonds vindt u in paragraaf 1.1 van dit jaarverslag.

5.1 Inrichting van de governance

Het pensioenfonds voert de door de arbeidsvoorwaardelijke partijen overeengekomen pensioenafspraken uit, na toetsing op uitvoerbaarheid, evenwichtige belangenafweging en wettelijke eisen. Het bestuur is verantwoordelijk voor het prudent beleggen van de pensioengelden, het voeren van een solide financieel beleid, een juiste administratieve uitvoering van de pensioenregeling en de communicatie met belanghebbenden.

Daarnaast bepaalt het bestuur de strategie van het fonds en het te voeren beleid en houdt het toezicht op de uitvoering. Daarbij is risicomanagement een essentieel onderdeel van de bestuursfunctie. Het bestuur legt verantwoording af aan belanghebbenden via het verantwoordingsorgaan en het jaarverslag. Verder communiceert het bestuur periodiek over de financiële positie van het fonds, het gevoerde beleid en resultaten van dat beleid.

Wijzigingen in het bestuur

Per 29 januari 2020 is de heer Verschuur, die sinds 16 april 2019 als kandidaat bestuurslid de bestuursvergaderingen bijwoont, benoemd namens de werknemers. Hiermee is de vacature die sinds juni 2018 door het vertrek van de heer Bajema bestond, vervuld.

Mevrouw Van Loon heeft per 17 januari 2020 haar functie als bestuurslid neergelegd. In verband hiermee woont mevrouw Van Gompel sinds mei 2020 als kandidaat bestuurslid de vergaderingen bij. Tevens heeft het bestuur, na afstemming met de ondernemingsraad, besloten de omvang van het bestuur te verkleinen van zeven naar zes bestuursleden.

Het bestuur heeft voor verschillende beleidsterreinen portefeuillehouders binnen het bestuur ingesteld. De rol van portefeuillehouder is die van “poortwachter”. De poortwachtersrol betreft zowel het inkomende verkeer (concept adviezen vanuit BSG) als het uitgaande verkeer (opdrachten aan BSG) en heeft geen beleidsbeïnvloedende rol. De uitvoeringsorganisatie zorgt voor de inhoudelijke en secretariële ondersteuning van de vergaderingen van het fonds. De beleidsterreinen zijn Algemeen bestuur (uitgesplitst in: Communicatie, Governance, Integraal Risicomanagement en IT/Privacy), Beleggingen en Pensioenen.

Het bestuur moet een aantal bestuursbesluiten vooraf voor advies aan het verantwoordingsorgaan voorleggen. In de overige gevallen geeft het verantwoordingsorgaan na afloop van het jaar een oordeel over het gevoerde beleid. Hiervoor vinden gedurende het jaar gezamenlijke vergaderingen van bestuur en verantwoordingsorgaan plaats of lichten bestuursleden onderwerpen toe in vergaderingen van het verantwoordingsorgaan. Het oordeel van het verantwoordingsorgaan staat in het jaarverslag.

5.2 Geschiktheid

Op grond van de wet moet een bestuur geschikt zijn voor de ‘uitoefening van het bedrijf van pensioenfonds’. Naast deze collectieve geschiktheid voor het gehele bestuur, moeten individuele bestuursleden voldoende kennis hebben, over de juiste vaardigheden en competenties beschikken

.....

en blijk geven van professioneel gedrag. Voorafgaande aan hun benoeming toetst DNB bestuursleden hierop. Het pensioenfonds heeft zelf invulling gegeven aan het geschiktheidsvereiste. De profielschets voor het bestuur bevat de vereiste kennis en ervaring en de benodigde competenties.

Het geschiktheidsplan van het fonds gaat nader in op de gewenste competenties en deskundigheid van het bestuur als collectief en van de individuele bestuursleden. Verder staan in het plan de gevraagde deskundigheidseisen. De in het plan vermelde geschiktheidsmatrix geeft het collectieve en individuele niveau van deskundigheid en competenties weer.

Als onderdeel van het opvolgingsbeleid biedt het bestuur bestuurskandidaten via het toehoorderschap de mogelijkheid om scholing en ervaring op te doen. In het verslagjaar nam één kandidaat-bestuurslid als toehoorder deel aan de bestuursactiviteiten.

Bestuurlijke zelfevaluatie

Het bestuur heeft op 16 september 2019 zijn eigen functioneren geëvalueerd. Hierbij hebben bestuursleden zich vooraf kunnen voorbereiden aan de hand van vooraf verspreide vragen en een voorgesprek met de voorzitter. De terugkoppeling van de uitkomsten werd gevolgd door nadere verdieping op de zelfevaluatie in het bestuur. Het bestuur heeft onder meer de dienstverlening door BSG, de kosten en de toekomstbestendigheid van het fonds besproken en actiepunten geformuleerd.

5.3 Uitvoering en uitbesteding

Het fonds heeft de uitvoering van zijn taken uitbesteed aan BSG. Het bestuur heeft de afspraken over de uitvoering met de uitvoeringsorganisatie vastgelegd in twee dienstverleningsovereenkomsten (pensioenuitvoering en fiduciair vermogensbeheer) met bijbehorende service level agreements. BSG, tevens werkgever, voert de uitvoering uit om niet en neemt overige uitvoeringskosten voor zijn rekening.

De uitbesteding heeft een bijzonder karakter. De onderneming is immers zowel contractspartij bij de uitvoeringsovereenkomst als bij de dienstverleningsovereenkomst en ook werkgever van de bestuursleden. Bestuursleden zijn veelal betrokken bij advisering en uitvoering voor opdrachtgevers van de onderneming. De geschetste nauwe verwevenheid vloeit voort uit de expliciete keuze van de onderneming om een eigen pensioenfonds te hebben en zelf de uitvoering te verzorgen. Het pensioenfonds maakt zo gebruik van de aanwezige expertise en infrastructuur. De aanwezige schaalgrootte heeft voordelen voor het pensioenfonds. De uitbesteding vindt plaats met overeenkomsten die marktconform zijn qua diensten, service en tarieven.

Onderuitbesteding

De uitvoeringsorganisatie besteedt een aantal activiteiten uit, zoals het datacenter (Solvinity), de 'verloning' van de pensioenuitkeringen (RAET B.V.), de websites (Finalist B.V.), het bestuursportaal (iBabs en METT) en de productie van het UPO (T&T B.V.).

5.4 Externe relaties

Het pensioenfonds is aangesloten bij de Pensioenfederatie. Deze koepelorganisatie behartigt de gezamenlijke belangen van pensioenfondsen bij de Nederlandse en Europese overheden en toezichthouders. Functionarissen van de uitvoeringsorganisatie zijn lid van verschillende commissies van de Pensioenfederatie.

.....

5.5 Gedragsregelingen

Code Pensioenfondsen

Voor het pensioenfonds geldt de Code Pensioenfondsen. Deze geeft nadere invulling aan de wetgeving voor de besturing van pensioenfondsen. De wetgever heeft bepaald dat de Code de principes weergeeft voor goed pensioenfondsbestuur zoals bedoeld in artikel 33, lid 2 van de Pensioenwet. Hieruit volgt dat pensioenfondsen de Code moeten uitvoeren. Het betekent niet dat het fonds alle normen strikt moet volgen. De Code gaat uit van het zogenoemde 'pas toe of leg uit'-beginsel. Dat betekent dat het pensioenfonds kan afwijken van de normen in de Code, maar deze afwijking dan moet motiveren en uitleggen aan belanghebbenden.

Op basis van de praktijkervaringen in de afgelopen jaren en de bevindingen van de Monitoring Commissie waren de Stichting van de Arbeid en de Pensioenfederatie voornemens in 2019 tot een fundamentele herziening van de Code Pensioenfondsen te komen. In afwachting daarvan is in het najaar van 2018 een beperkte, tussentijdse aanpassing doorgevoerd. De veranderingen waren merendeels redactioneel of betreffen de opzet van de Code. Daarnaast zijn er drie meer inhoudelijke aanpassingen. Zo heeft de Code nu een indeling in acht bestuurlijke thema's, is het aantal normen teruggebracht van 83 naar 65 en zijn de normen voor zelfevaluatie van het bestuur, het intern toezicht en het verantwoordingsorgaan gewijzigd. De voorgenomen fundamentele herziening van de Code Pensioenfondsen heeft in het verslagjaar niet plaatsgevonden.

Sinds het najaar van 2018 is nieuw in de Code dat het bestuur een stappenplan opstelt om de diversiteit te bevorderen (norm 33). Verder is nieuw dat leden van het verantwoordingsorgaan door het bestuur worden benoemd en worden ontslagen door het verantwoordingsorgaan. In uitzonderlijke situaties kan het bestuur in overleg met het intern toezicht een lid van het verantwoordingsorgaan ontslaan (norm 39). Tot slot rapporteert het intern toezicht over de toepassing en naleving van de Code door het fonds (norm 47). Het pensioenfonds rapporteert over deze drie inhoudelijke wijzigingen en met ingang van volgend verslagjaar over de bestuurlijke thema's.

Van de volgende normen week het pensioenfonds in 2019 af:

Zorgvuldig benoemen: diversiteit (norm 33)

Het verantwoordingsorgaan voldoet niet aan de norm dat er ten minste één persoon jonger dan 40 jaar zitting heeft. Het verantwoordingsorgaan voldoet sinds 1 juli 2018 ook niet meer aan de genormeerde diversiteit naar geslacht omdat er geen vrouw zitting heeft in het verantwoordingsorgaan. Het bestuur voldoet wel aan beide aspecten van deze norm.

Het bestuur heeft op 1 oktober 2019 een diversiteitsbeleid vastgesteld en aangegeven hoe het hieraan in de praktijk invulling wil geven. Verder heeft het in april 2019 besloten om na de fundamentele herziening van de Code Pensioenfondsen, die in 2019 werd verwacht, te bezien in hoeverre een stappenplan nodig is om diversiteit te bevorderen. Ook heeft het fonds de explicitering van schorsing en ontslag van leden van het verantwoordingsorgaan (norm 39) als aandachtspunt bepaald met het oog op de fundamentele herziening van de Code Pensioenfondsen in 2019. De Code Pensioenfondsen is echter in het verslagjaar niet herzien, zoals hiervoor aangegeven.

.....

Zorgvuldig benoemen: zittingstermijn (norm 34)

Op grond van deze norm wordt een bestuurslid ten hoogste tweemaal herbenoemd. Dit is ook de hoofdregel in de statuten van het pensioenfonds. Deze voorzien echter ook in de mogelijkheid om in bijzondere gevallen hiervan af te zien. Hierdoor wijkt het pensioenfonds strikt genomen af van de norm. Motivering van het bestuur is dat strikte handhaving van de maximum termijn in strijd kan zijn met de continuïteit van het pensioenfonds. Indien dat in het belang van het pensioenfonds is, moet de mogelijkheid bestaan een geschikte bestuurder langer te binden.

Zorgvuldig benoemen: benoeming en ontslag leden verantwoordingsorgaan (deel norm 39)

Op grond van deze norm wordt een lid van het verantwoordingsorgaan benoemd door het bestuur en ontslagen door het verantwoordingsorgaan zelf. In uitzonderlijke situaties kan het bestuur in overleg met het intern toezicht een lid ontslaan.

Bij het fonds is statutair bepaald dat - in lijn met de Pensioenwet - de leden van het verantwoordingsorgaan van het fonds worden benoemd door verenigingen van werknemers en pensioengerechtigden en door de werkgever. Er is niet voorzien in een formele benoeming of ontslag van leden van het verantwoordingsorgaan door het bestuur of het verantwoordingsorgaan. Dit onderwerp betreft een aandachtspunt van het bestuur met het oog op de verwachte, fundamentele herziening van de Code Pensioenfonds.

Gedragcode

Voor de leden van het bestuur geldt een gedragscode. Deze code moet (de schijn van) belangenverstremgeling en ongeoorloofde handelingen voorkomen. Door de uitbesteding aan de uitvoeringsorganisatie hebben bestuursleden uit hoofde van hun bestuursfunctie geen directe betrokkenheid bij het aangaan van zakelijke relaties of (voorgenomen) beleggingstransacties. Ook beschikken zij uit hoofde van hun bestuursfunctie niet over vertrouwelijke marktinformatie.

Vanwege de zelfevaluatie van het risico van belangenverstremgeling kent het pensioenfonds een op onderdelen aangescherpt beleid voor (melding van) nevenfuncties, privérelaties en privébelangen.

Alle bestuursleden hebben in 2019 de jaarlijkse verklaring over de naleving van de gedragscode ondertekend en hun eventuele nevenactiviteiten gemeld. Deze staan in bijlage Functies en nevenfuncties bestuur.

Mede vanuit de vergunningen van de Wet op het financieel toezicht (Wft) geldt voor de medewerkers van de uitvoeringsorganisatie een eigen gedragscode. Deze voldoet aan de door de AFM gestelde eisen. De code omvat ook een insiderregeling voor het voorkomen van (de schijn van) handel met voorwetenschap. Naast de algemene gedragscode heeft de uitvoeringsorganisatie een code voor internetgebruik en e-mail, een klokkenluidersregeling en een incidentenregeling.

In 2019 waren er geen situaties die aanleiding gaven tot acties van de compliance officer van het pensioenfonds. Deze functionaris is door het fonds aangesteld om toe te zien op de naleving van wet- en regelgeving binnen de organisatie. De uitvoeringsorganisatie heeft een eigen compliance officer. Het fonds integreert de conclusies van de compliance officer van de uitvoeringsorganisatie in de rapportage van de compliance officer van het bestuur.

.....

5.6 Melding onregelmatigheden

In 2019 waren er 6 meldingen op basis van de incidentenregeling van het pensioenfonds. Het gaat hierbij om incidenten die zich bij de uitvoeringsorganisatie voordeden met betrekking tot de dienstverlening aan het pensioenfonds.

Er waren in het verslagjaar geen meldingen op basis van de klokkenluidersregeling van het pensioenfonds.

5.7 Privacybeleid

In zijn privacybeleid omschrijft het pensioenfonds aan welke principes het zich houdt, hoe het fonds omgaat met persoonsgegevens en op welke wijze het voldoet aan de wet- en regelgeving op het gebied van privacy. Het privacybeleid is nader uitgewerkt in een aantal documenten om de bescherming van persoonsgegevens binnen het fonds te waarborgen.

Het bestuur benoemde mevrouw G. (Grace) Somaroo in april 2019 tot privacy officer van het fonds. Zij volgde de heer P. (Pepijn) Paanen op.

Het bestuur stelde op 12 november 2019 geactualiseerde privacy (beleids)stukken en een nieuw format voor de privacyrapportage van de privacy officer vast. De privacyrapportage behandelt de status en borging van de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) in de organisatie. Het bestuur keurde vervolgens in april 2020 de privacyrapportage over 2019 goed. Conclusie van de rapportage is dat het fonds en de uitvoeringsorganisatie over voldoende beleid en procedures beschikken om naleving van de AVG te waarborgen.

Voor het pensioenfonds werd in 2019 één datalek gemeld. Het betrof het ongewenst plaatsen van een niet geanonimiseerde UPO bij de vergaderstukken van het bestuur.

5.8 Beheerst beloningsbeleid

Voor pensioenfondsen is een beloningsbeleid wettelijk verplicht. Dat beleid heeft als doel het voorkomen van het nemen van te grote risico's vanwege beloningselementen, zoals bonussen. Het pensioenfonds hanteert het volgende beloningsbeleid.

Beloning van het pensioenfondsbestuur

Bestuurders in dienst van Blue Sky Group kunnen geen aanspraak maken op een vergoeding als tegemoetkoming voor de tijd die ze besteden aan het pensioenfonds en de verantwoordelijkheid die ze dragen. Bestuursleden kunnen een deel van hun pensioenfondsactiviteiten in werktijd doen. Er is ook geen sprake van bonussen of ontslagvergoedingen uit hoofde van een bestuursfunctie.

Verder kunnen bestuursleden aanspraak maken op een kilometervergoeding voor de reiskosten voor het bijwonen van pensioenfondsactiviteiten. Daarnaast ontvangt de vertegenwoordiger van de pensioengerechtigden een onkostenvergoeding. Deze is in overeenstemming met de zogenoemde vrijwilligersregeling en bedraagt (bruto) EUR 1.500 per jaar. Van verdere declaratie van gemaakte kosten is geen sprake.

.....

Beloning van externe deskundigen

Het pensioenfonds zet externe deskundigen in, bijvoorbeeld voor het voorzitterschap en intern toezicht. Zij krijgen een beloning op basis van marktconforme tarieven en hun urenbesteding. Er is geen sprake van bonussen of ontslagvergoedingen.

Beloning bij de uitvoeringsorganisatie

Het pensioenfonds besteedt een belangrijk deel van zijn werkzaamheden uit aan BSG. Naast een vaste beloning verstrekt BSG ook een variabele beloning. Deze is verbonden aan targets en bedraagt maximaal 10% van het vaste inkomen. Bij een aantal functies is dit maximaal 20%. De variabele beloning staat in redelijke verhouding tot de prestatie en de vaste beloning. Daarbij is de variabele beloning niet gerelateerd aan de financiële resultaten van het pensioenfonds of de beleggingspools waarin het pensioenfonds participeert. BSG voldoet aan de Regeling beheerst beloningsbeleid Wft 2017.

In 2019 betaalde het pensioenfonds in totaal EUR 40 duizend (2018: EUR 30 duizend) aan honorarium en onkostenvergoeding aan de voorzitter en de vertegenwoordiger van de pensioengerechtigden. Deze stijging in de vergoeding komt onder meer door additionele werkzaamheden in het kader van de toekomstdiscussie, de (zelf)evaluatie en het door DNB uitgevoerde beleggingsonderzoek bij het fonds. Daarnaast betaalde het EUR 25 duizend (2018: EUR 18 duizend) aan externe deskundigen.

5.9 Sancties

In 2019 kreeg het pensioenfonds geen boetes of dwangsommen opgelegd. Evenmin was sprake van andere maatregelen, zoals een aanwijzing van de toezichthouder of het aanstellen van een bewindvoerder of curator.

6 Kosten

Dit hoofdstuk geeft inzicht in de kosten van het pensioenfonds. Hierbij hanteert het fonds de Aanbevelingen Uitvoeringskosten van de Pensioenfederatie. De kosten van het pensioenfonds bestaan uit de kosten voor de pensioenuitvoering, de kosten voor het vermogensbeheer en de transactiekosten van het vermogensbeheer. De kosten van de uitvoering van de pensioenregeling zijn voor rekening van de werkgever.

6.1 Kosten pensioenuitvoering

Een deel van de uitvoeringskosten heeft direct te maken met zichtbare activiteiten. Denk daarbij aan het administreren en uitkeren van de pensioenen, de communicatie met deelnemers, voorbereiden van vergaderingen en het maken van het jaarverslag. Op deze kosten heeft het bestuur invloed. Daarnaast zijn er kosten die het bestuur niet kan beïnvloeden. Voorbeelden hiervan zijn de kosten van het externe toezicht: de jaarlijkse heffingen en de medewerking aan toezichtonderzoeken. Ook de kosten van het interne toezicht (de wettelijk voorgeschreven jaarlijkse visitatie) en die van de certificerende actuaris en accountant horen hierbij. Verder leidt nieuwe wetgeving regelmatig tot wijziging van de pensioenregeling of aanpassingen van processen of procedures. De kosten daarvan kan het fonds maar beperkt beïnvloeden.

De externe kosten bedragen EUR 224 duizend (2018: EUR 193 duizend). In onderstaande tabel staan alleen de externe kosten.

	2019	2018
Totale externe kosten (in duizenden euro's)	224	193
Gemiddeld aantal actieve deelnemers en pensioengerechtigden	177	176
Totale externe kosten per deelnemer (in euro's)	1.267	1.096

6.2 Kosten vermogensbeheer

De volgende factoren bepalen in belangrijke mate de hoogte van de vermogensbeheerkosten:

- beleggingsmix;
- schaalgrootte;
- mate van actief of passief beheer;
- mate van directe of indirecte beleggingen.

Bij de besluitvorming over de beleggingsmix wordt wel rekening gehouden met de kosten, maar deze zijn daarvoor niet doorslaggevend. Door de beleggingsportefeuille samen te voegen (poolen) met die van een aantal beduidend grotere pensioenfondsen in beleggingsfondsen (pools) kunnen aanzienlijke schaalvoordelen worden gerealiseerd. De mate van actief beheer of passief beheer is stuurbaar. Binnen de beleggingsportefeuille is sprake van zowel actief als passief beheer. Verreweg het grootste deel van de beleggingsportefeuille bestaat uit directe beleggingen, vooral beursgenoteerde aandelen en beursgenoteerde obligaties. De portefeuilles niet-beursgenoteerd vastgoed en hypothecaire leningen betreffen indirecte beleggingen (fund-of-fundstructuren). Een klein deel van de portefeuilles beursgenoteerd vastgoed en beursgenoteerde aandelen bestaat eveneens uit indirecte beleggingen.

.....

De kosten vermogensbeheer worden berekend op basis van het zogenoemde look-through-principe. Dit wil zeggen dat de vermogensbeheerkosten van alle lagen van structuren zoveel mogelijk inzichtelijk worden gemaakt. Naast de aan het pensioenfonds in rekening gebrachte kosten wordt dus ook het aandeel in de onderliggende vermogensbeheerkosten van beleggingsfondsen in aanmerking genomen.

De door de operationele managers in rekening gebrachte beheervergoeding vormt de belangrijkste kostencategorie. Verreweg het grootste deel hiervan betreft een vaste fee op basis van het beheerde vermogen en is dus onafhankelijk van de prestatie van de vermogensbeheerder. Een klein deel van de beheervergoeding is wel prestatieafhankelijk. Andere vermogensbeheerkosten zijn onder meer bewaarloon van de custodian, advieskosten, controlekosten, toezichtkosten en kosten van securities lending. De werkgever brengt als fiduciair vermogensbeheerder geen vergoeding in rekening.

De kosten vermogensbeheer bedragen totaal EUR 201 duizend (2018: EUR 229 duizend):

	2019	2018
Vergoeding operationeel vermogensbeheer	164	188
Overig	37	41
Totaal	201	229

In het volgende overzicht zijn de kosten vermogensbeheer per beleggingscategorie en gerelateerd aan het gemiddeld belegd vermogen weergegeven (bedragen in duizenden euro's):

	Gemiddeld belegd vermogen	Beheer- vergoeding	Prestatie- afhankelijk	Overig	Totaal kosten	Relatief
2019						
Vastgoed						
Beursgenoteerd	2.347	3	-	0	3	0,13%
Niet-beursgenoteerd	5.403	47	2	2	51	0,94%
Totaal	7.750	50	2	2	54	0,70%
Aandelen						
Beursgenoteerd	28.072	51	-	14	65	0,23%
Vastrentende waarden						
Beursgenoteerd	38.000	47	-	20	67	0,18%
Hypothecaire leningen	4.555	14	-	1	15	0,33%
Totaal	42.555	61	-	21	82	0,19%
Totaal	78.377	162	2	37	201	0,26%

.....

	Gemiddeld belegd vermogen	Beheer-vergoeding	Prestatie-afhankelijk	Overig	Totaal kosten	Relatief
2018						
Vastgoed						
Beursgenoteerd	2.442	3	-	1	4	0,16%
Niet-beursgenoteerd	4.778	44	7	1	52	1,09%
Totaal	7.220	47	7	2	56	0,78%
Aandelen						
Beursgenoteerd	25.695	78	2	12	92	0,36%
Vastrentende waarden						
Beursgenoteerd	34.504	41	-	27	68	0,20%
Hypothecaire leningen	3.947	13	-	0	13	0,33%
Totaal	38.451	54	-	27	81	0,21%
Totaal	71.366	179	9	41	229	0,32%

De vermogensbeheerkosten zijn gedaald ten opzichte van vorig jaar. De reden hiervoor is dat het fonds meer passief is gaan beleggen. Dit resulteert in een relatieve kostenreductie van bijna 20% en een 0,06% lagere beheerfee.

6.3 Transactiekosten

De transactiekosten worden eveneens berekend op basis van het look-through-principe. Dit wil zeggen dat in geval van beleggingsfondsen behalve de in- en uitstapvergoedingen ook het aandeel in de door de beleggingsfondsen gemaakte aan- en verkoopkosten in aanmerking wordt genomen. In geval van fund-of-fundstructuren worden de in- en uitstapvergoedingen hierin begrepen. De berekende kosten worden verlaagd met het aandeel in de in- en uitstapvergoedingen van de beleggingsfondsen, die voor het beleggingsfonds immers opbrengsten vormen.

De transactiekosten bedragen totaal EUR 151 duizend (2018: EUR 104 duizend):

	2019			2018		
	Gemiddeld belegd vermogen	Kosten	Relatief	Gemiddeld belegd vermogen	Kosten	Relatief
Vastgoed	7.750	9	0,12%	7.220	5	0,07%
Aandelen	28.072	64	0,23%	25.695	45	0,18%
Vastrentende waarden	42.555	64	0,15%	38.451	46	0,12%
Totaal excl. derivaten	78.377	137	0,17%	71.366	96	0,13%
Derivaten		14			8	
Totaal	78.377	151	0,19%	71.366	104	0,15%

.....

De transactiekosten zijn gestegen in vergelijking tot 2018. Voor vastgoed geldt dat de bied/laat koers twee keer zo hoog was als vorig jaar. Dit kostte het fonds een halve basispunt. Voor aandelen en staatsobligaties geldt dat dit vooral te maken heeft met een vereenvoudiging van de portefeuille en de vastrentendewaardenstudie. Het fonds belegt meer passief en in minder beleggingsfondsen. De transitie die hieraan vooraf ging kostte 0,04% extra. Het fonds heeft bij de transitie in aandelen en staatsobligaties extra gehandeld in derivaten. Dit heeft een extra halve basispunt gekost.

6.4 Verhouding rendement en kosten

In het volgende overzicht wordt een indicatie gegeven van de verhouding tussen het totaalrendement en zowel de vermogensbeheerkosten als de transactiekosten:

	2019	2018
Bruto totaalrendement	17,4%	-2,6%
Kosten vermogensbeheer	-0,3%	-0,3%
Transactiekosten	-0,2%	-0,2%
Netto totaalrendement	16,9%	-3,1%

7 Risicomanagement

7.1 Risicobeleid

Het bestuur is verantwoordelijk voor de risicomanagementorganisatie en de beheersing van de risico's waaraan het pensioenfonds is blootgesteld. Het fonds heeft een integraal risicomanagement (IRM) beleid. Integraal benadrukt dat het gaat om het beheersen van alle verschillende risicogebieden in onderlinge samenhang.

Risicoprofiel

Het pensioenfonds heeft het risicomanagement ingericht volgens de richtlijnen van toezichthouder DNB en artikel 143 Pensioenwet ('een pensioenfonds richt zijn organisatie zodanig in dat deze een beheerste en integere bedrijfsvoering waarborgt'). Het pensioenfonds onderscheidt de volgende financiële en niet-financiële risico's:

Financiële risico's

Financiële risico's zijn risico's die direct invloed hebben op de financiële positie van een pensioenfonds. Het fonds hanteert hiervoor de volgende indeling:

1. rentemismatchrisico;
2. inflatierisico;
3. aandelen- en vastgoedrisico;
4. valutarisico;
5. kredietrisico en tegenpartijrisico;
6. verzekeringstechnisch risico;
7. concentratierisico;
8. actief risico;
9. risico's van derivaten;
10. liquiditeitsrisico.

Niet-financiële risico's

De term 'niet-financieel' bij niet-financiële risico's betekent niet dat deze risico's geen financiële schade kunnen veroorzaken bij het fonds. Het zegt alleen dat er geen rechtstreekse relatie is tussen deze risico's en de financiële positie van het fonds. Het fonds onderscheidt deze niet-financiële risico's:

11. uitbestedingsrisico;
12. operationeel risico;
13. juridisch risico;
14. IT-risico;
15. omgevingsrisico;
16. integriteitsrisico.

Risicobeschrijving

Hieronder omschrijven we de risicocategorieën en de wijze waarop het bestuur het beleid voor de beheersing van de risico's vorm heeft gegeven. U leest eerst meer over de financiële risico's, gevolgd door de niet-financiële risico's.

Financiële risico's

1. Rentemismatchrisico

Het pensioenfonds is gevoelig voor wijzigingen in de marktrente omdat de rentegevoeligheid van de beleggingen en de rentegevoeligheid van de verplichtingen niet gelijk zijn (de zogenaamde duration mismatch). Dit rentemismatchrisico vangt het fonds op door een belangrijk deel van de vastrentendewaardenportefeuille te beleggen in staatsobligaties.

Daarnaast zet het pensioenfonds nominale renteswaps in voor een verdere beperking van het mismatchrisico. De strategische afdekking van het rentemismatchrisico is afhankelijk van de rentestand. Bij de huidige rentestand bedraagt deze afdekking 50%.

2. Inflatierisico

De koopkracht van de door deelnemers opgebouwde pensioenaanspraken is gevoelig voor de inflatie. Het pensioenfonds heeft als ambitie een waardevast pensioen te kunnen betalen, en daarvoor de pensioenaanspraken te indexeren met de stijging van het prijspeil. Om dit mogelijk te maken heeft het fonds in de beleggingsstrategie oog voor de inflatiegevoeligheid van de beleggingen. Daarbij spelen onder andere de beleggingen in aandelen en vastgoed een rol.

3. Aandelen- en vastgoedrisico

Het aandelen- en vastgoedrisico is het risico van daling van de marktprijzen. Het fonds beheerst dit risico door goed te spreiden binnen de beleggingsportefeuille (diversificatie).

4. Valutarisico

Het pensioenfonds belegt ook in beleggingsinstrumenten luidend in andere valuta dan de euro. Hierdoor is het fonds gevoelig voor koersschommelingen van de betreffende valuta ten opzichte van de euro. Om dit valutarisico te verlagen, dekt het fonds alle beleggingen in de Amerikaanse dollar, het Britse pond, de Japanse yen, de Zweedse kroon, de Canadese dollar en de Australische dollar af naar de euro. Uitzonderingen hierop zijn beleggingen in opkomendemarktenaandelen en emerging market debt in lokale valuta (inclusief EMD in lokale valuta die bij de externe managers in Amerikaanse dollars worden gefinancierd). Binnen deze categorieën wordt het valutarisico niet afgedekt.

5. Kredietrisico en tegenpartijrisico

Kredietrisico is het risico dat een belegging in vastrentende waarden (lening, deposito of obligatie) in waarde daalt door een faillissement of een verslechtering van de kredietwaardigheid. Het fonds beheerst dit risico voor de gehele portefeuille voornamelijk door te zorgen voor een goede spreiding over verschillende landen, sectoren en bedrijven.

De kredietwaardigheid van de portefeuille is een belangrijke indicator voor het kredietrisico. De spreiding van de beleggingen in vastrentende waarden van het fonds is zodanig dat 85% (2018: 85%) een kredietwaardigheid heeft van A of hoger⁴.

Tegenpartijrisico is een speciale vorm van kredietrisico. Het pensioenfonds sluit contracten af met tegenpartijen. Daarbij loopt het fonds een zogeheten tegenpartijrisico als deze tegenpartijen hun verplichtingen aan het fonds niet nakomen. Het fonds beheerst dit risico zo goed mogelijk door alleen

---

⁴ Onderdeel hiervan is de portefeuille woninghypotheken met een indicatie AA-rating.

.....

gebruik te maken van verschillende, solide tegenpartijen. Daarnaast zorgt het fonds er bij een vordering op een tegenpartij altijd voor dat deze partij voldoende onderpand (collateral) verstrekt voor het geval ze haar verplichtingen toch niet nakomt. Het fonds beheerst en monitort het tegenpartijrisico dagelijks.

6. Verzekeringstechnisch risico

Het verzekeringstechnisch risico is het risico op verliezen of op een ongunstige verandering in de waarde van de technische voorziening door een ondeugdelijke prijsstelling of inadequate aannames met betrekking tot de vaststelling van de technische voorzieningen.

Het belangrijkste verzekeringstechnische risico is het langlevensrisico. Dit is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan verondersteld bij de vaststelling van de premie en de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen. Het pensioenfonds berekent de voorziening pensioenverplichtingen op basis van de meest recente prognosetafels en passende fondsspecifieke correcties voor ervaringssterfte. Hierdoor houdt het fonds rekening met toekomstige verbetering van de levensverwachting en de kenmerken van de eigen pensioenfondspopulatie.

Daarnaast zijn er het kortlevensrisico en het arbeidsongeschiktheidsrisico. Het kortlevensrisico is het risico dat door het eerder dan verwacht overlijden van een deelnemer, partnerpensioenen en/of wezenpensioenen worden toegekend. Het arbeidsongeschiktheidsrisico is het risico op schade die voortkomt uit arbeidsongeschiktheid (toekenning of verhoging van premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid en/of arbeidsongeschiktheidspensioen). Het fonds heeft het kortlevensrisico en het arbeidsongeschiktheidsrisico volledig herverzekerd.

7. Concentratierisico

Concentratierisico doet zich voor wanneer een groot deel van het belegd vermogen in of bij dezelfde beleggingscategorie, regio, stijl en/of partij is geconcentreerd. Het fonds kiest in zijn beleggingsstrategie daarom voor een weloverwogen spreiding.

8. Actief risico

Het fonds bepaalt met asset liability management (ALM) de verdeling van zijn strategische beleggingsportefeuille. Zo mogelijk stelt het fonds voor elke beleggingscategorie en regio binnen deze strategische beleggingsportefeuille een representatieve benchmark vast. De feitelijke beleggingsportefeuille kan afwijken van de strategische beleggingsportefeuille, wat leidt tot zogenaamd actief risico. Het fonds hanteert hiervoor de (ex-ante) tracking error, een maatstaf voor de verwachte spreiding van de rendementsverschillen tussen de werkelijke en de strategische portefeuille. Het fonds beheerst het actief risico door het vaststellen van limieten en de (continue) monitoring daarvan.

9. Risico's van derivaten

In het strategisch beleggingsbeleid heeft het fonds beleggingsrisico's gedefinieerd die het expliciet wil beheersen. Het gaat om het rentemismatchrisico en het valutarisico. Voor de beheersing hiervan is de inzet van derivaten onder voorwaarden toegestaan. Ook dit brengt risico's met zich mee. Het fonds let hier dan ook op bij afspraken met tegenpartijen, transacties en het beheer van posities.

10. Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat het fonds onvoldoende liquide middelen heeft om op korte termijn aan de verplichtingen te voldoen. Ook derivatenposities en commitments voor privaat vastgoed kunnen leiden tot contractuele verplichting tot bijstorting en dus liquiditeitsrisico. Het liquiditeitsrisico

.....

is beperkt. Dat komt ten eerste doordat het de pensioenuitkeringen grotendeels kan bekostigen uit de ontvangen premies en directe beleggingsopbrengsten. Daarnaast bestaat verreweg het grootste deel van de beleggingsportefeuille uit liquide vermogenstitels.

Niet-financiële risico's

11. Uitbestedingsrisico

Het uitbestedingsrisico is het risico dat de continuïteit, integriteit en/of kwaliteit van de uitbestede werkzaamheden wordt geschaad. Het pensioenfonds besteedt de pensioenuitvoering, bestuursondersteuning en het vermogensbeheer uit aan BSG. Het uitbestedingsrisico van het fonds is vooral het risico dat BSG niet handelt volgens het verstrekte mandaat. Voor de beheersing hiervan heeft het fonds duidelijke voorwaarden vastgelegd en uitgewerkt in een service level agreement (SLA). De uitvoeringsorganisatie legt periodiek verantwoording af over de beheersing van de processen. Ze overlegt hierbij ook een ISAE 3402-rapportage inclusief 'in control statement'. Deze beschrijft beheersdoelstellingen en beheersmaatregelen voor alle processen die BSG voor het fonds uitvoert. De rapportage is gecertificeerd door een externe auditor. Tevens wordt het fonds periodiek gerapporteerd over eventuele incidenten.

12. Operationeel risico

Operationeel risico treedt op bij de uitvoering van de pensioen- en beleggingsactiviteiten. Het heeft te maken met niet-afdoende of falende interne processen, menselijke gedragingen en systemen of externe gebeurtenissen. Het fonds heeft de uitvoering van genoemde activiteiten uitbesteed. Hierdoor vindt de beheersing van het operationeel risico vooral plaats door de uitbestedingsrelatie (zie uitbestedingsrisico). Het bestuur ontvangt jaarlijks assurance over de opzet, bestaan en werking van de beheersmaatregelen op de operationele risico's vanuit de uitvoeringsorganisatie (ISAE 3402). De halfjaarlijkse rapportage over niet-financiële risico's en de incidentenrapportage vormen eveneens belangrijke input voor de beoordeling en beheersing van het operationeel risico.

13. Juridisch risico

Het juridisch risico hangt samen met (veranderingen in) wet- en regelgeving, waardoor de rechtspositie van het fonds mogelijk in gevaar komt. Dit kan ook gebeuren doordat het fonds contractuele bepalingen niet-afdwingbaar of niet-correct heeft gedocumenteerd.

Een belangrijk onderdeel van juridisch risico is het compliancerisico. Hierbij onderkent het fonds onder andere niet of niet-tijdig de consequenties van (veranderende) wet- en regelgeving. Dit vergroot het risico dat het fonds wet- en regelgeving op onderdelen overtreedt. Daarnaast omvat het compliancerisico ook het niet naleven door het fonds van interne regelgeving, zoals de gedragscode en beleggingsrichtlijnen. Beheersing van het compliancerisico vindt plaats door afspraken in de SLA met BSG over de inrichting en naleving van compliance. Daarnaast heeft het fonds een eigen compliance officer aangesteld. Deze ziet toe op de naleving van de gedragscode door het bestuur van het fonds.

14. IT-risico

Het pensioenfonds loopt een risico dat IT de bedrijfsprocessen en informatievoorziening onvoldoende integer, niet-continu of onvoldoende beveiligd ondersteunt. Dit IT-risico kan bijvoorbeeld optreden als de IT-strategie en het IT-beleid niet of onvoldoende zijn toegerust op de bedrijfsprocessen. Daarnaast kan sprake zijn van het IT-risico bij:

- de beveiliging (bijvoorbeeld toegang voor niet-geautoriseerde gebruikers);

.....

- de beheersbaarheid (ontoereikend beheer van de ICT-omgeving);
- de continuïteit (het niet beschikbaar zijn van de IT-infrastructuur, waaronder applicaties en systemen).

Informatietechnologie is een belangrijk speerpunt van het fonds. Het bestuur van het fonds heeft IT periodiek op de agenda staan. Zo voert het fonds IT-risk self-assessments uit. Op basis van de uitkomsten (her)formuleert het fonds haar IT-beleid en informatiebeveiligingsbeleid inclusief aanvullende beheersmaatregelen. Daarnaast beoordeelt het fonds de inrichting van de IT bij uitvoeringsorganisatie BSG met de ISAE 3402-rapportage (zie hiervoor). Belangrijke onderdelen daarvan zijn de beschrijving van de IT, de IT-processen, bijbehorende beheersmaatregelen en de bevindingen van de externe auditor.

15. Omgevingsrisico

Het omgevingsrisico betreft veranderingen van buiten het pensioenfonds. Deze kunnen bijvoorbeeld concurrentieverhoudingen, belanghebbenden, reputatie en het ondernemingsklimaat betreffen. Het fonds beheerst dit risico door te anticiperen op nieuwe ontwikkelingen en transparant te zijn bij de belangenafweging en besluitvorming.

16. Integriteitsrisico

Bij het integriteitsrisico gaat het om het risico dat het pensioenfonds niet integer handelt. Het fonds beheerst dit door het continu bewaken en eventueel bijstellen van het integriteitsbeleid en door transparante communicatie met belanghebbenden. Het integriteitsbeleid omvat een visie op integriteit, diverse situaties waarin integriteit een rol speelt en de standpunten die het fonds bij die situaties inneemt. Verder bevat het maatregelen om reputatieschade van het fonds te voorkomen.

Het pensioenfonds voert periodiek een systematische integriteitsrisicoanalyse (SIRA) uit om de integriteitsrisico's beter zichtbaar te maken. Hiermee identificeert het fonds de relevante integriteitsrisico's binnen en buiten het fonds en in de uitvoeringsorganisatie (BSG). Het bestuur en de risicomanagementcommissie investeren veel tijd in SIRA, omdat het voor het fonds meer is dan een wettelijke noodzaak.

7.2 Risicomanagementorganisatie

Risicoraamwerk

Het risicoraamwerk omvat het beleid, risicoproces en de risicogovernance van het fonds. Het fonds heeft het raamwerk in 2019 verder uitgewerkt en geïmplementeerd. Deze vaste structuur met een continu proces geeft het fonds meer controle en overzicht over de (beheersing van de) risico's. Dit zorgt dat het bestuur de risico's goed in beeld heeft, de juiste besluiten kan nemen en tijdig kan bijsturen.

Het fonds heeft het integraal risicomanagement in 2019 verder vormgegeven met onder andere het actualiseren van het integraal risicomanagementbeleid en het starten met een integrale risico-inventarisatie.

Risicogovernance

Om integraal risicomanagement (IRM) te laten slagen, moet ook de risicogovernance als een van de bouwstenen van risicomanagement in orde zijn. Bij IRM zijn het bestuur van het fonds, de toezichthouders, de afdeling risicomanagement van BSG en overige belanghebbenden betrokken. Omdat het om meerdere partijen gaat, is de (vastlegging van de) rolverdeling van groot belang.

.....

Daarnaast moet ook het systeem van checks and balances kloppen. Dit betekent voldoende functiescheiding om te voorkomen dat een orgaan van het fonds zichzelf controleert. DNB heeft hiervoor uitgangspunten en eisen opgesteld. Aan de andere kant speelt proportionaliteit een rol. De werkverdeling binnen het fonds moet praktisch uitvoerbaar zijn. Hierbij spelen mee de omvang van het bestuur, de aanwezigheid van andere (al dan niet verplichte) fondsorganen en de minimale tijdsbesteding die je aan functies als vereiste kan en moet stellen.

De governance is als volgt ingericht:

- Het bestuur is eindverantwoordelijk voor IRM en stelt de doelstellingen en de risicobereidheid vast. Op basis hiervan voert het pensioenfonds een risico-inventarisatie uit. Voor de hiermee bepaalde risico's neemt het bestuur beheersmaatregelen. De verantwoordelijkheid voor elk geïdentificeerd risico en de beheersing hiervan legt het bestuur neer bij de afzonderlijke portefeuillehouders in het bestuur. Het bestuur is en blijft uiteraard eindverantwoordelijk voor de gehele (integrale) risicobeheersing.
- Het bestuur heeft een bestuurslid als sleutelfunctiehouder risicobeheer (SFH) benoemd. De risicobeheerfunctie wordt gecompliceerd met een sleutelfunctie vervuller (SFV). De rol van SFV is uitbesteed aan de afdeling client risk van BSG. De risicobeheerfunctie heeft als taak het risicobeheersysteem onafhankelijk te beoordelen. Uiteindelijk doel is dat het pensioenfonds een totaalbeeld heeft van de verschillende risico's waaraan het wordt blootgesteld en de effectiviteit van het risicobeheer. Daarnaast heeft de risicobeheerfunctie een initiërende en adviserende rol bij het vormgeven van het risicobeheer. De SFH is bevoegd om te escaleren richting de visitatiecommissie en DNB.

Ontwikkeling risicomanagement in 2019

In 2019 vonden de volgende ontwikkelingen met betrekking tot het risicomanagement plaats:

- Actualiseren van het integraal risicomanagementbeleid. Tevens is een begin gemaakt met een integrale risico-inventarisatie, die begin 2020 is afgerond.
- Gedurende 2019 heeft het fonds samen met andere klanten van de uitvoeringsorganisatie een IT-risk self-assessments uitgevoerd. Gedurende drie sessies is het gehele IT-risicoraamwerk doorlopen en zijn waar nodig verbeteringen doorgevoerd. Uit het IT-risk self-assessment is een aantal aanbevelingen naar voren gekomen. Hierover moet nog besluitvorming plaatsvinden.

Risicomanagement in 2020

Het IRM-jaarplan voor 2020 staat vooral in het teken van het expliciet (aantoonbaar) laten werken van het integraal risicomanagementsysteem inclusief de op grond van IORP II aangebrachte aanpassingen in de risicogovernance. Belangrijke onderwerpen zijn:

- Het ontwikkelen van een monitor voor het tijdig signaleren van relevante 'trends in pensioenland' en triggers die op grond van IORP II een Eigen risico beoordeling (ERB) afdwingen.
- Het ontwerpen en inrichten van een methodiek voor het uitvoeren van en rapporteren over een ERB.
- Opstellen van een crisisprocedure.

.....

8 Toekomstverwachting 2020

Toekomst pensioenfonds

De beoogde kostenbesparing die niet gehaald lijkt te worden en daarnaast onder meer de toenemende druk op de tijdsbesteding van bestuursleden heeft ertoe geleid dat het fonds samen met de werkgever, OR en specialisten van de uitvoeringsorganisatie een stuurgroep heeft opgericht om onderzoek te doen naar alternatieve mogelijkheden voor de uitvoering van de pensioenregeling van Blue Sky Group.

Nieuw pensioenstelsel

Kabinet en sociale partners hebben in juni 2019 een principeakkoord gesloten over een toekomstbestendig en evenwichtig pensioenstelsel. Het kabinet wil het wettelijk kader voor het nieuwe pensioencontract in 2022 gereed hebben. De uitwerking van alle onderdelen van het pensioenakkoord vindt plaats onder regie van een stuurgroep met vertegenwoordigers van het kabinet, werkgevers- en werknemersorganisaties en adviserende leden. Om zich tijdig te kunnen voorbereiden, volgt het pensioenfonds net als in 2019 de ontwikkelingen rondom het nieuwe pensioencontract in 2020 op de voet.

IORP II

Het fonds en DNB hebben tot en met 4 maart 2020 gesproken over de invulling van de sleutelfuncties. In dit kader heeft het fonds meerdere vragen van de toezichthouder beantwoord en fondsdocumentatie over de inrichting van de sleutelfuncties bij DNB ingediend. DNB heeft in april 2020 aangegeven geen verdere opmerkingen te hebben over de inrichting van het sleutelfunctiehouderschap. Het fonds heeft nu tot uiterlijk 1 september 2020 de tijd om de voorgenomen benoeming van de sleutelfunctiehouders risicobeheer en interne audit bij DNB te melden voor de toetsing.

(Herstel)Premie en opbouwkorting

Het fonds heeft op 19 februari 2020 een brief aan arbeidsvoorwaardelijke partijen gestuurd over het besluit om de maximaal te betalen pensioenpremie voor 2020 te verlagen van 40% van de som van de bruto pensioengrondslagen naar 30% van de som van de bruto pensioengrondslagen. Aangezien het bestuur zijn beleid voor langere termijn baseert op de afspraken die pensioenfonds en werkgever hebben vastgelegd en in de afgelopen jaren (2017 en 2018) meerdere malen voor een korte periode een afwijking van de bestaande afspraken is overeengekomen, heeft het fonds bij het overleg gevraagd of gemaakte afspraken, waaronder een maximum premie van 40%, nog steeds als uitgangspunt kunnen dienen voor het vaststellen van een bestendige gedragslijn en of de afspraken nog passend zijn. Het fonds heeft nog geen reactie van het arbeidsvoorwaardelijk overleg ontvangen. Verder geldt dat als de omstandigheden ongewijzigd blijven de opbouw in 2021 verlaagd zal moeten worden. Het opbouwpercentage van het ouderdomspensioen daalt dan met ruim 20% van 1,875% naar ongeveer 1,5%.

.....

9 Ontwikkelingen na balansdatum

Coronacrisis

Het coronavirus, dat eind 2019 in China uitbrak, is in 2020 razendsnel tot pandemie uitgegroeid. De overheidsmaatregelen gericht op het indammen van het virus hebben grote impact op het maatschappelijk functioneren en op de economie. De beurskoersen zijn sinds eind februari 2020 wereldwijd fors gedaald en de toch al extreem lage rente is verder naar beneden gegaan.

Het fonds behaalde over de eerste vier maanden van 2020 een negatief rendement van 0,7%. Het vermogen was ultimo april 2020 EUR 84,6 miljoen (eind 2019: EUR 84,4 miljoen). De verplichtingen zijn in de eerste vier maanden van 2020 gestegen van EUR 84,7 miljoen naar EUR 98,5 miljoen. Als gevolg van het negatieve rendement en de impact van de lagere rente op de pensioenverplichtingen daalde de maandelijkse nominale dekkingsgraad ultimo april 2020 van 99,7% naar 85,8%. De beleidsdekkingsgraad daalde in de eerste vier maanden van 2020 van 99,3% naar 94,2%.

De ontstane crisis heeft ook gevolgen voor de dagelijkse operatie van het pensioenfonds. Voor het bestuur zijn pensioentoekeningen en -betalingen, portefeuillebeheer, communicatie met belanghebbenden en bestuurlijke besluitvorming kritische processen waarvan de continuïteit gewaarborgd moet zijn. Mede dankzij een goede infrastructuur en tijdige voorbereiding kunnen alle activiteiten van het fonds vanuit huis worden uitgevoerd. Bestuur en medewerkers van de uitvoeringsorganisatie werken vanaf 16 maart 2020 nagenoeg volledig thuis. Uitzonderd bijeenkomsten met deelnemers vinden alle fondsactiviteiten doorgang.

Herstelplan geactualiseerd

Bij een tekort moet een pensioenfonds jaarlijks een herstelplan voor de komende tien jaar indienen. Het pensioenfonds had begin 2020 nog een reservetekort en diende daarom in maart 2020 een geactualiseerd herstelplan per 1 januari 2020 in bij DNB. Bij het opstellen van een herstelplan wordt uitgegaan van de dekkingsgraad per 1 januari 2020 en is gebruikgemaakt van de nieuwe parameters. Overeenkomstig de voorgeschreven systematiek is de negatieve ontwikkeling van de dekkingsgraad in het eerste kwartaal van 2020 niet meegenomen. Uitgaande van de situatie per 1 januari 2020 toont het herstelplan aan dat het pensioenfonds binnen de afgesproken termijn van 10 jaar herstelt uit het tekort. DNB heeft op 4 juni 2020 ingestemd met het herstelplan per 1 januari 2020.

10 Verslag visitatiecommissie

Het bestuur van Stichting pensioenfonds Blue Sky Group heeft de visitatiecommissie gevraagd een visitatie uit te voeren over het boekjaar 2019. De visitatiecommissie heeft aan de hand van een normenkader naar het functioneren van het fonds en het bestuur gekeken. Het normenkader is gebaseerd op wet- en regelgeving, de VITP-toezichtcode en de acht thema's voor goed pensioenfondsbestuur uit de Code pensioenfondsen van de Pensioenfederatie.

Met deze rapportage legt de visitatiecommissie verantwoording af over de uitvoering van de taken en de uitoefening van de bevoegdheden aan het verantwoordingsorgaan en aan de werkgever. De belangrijkste conclusies en aanbevelingen worden hieronder weergegeven.

De visitatiecommissie ziet een bestuur met veel vakkennis, die zich inzet om het pensioen binnen de eigen BSG organisatie uit te voeren. Uitvoering in eigen huis heeft voordelen en nadelen. Een voordeel is dat gebruik kan worden gemaakt van bestaande BSG toepassingen en beleidskeuzes voor andere fondsen. Een nadeel is dat het merendeel van de bestuurders nauw verweven zijn met de uitvoeringsorganisatie, doordat zij daar zelf ook werkzaam zijn. Het vertrouwen van het bestuur in de eigen uitvoeringsorganisatie is groot, waardoor de verantwoordelijkheid voor de uitvoering soms te veel bij de uitvoeringsorganisatie ligt in plaats van bij het bestuur zelf. De VISITATIECOMMISSIE raadt aan om zoveel mogelijk dubbele verantwoordelijkheden te voorkomen en de scheidslijnen tussen het fonds en de uitvoeringsorganisatie transparanter te maken.

In 2019 heeft het bestuur belangrijke stappen gezet om het beleggingsproces en het risicomanagement te verbeteren naar aanleiding van de bevindingen uit het beleggingsonderzoek van DNB. Het risicomanagementbeleid is in 2019 vastgesteld, waarbij ook de sleutelfuncties uit IORP II zijn geïmplementeerd. Ook is het beleggingsbeleid vastgesteld en zijn naast het uitvoeren van aanpassingen in de aandelenportefeuille voorgestelde wijzigingen in de vastrentendewaardenportefeuille door het bestuur goedgekeurd. Het kostenniveau van het fonds is onverminderd hoog gebleven.

Het bestuur heeft in haar zelfevaluatie open en kritisch gekeken naar het eigen functioneren en de houdbaarheid van het pensioenfonds zelf. De bevindingen van DNB van september 2019 in combinatie met de verplichting voor het inrichten van de sleutelfuncties ter implementatie van IORP II leidde tot de conclusie van het bestuur dat de bestuurslast van een eigen pensioenfonds te groot is. In overleg met sociale partners is eind 2019 besloten om een project toekomstige uitvoering op te starten.

Door deze ontwikkelingen, waarvan de uitkomsten ingrijpend kunnen zijn, komt het fonds in een fase waarbij andere prioriteiten en andere vaardigheden belangrijker zullen worden. De visitatiecommissie raadt het bestuur aan om aandacht te besteden aan wat zij nodig heeft voor een mogelijke transitie naar een andere (vorm van) uitvoering.

De visitatie is uitgevoerd in de maanden maart 2020 tot en met mei 2020 door Peggy Bracco Gartner, Jeroen Hilbrands (voorzitter) en Elise van Kalmthout.

Reactie van het bestuur

Het bestuur heeft met belangstelling kennisgenomen van het rapport van de visitatiecommissie en dankt de commissie voor de wijze waarop zij invulling heeft gegeven aan de visitatie over 2019 en voor het uitgevoerde toezicht. De door de visitatiecommissie benoemde aanbevelingen worden door het bestuur herkend en zullen in 2020 worden opgepakt, hierbij zal in het bijzonder de aandacht uitgaan naar de ontwikkelingen en werkzaamheden die verband houden met de toekomst van het fonds. Over de voortgang en over de ondernomen acties op de overige aanbevelingen, zal de visitatiecommissie in het najaar worden geïnformeerd. Het bestuur dankt de visitatiecommissie voor het uitgevoerde toezicht.

11 Verslag verantwoordingsorgaan

Algemeen

Het verantwoordingsorgaan heeft als hoofdtaken:

- Advies: advisering van het bestuur over de in het Reglement verantwoordingsorgaan vastgelegde onderwerpen.
- Verantwoording: jaarlijks een oordeel geven over het handelen van het bestuur, het door het bestuur uitgevoerde beleid en over beleidskeuzes voor de toekomst.

Het verantwoordingsorgaan richt zich bij het vormen van zijn oordeel op het door het bestuur gevoerde beleid, de vastgestelde beleidsvoornemens en de belangenafwegingen die hierover binnen het bestuur plaatsvinden. Het verantwoordingsorgaan heeft daarnaast de beschikking gekregen over verschillende documenten waaronder het jaarverslag 2019, het actuariel rapport, het accountantsrapport en het rapport visitatie 2019. De door sociale partners in de pensioenovereenkomst vastgelegde inhoudelijke pensioenafspraken inclusief de daarbij afgewogen belangen maken geen onderdeel uit van het vormen van het oordeel.

Het verantwoordingsorgaan is in het jaar 2019 vijfmaal bij elkaar gekomen. Behalve autonome vergaderingen is tweemaal met een afgevaardigde van het bestuur gesproken over de lopende dossiers en éénmaal met het voltallige bestuur. Tot slot heeft het verantwoordingsorgaan een vergadering met de visitatiecommissie gehad over het rapport van de visitatiecommissie over 2018.

Adviezen

In 2019 heeft het verantwoordingsorgaan geen schriftelijke adviezen uitgebracht.

Oordeel over beleid en uitvoering 2019

Het verantwoordingsorgaan komt tot een positief oordeel over de wijze waarop het bestuur heeft gehandeld. Het bestuur heeft op een evenwichtige wijze gehandeld in het belang van de belanghebbenden.

Dit oordeel is gebaseerd op de volgende bevindingen:

- In de notulen van bestuursvergaderingen is beter dan voorgaande jaren de evenwichtige belangenafweging vastgelegd.
- De voortgang op het implementeren en uitvoeren van een integraal risicomanagement beleid is mede door het opstellen van het jaarplan voortvarend opgepakt.
- Er is goede voortgang gemaakt op de aanbevelingen uit het aanbevelingenregister.
- Het verantwoordingsorgaan stelt de bereidheid van het bestuur om onderwerpen toe te lichten in de vergaderingen van het verantwoordingsorgaan zeer op prijs.
- Het verantwoordingsorgaan ziet dat het bestuur grote stappen heeft gezet door vast te stellen dat de bestuurslast van een eigen pensioenfonds te groot is. De beslissing om in overleg met sociale partners eind 2019 om een projectplan toekomstige uitvoering op te starten wordt door het verantwoordingsorgaan als zeer verstandig ervaren.

Aanbevelingen aan het bestuur

Op basis van het oordeel en de bevindingen over 2019 doet het verantwoordingsorgaan de volgende aanbevelingen aan het bestuur:

.....

- Het verantwoordingsorgaan vraagt blijvende aandacht voor een expliciete vastlegging in de notulen van de gemotiveerde belangenafweging door het bestuur.
- Het verantwoordingsorgaan wil ook de komende periode tijdig op de hoogte worden gehouden over de ontwikkelingen in de toekomstdiscussie.

Aandachtsgebieden 2020

Het verantwoordingsorgaan heeft voor 2020 de volgende aandachtspunten bepaald, gericht op een verdere verbetering van samenwerking met het bestuur:

- Het opstellen van een 'jaarplanning verantwoordingsorgaan' in samenhang met de jaarplanning van het bestuur, het aanbevelingenregister en de geagendeerde adviesplichtige dossiers.
- Meer aandacht voor informatie die het verantwoordingsorgaan nodig heeft om te kunnen beoordelen of evenwichtige belangenafweging bij bestuursbesluiten heeft plaatsgevonden.
- De ontwikkelingen en voortgang ten aanzien van de toekomst van het fonds.

Reactie van het bestuur

Het bestuur dankt het verantwoordingsorgaan voor zijn positieve oordeel en zal zich in het komende jaar blijven inzetten om de goede samenwerking met het verantwoordingsorgaan te continueren. Het bestuur zegt toe om het verantwoordingsorgaan betrokken te houden bij onder meer de ontwikkelingen ten aanzien van de toekomst van het fonds en over andere lopende dossiers. Een en ander zal onder meer plaatsvinden in de dialoog tussen het bestuur en het verantwoordingsorgaan en door de bestuurlijke betrokkenheid bij uw autonome vergaderingen.

Jaarrekening 2019

Balans per 31 december

(na resultaatbestemming)

(bedragen in duizenden euro's)

Activa	2019	2018
Beleggingen voor risico pensioenfondsv		
• Vastgoed (1)	8.067	7.415
• Aandelen (2)	31.196	22.632
• Vastrentende waarden (3)	43.774	39.795
• Derivaten (4)	1.712	446
Totaal beleggingen voor risico pensioenfondsv	84.749	70.288
Herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen (5)	1.036	510
Vorderingen en overlopende activa (6)	51	219
Liquide middelen (7)	212	221
Totaal activa	86.048	71.238
Passiva		
Stichtingskapitaal en reserves		
• Overige reserves (8)	-239	2.074
Technische voorzieningen		
• Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfondsv (9)	84.665	67.860
Derivaten (4)	1.515	1.246
Schulden en overlopende passiva (10)	107	58
Totaal passiva	86.048	71.238

De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op pagina 64 tot en met 72.

.....

Rekening van baten en lasten

(bedragen in duizenden euro's)

Baten en lasten pensioenactiviteiten	2019	2018
Premies (11)	3.313	3.339
Waardeoverdrachten, per saldo (12)	-632	-397
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds		
• Pensioenopbouw (13)	-2.726	-2.471
• Indexering (14)	-	-
• Rentetoevoeging (15)	164	169
• Wijziging rekenrente (16)	-14.869	-3.811
• Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten (17)	654	648
• Pensioenrechten waardeoverdrachten, per saldo (18)	747	488
• Wijziging actuariële grondslagen (19)	-210	628
• Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen (20)	-565	-71
Totaal mutatie voorziening pensioenverplichtingen risico pensioenfonds	-16.805	-4.420
Pensioenuitkeringen (21)	-656	-637
Herverzekeringen (22)	476	-202
Totaal baten en lasten pensioenactiviteiten	-14.304	-2.317
Baten en lasten beleggingsactiviteiten		
Directe beleggingsopbrengsten (23)	262	232
Indirecte beleggingsopbrengsten (23)	11.760	-2.463
Kosten van vermogensbeheer (23)	-28	-20
Overige baten en lasten beleggingsactiviteiten (24)	-3	-
Totaal baten en lasten beleggingsactiviteiten	11.991	-2.251
Resultaat	-2.313	-4.568

De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op pagina 88 tot en met 95.

.....

Kasstroomoverzicht

(bedragen in duizenden euro's)

Kasstroom uit pensioenactiviteiten	2019	2018
Ontvangen premies	3.442	3.166
Ontvangen waardeoverdrachten	99	139
Ontvangen uitkeringen herverzekering	99	35
Ontvangen winstdeling herverzekering	25	31
Betaalde pensioenuitkeringen	-657	-632
Betaalde waardeoverdrachten	-731	-584
Betaalde premies herverzekering	-117	-169
Overige mutaties uit pensioenactiviteiten, per saldo	28	-27
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten	2.188	1.959
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Verkopen beleggingen	60.220	6.216
Verkopen en afwikkeling derivaten, per saldo	127	264
Directe beleggingsopbrengsten	306	221
Aankopen beleggingen	-62.773	-8.694
Mutatie banktegoeden en bankschulden	-50	63
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-24	-20
Overige mutaties uit beleggingsactiviteiten, per saldo	-3	-
Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten	-2.197	-1.950
Mutatie liquide middelen	-9	9

.....

Toelichting algemeen

Activiteiten

Het doel van Stichting Pensioenfonds Blue Sky Group, statutair gevestigd in Amstelveen en kantoorhoudend aan de Professor E.M. Meijerslaan 1 in Amstelveen (hierna: het pensioenfonds), is het verstrekken van pensioenuitkeringen aan werknemers en oud-werknemers van Blue Sky Group Holding B.V. Het pensioenfonds is als ondernemingspensioenfonds ingeschreven in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel onder nummer 34167473.

Pensioenregeling

Ouderdompensioen

De pensioenregeling is een voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling. Het ouderdompensioen gaat standaard in op de eerste dag van de maand waarin de deelnemer 68 jaar wordt. De deelnemers kunnen binnen bepaalde grenzen kiezen wanneer zij met pensioen gaan, met als vroegst mogelijke pensioenleeftijd 60 jaar. Naar keuze van de deelnemer kan het ouderdompensioen gedeeltelijk ingaan (deeltijdpensioen). Verder kan de hoogte van het pensioen worden gevarieerd, waarbij de laagste uitkering niet minder dan 75% van de hoogste uitkering bedraagt. Op pensioendatum kan het opgebouwde partnerpensioen geheel of gedeeltelijk worden geruild voor extra ouderdompensioen. Omgekeerd kan het opgebouwde ouderdompensioen gedeeltelijk worden geruild voor extra partnerpensioen. Voor ongehuwden zonder partner wordt automatisch het volledige partnerpensioen omgezet in extra ouderdompensioen. Het ouderdompensioen is gebaseerd op het gemiddelde salaris en het aantal deelnemersjaren. De pensioenopbouw bedraagt voor ieder deelnemersjaar 1,875% van de nettopensioengrondslag, zoals die geldt op 1 januari van het betreffende jaar. De nettopensioengrondslag is gelijk aan de brutopensioengrondslag verminderd met de franchise. De brutopensioengrondslag is gelijk aan het vaste jaarsalaris inclusief de vakantietoeslag en de in de avr omschreven toeslagen, waaronder de eindejaarsuitkering. Per 1 januari 2019 is de brutopensioengrondslag gemaximeerd op EUR 107.593 (2018: EUR 105.075). De hoogte van de franchise wordt jaarlijks aangepast en is gelijk aan het fiscaal wettelijke minimum.

Partnerpensioen

Het partnerpensioen geldt voor de nagelaten partner van een deelnemer. De pensioenopbouw van partnerpensioen bedraagt 70% van de pensioenbouw van ouderdompensioen. Daarnaast is er een facultatief partnerpensioen dat het risico van overlijden van de deelnemer vóór het bereiken van de normpensioenleeftijd dekt en ervoor zorgt dat het partnerpensioen in principe 70% van het bereikbare ouderdompensioen bedraagt. Deelnemer en partner kunnen gezamenlijk afzien van het facultatief partnerpensioen. Bij ingang van het ouderdompensioen bestaat de keuze van omzetting van (een deel van) het recht op partnerpensioen in een verhoging van het ouderdompensioen. Als gevolg van de omzetting per 1 januari 2018 van de ouderdompensioenrechten met pensioenleeftijd 67 jaar in pensioenrechten met pensioenleeftijd 68 jaar kan het partnerpensioen lager uitkomen dan 70% van het opgebouwde respectievelijk bereikbare ouderdompensioen.

.....

Wezenpensioen

Het wezenpensioen bedraagt per gerechtigd kind 14% van het (bereikbare) ouderdompensioen. Het wezenpensioen wordt uitgekeerd tot het bereiken van de leeftijd van 21 jaar of de leeftijd van 27 jaar indien een voltijdse opleiding wordt gevolgd.

Arbeidsongeschiktheidspensioen

Het arbeidsongeschiktheidspensioen gaat in op de dag waarop een aan de deelnemer ter zake van dezelfde arbeidsongeschiktheid toegekende uitkering ingevolge de WIA is ingegaan dan wel de loondoorbetalingverplichting van de werkgever (twee jaar) is geëindigd. Het pensioen wordt uitgekeerd zolang de arbeidsongeschiktheid voortduurt, maar uiterlijk tot de AOW-gerechtigde leeftijd. Bij volledige arbeidsongeschiktheid (80% of meer) wordt de pensioenopbouw volledig en premievrij voortgezet. Bij gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid geldt een premievrije opbouw afhankelijk van de mate van arbeidsongeschiktheid.

Reductiebepaling

Indien en voor zover in enig jaar de hierna onder Financiering en premie beschreven basispremie lager is dan de gedempte kostendeckende op basis van een verwacht rendement en de facto niet toereikend is om de pensioenopbouw van dat jaar te financieren, wordt de pensioenopbouw van alle (actieve) deelnemers naar rato van het premietekort verlaagd.

Indexering

Het pensioenfonds streeft ernaar de opgebouwde pensioenrechten van de actieve deelnemers jaarlijks aan te passen aan de loonontwikkeling volgens de avr van Blue Sky Group. Verder streeft het pensioenfonds ernaar de ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten (gewezen deelnemers) jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de prijsindex.

De indexering heeft een voorwaardelijk karakter. Dit betekent dat geen recht op indexering bestaat en dat het niet zeker is of en in hoeverre in de toekomst indexering kan plaatsvinden. Het bestuur besluit jaarlijks over de toekenning van indexering.

Bij de besluitvorming wordt uitgegaan van de beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds ultimo november van het voorgaande jaar. Bij een beleidsdekkingsgraad van 110% of lager wordt geen indexering toegekend. Bij een beleidsdekkingsgraad hoger dan 110% wordt in beginsel indexering toegekend, maar de indexering wordt op een zodanig niveau vastgesteld dat deze naar verwachting in de toekomst kan worden gecontinueerd. Hierbij wordt rekening gehouden met de wettelijk voorgeschreven parameters.

Een achterstand in de indexering kan onder voorwaarden worden ingehaald. Voorwaarden zijn dat de beleidsdekkingsgraad hoger is dan de met het (strategisch) vereist eigen vermogen overeenkomende nominale dekkingsgraad en de indexering naar verwachting ook in de toekomst kan worden toegekend. In enig jaar kan maximaal een vijfde deel van het bedrag dat beschikbaar is voor inhaalindexering hiervoor worden aangewend.

.....

Financiering en premie

De financiering van de jaarlijkse pensioenopbouw is gebaseerd op een jaarlijks door de werkgever verschuldigde premie gebaseerd op een (gedempte) rentevoet van 2,4%. De premie wordt verder berekend op basis van de actuariële grondslagen van het pensioenfonds.

Deze zogenoemde basispremie bestaat uit:

- de premie die actuarieel benodigd is voor één jaar pensioenopbouw van de (actieve) deelnemers;
- de jaarlijkse premie voor de (herverzekerde) risico's van overlijden en arbeidsongeschiktheid;
- een opslag voor pensioenuitvoeringskosten;
- een opslag van 2% over bovenstaande componenten (alleen in 2018 en 2019).

Naast de basispremie kunnen extra premies worden geheven dan wel premiekortingen of premierugstortingen worden verleend.

De totale premie, bestaande uit de basispremie en eventuele extra premies, bedraagt maximaal 40% van de totale brutopensioengrondslag. Voor het jaar 2018 was de premie cap verlaagd naar 30%.

Verder betaalt de werkgever vanaf 2012 in acht jaarlijkse termijnen (een eerste termijn van EUR 100 duizend en zeven termijnen van afgerond EUR 43 duizend) een opslag op de premie van totaal EUR 400 duizend voor de financiering van liquidatiekosten in geval van discontinuïteit van het pensioenfonds.

Indien de beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds lager is dan de dekkingsgraad volgens de in de Pensioenwet vastgelegde solvabiliteitseisen, wordt een bedrag gelijk aan 1/10 van het betreffende tekort als extra premie geheven, rekening houdend met de hiervoor genoemde maximale premie. Het tekort wordt berekend door de beleidsdekkingsgraad ultimo november van het voorgaande jaar te vergelijken met de dekkingsgraad die overeenkomt met het (strategisch) vereist vermogen per dezelfde datum. Het voor de bedoelde extra premie benodigde bedrag wordt in beginsel verdeeld tussen de werkgever en de deelnemers in de verhouding 80%-20%. De totale deelnemersbijdrage (basispremie en eventuele extra premie) is echter gemaximeerd op 6,3% van de premiegrondslag. Hierdoor kan de verdeling van de herstellpremie afwijken van de verhouding 80%-20%.

Premiekorting kan worden verleend indien:

- een eventuele indexeringsachterstand en eventuele korting op de pensioenopbouw zijn ingehaald;
- de beleidsdekkingsgraad ultimo november hoger is dan de dekkingsgraad die overeenkomt met het (strategisch) vereist vermogen per deze datum;
- de reële beleidsdekkingsgraad ultimo november hoger is dan 100%;
- de voorwaardelijke indexering naar verwachting ook in de toekomst kan worden toegekend.

Ten behoeve van de vaststelling van de reële beleidsdekkingsgraad wordt de waarde van de nominale pensioenverplichtingen vermeerderd met de waarde van de indexeringsambitie (dus de reële waarde van de pensioenverplichtingen).

Van het aldus gedefinieerde overschot wordt jaarlijks 1/10 deel aangewend voor premiekorting. Het volgende jaar wordt op basis van de financiële positie van het pensioenfonds opnieuw beoordeeld

.....

of premiekorting mogelijk is. Het volgen van deze beleidslijn kan in beginsel ook resulteren in negatieve premies ofwel premierugstortingen.

Aanvullend op deze beleidslijn gelden de volgende bepalingen. Indien de reële beleidsdekkingsgraad hoger is dan 150%, wordt op verzoek van de werkgever het bedrag dat overeenkomt met het meerdere teruggestort aan de werkgever. Indien in enig jaar is voldaan aan de voorwaarden voor premiekorting en dit bovendien wettelijk is toegestaan, wordt de solvabiliteitsvrijval als gevolg van de pensioenuitkeringen van een jaar in mindering gebracht op de premie van hetzelfde jaar.

Herverzekering

Het risico van overlijden vóór de normpensioenleeftijd en het risico van arbeidsongeschiktheid zijn volledig herverzekerd. Daarvoor wordt een jaarlijkse premie betaald. Het risico van overlijden vóór de normpensioenleeftijd is verzekerd op basis van kapitalen. De dekking van het arbeidsongeschiktheidspensioen betreft een jaarlijkse rente. Er is een winstdelingsregeling overeengekomen met betrekking tot de verzekeringstechnische resultaten op de overlijdensrisicoverzekering.

Grondslagen voor de financiële verslaggeving

Algemeen

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek en in overeenstemming met de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 610 Pensioenfondsen (RJ 610).

De jaarrekening is opgesteld uitgaande van de continuïteitsveronderstelling, dat wil zeggen de veronderstelling dat de continuïteit gewaarborgd is en de activiteiten in de afzienbare toekomst zullen worden voortgezet.

Deze jaarrekening heeft betrekking op het verslagjaar 2019, dat is geëindigd op 31 december 2019.

De bedragen in de jaarrekening luiden in euro's.

Schattingen en veronderstellingen

Bij het opstellen van de jaarrekening is het maken van schattingen en veronderstellingen noodzakelijk. De schattingen en veronderstellingen hebben invloed op de toepassing van grondslagen en de waardering van activa en verplichtingen. De schattingen en daaraan ten grondslag liggende veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. Vooral de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen en (in mindere mate) de waardering van de beleggingen zijn gebaseerd op schattingen en veronderstellingen. De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Ten behoeve van de oordeelsvorming en het maken van schattingen wordt gebruikgemaakt van externe deskundigen. De aard van oordelen en schattingen en de onderliggende veronderstellingen is, voor zover noodzakelijk geacht voor het vereiste inzicht in het vermogen, vermeld in de toelichting bij de jaarrekening.

.....

Herzieningen van schattingen worden verwerkt in de periode waarin de schatting wordt herzien. Een herziening van een schatting heeft dikwijls ook gevolgen voor waardering en resultaatbepaling in toekomstige perioden.

Verwerking

De belangrijkste activa en verplichtingen van het pensioenfonds zijn respectievelijk de beleggingen en de pensioenverplichtingen. De beleggingen bestaan volledig uit financiële activa en derivaten. Deze worden in de balans opgenomen respectievelijk van de balans verwijderd op transactiedatum (datum van koop of verkoop). Dit is het moment waarop de toekomstige economische voordelen en de risico's verbonden aan het financiële instrument worden overgedragen. Pensioenverplichtingen worden in de balans opgenomen op het moment van toekenning of overdracht van de pensioenrechten. Zij worden van de balans verwijderd op het moment van uitkering of overdracht van de pensioenrechten.

Saldering

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd en als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Presentatie beleggingen en beleggingsopbrengsten

De beleggingen bestaan nagenoeg geheel uit participaties in beleggingsinstellingen, voor het merendeel Blue Sky beleggingsfondsen. Deze beleggingsfondsen hebben de vorm van een besloten fonds voor gemene rekening. De participaties worden in de balans gerubriceerd conform de aard van de onderliggende beleggingen van de beleggingsfondsen.

Waardeveranderingen van de participaties worden in de rekening van baten en lasten opgenomen onder indirecte beleggingsopbrengsten. Zij bestaan uit de directe en indirecte opbrengsten van de onderliggende beleggingen en de kosten van vermogensbeheer die ten laste van het beleggingsfonds komen. Door beleggingsfondsen uitgekeerde dividenden worden gepresenteerd onder directe beleggingsopbrengsten.

Waardering beleggingen

Participaties in beleggingsinstellingen worden op het moment van verkrijging gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs, dat wil zeggen inclusief een eventuele toetreedvergoeding. Vervolgens worden de participaties gewaardeerd tegen de berekende intrinsieke waarde of de meest recent beschikbare intrinsieke waarde. De intrinsieke waarde wordt vastgesteld op basis van de marktwaarde van de onderliggende activa en verplichtingen. De marktwaarde is het bedrag waarvoor een actief of een verplichting kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde, tot een transactie bereid zijnde partijen die onafhankelijk zijn. De marktwaarde is gebaseerd op actuele marktprijzen, tenzij anders vermeld.

Waardeveranderingen beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen, inclusief derivaten. Alle waardeveranderingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als opbrengst beleggingen direct in de rekening van baten en lasten opgenomen.

.....

Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de intrinsieke waarde van de participaties in de beleggingsfondsen. Transacties in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers op transactiedatum. Valutakoersverschillen bij de omrekening van activa en verplichtingen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen onder de post waarop de activa en verplichtingen betrekking hebben.

De koers op balansdatum van de euro ten opzichte van de belangrijkste valuta's is:

	2019	2018	2017
Amerikaanse dollar	1,1225	1,1431	1,2008
Canadese dollar	1,4556	1,5613	1,5045
Australische dollar	1,5969	1,6238	1,5352
Japane yen	121,9877	125,4207	135,2700
Britse pond	0,8474	0,8975	0,8876
Zwitserse frank	1,0870	1,1269	1,1701
Zweedse kroon	10,5078	10,1350	9,8315

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

Vastgoed

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde aandelen van vastgoedfondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum. Onderliggende beleggingen in niet-beursgenoteerde participaties worden gewaardeerd tegen de intrinsieke waarde, gebaseerd op de marktwaarde van het onderliggende vastgoed. De marktwaarde van het onderliggende vastgoed is de geschatte waarde bij onderhandse verkoop in verhuurde staat. De onderliggende vastgoedobjecten worden periodiek getaxeerd door onafhankelijke taxateurs.

Aandelen

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde aandelen en converteerbare obligaties van aandelenfondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum. Indien de koersvorming van beursgenoteerde aandelen niet representatief is, wordt de marktwaarde getaxeerd. De taxatie is gebaseerd op recente marktinformatie.

Vastrentende waarden

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde vastrentende waarden van beleggingsfondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum, verhoogd met de lopende rente. De marktwaarde van onderliggende niet-beursgenoteerde vastrentende beleggingen wordt bepaald door te ontvangen rente en aflossingen contant te maken op basis van actuele markttrente, rekening houdend met het risicoprofiel en de looptijd van de belegging. De marktwaarde van directe vastrentende beleggingen wordt eveneens bepaald door te ontvangen rente en aflossingen contant te maken op basis van actuele markttrente, rekening houdend met het risicoprofiel en de looptijd van de belegging.

.....

Derivaten

Derivaten zijn afgeleide financiële instrumenten, waarvan de waarde afhankelijk is van één of meer onderliggende primaire financiële instrumenten. Derivaten bevatten rechten en verplichtingen waardoor één of meer van de financiële risico's waaraan de onderliggende primaire financiële instrumenten onderhevig zijn tussen partijen worden overgedragen. Derivaten leiden bij het aangaan van de transactie niet of tot een relatief gering vermogensbeslag. Basisvormen van derivaten zijn swaps, forwards, futures en opties. Het onderliggende primaire financiële instrument kan onder meer een valutaproduct, een aandelenproduct of een renteproduct zijn.

Het pensioenfonds maakt gebruik van de volgende derivaten: valutatermijncontracten en interest rate swaps.

Een valutatermijncontract is een contract waarbij de verplichting wordt aangegaan om een bepaalde valuta te verkopen en een andere valuta te kopen op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde (termijn)koers.

Een interest rate swap of renteswap is een contract waarbij wordt overeengekomen om gedurende een vooraf vastgestelde periode rentestromen in dezelfde valuta te ruilen. Bij de meeste renteswaps wordt een variabele rente geruild tegen een vaste rente. De variabele rente is gebaseerd op de geldmarktrente, waarbij als referentie Euribor of Eonia wordt gehanteerd. De vaste rente is meestal gebaseerd op de marktrente van staatsobligaties.

Derivaten worden gewaardeerd tegen marktwaarde. Voor beursgenoteerde contracten is dit de beursprijs per balansdatum. Voor niet-beursgenoteerde contracten is de waardering gebaseerd op recente marktinformatie (zoals valutakoersen en rentecurves), als input voor de gehanteerde gangbare waarderingsmodellen.

Herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen

Herverzekeringscontracten worden opgenomen voor de actuarieel bepaalde contante waarde van de verzekerde uitkeringen, volgens de grondslagen van het pensioenfonds, onder aftrek van een eventuele waardevermindering, indien deze naar verwachting duurzaam is.

Vorderingen

Vorderingen worden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid. De geamortiseerde kostprijs komt in het algemeen overeen met de nominale waarde.

Liquide middelen

Liquide middelen worden opgenomen voor de nominale waarde.

Stichtingskapitaal en overige reserves

Het stichtingskapitaal en de overige reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle activa en verplichtingen, inclusief voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen zijn verwerkt in de balans.

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds

De voorziening pensioenverplichtingen wordt actuarieel berekend en wordt vastgesteld op basis van de nominaal verworven pensioenrechten, voor zover zij onvoorwaardelijk zijn. Dit betekent dat de voorwaardelijke toekomstige indexering niet in de voorziening is begrepen, maar de op balansdatum

.....

toegezegde indexering wel in de voorziening wordt opgenomen. De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur per balansdatum.

De voorziening met betrekking tot ouderdomspensioen en partnerpensioen is de contante waarde van de beste inschatting van de toekomstige uitgaande kasstromen die voortvloeien uit de tot balansdatum opgebouwde onvoorwaardelijke pensioenrechten. Daarin is begrepen de toekomstige premievrije pensioenopbouw van arbeidsongeschikte deelnemers.

De voorziening met betrekking tot arbeidsongeschiktheidspensioen is de contante waarde van de verwachte uitgaande kasstromen die voortvloeien uit de verplichtingen aan bij het pensioenfonds aangemelde arbeidsongeschikte deelnemers, nog niet aangemelde arbeidsongeschikte deelnemers en zieke deelnemers die naar verwachting arbeidsongeschikt zullen worden verklaard.

De belangrijkste actuariële grondslagen en veronderstellingen zijn:

- rekenrente volgens actuele rentetermijnstructuur DNB (ongewijzigd);
- levensverwachting volgens prognosetafels AG 2018 met actuele fondsspecifieke leeftijds- en sekseafhankelijke correctiefactoren gebaseerd op het Willis Towers Watson model 2016 (ongewijzigd);
- partnerfrequentie actieve en gewezen deelnemers 100% (ongewijzigd);
- verschil leeftijd man en vrouw drie jaar (ongewijzigd);
- excassokosten 2,0% van de voorziening (ongewijzigd);
- andere pensioenuitvoeringskosten EUR 423 duizend (2018: EUR 417 duizend).

Uit de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur ultimo 2019 kan voor het pensioenfonds een gemiddelde rekenrente van 0,86% worden afgeleid (2018: 1,52%).

De voor de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen gehanteerde rentetermijnstructuur DNB betreft voor looptijden tot en met 20 jaar de marktrente op de interbancaire swapmarkt. Voor looptijden langer dan 20 jaar wordt de swapcurve per balansdatum aangepast door de onderliggende éénjaarsforwardrente te extrapoleren naar een lange termijn verwacht renteniveau, de zogenoemde ultimate forward rate (UFR). De UFR wordt vastgesteld als 120-maands voortschrijdend gemiddelde van de werkelijke 1-jaar 20-jaarsforwardrentes. In de door DNB gevolgde methodiek beweegt de rente vanaf 21 jaar geleidelijk in de richting van de UFR, doordat de forwardrente wordt gemiddeld met de UFR. De UFR bedraagt ultimo 2019 2,1% (2018: 2,3%).

Naast een voorziening voor excassokosten wordt een extra kostenvoorziening opgenomen voor alle toekomstige pensioenuitvoeringskosten, bedoeld ter financiering van de liquidatiekosten in geval van discontinuïteit van het pensioenfonds. Deze voorziening wordt gewaardeerd tegen nominale waarde.

Schulden

Schulden worden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs, die in het algemeen overeenkomt met de nominale waarde.

.....

Grondslagen voor de resultaatbepaling

Algemeen

De grondslagen voor resultaatbepaling vloeien voor het merendeel voort uit de voor de beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen gehanteerde waarderingsgrondslagen. Voor een aantal posten worden de grondslagen voor resultaatbepaling hierna (nader) uiteengezet.

Directe beleggingsopbrengsten

Rente wordt ten gunste van het resultaat gebracht in de periode waarop deze betrekking heeft. Dividend wordt in de rekening van baten en lasten verwerkt op het moment van beschikbaarstelling.

Premies

Premies worden ten gunste van het resultaat gebracht in de periode waarin de daarmee samenhangende pensioenrechten worden opgebouwd. Premiekortingen en extra premies worden verwerkt in de periode waarin aan de voorwaarden volgens de uitvoeringsovereenkomst wordt voldaan. Dit is de periode waarin de premiekorting of extra premie onvoorwaardelijk is geworden.

Waardeoverdrachten

Waardeoverdrachten worden in de staat van baten en lasten opgenomen op het moment van overdracht van de pensioenverplichtingen.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen

Pensioenopbouw

De pensioenopbouw met betrekking tot ouderdomspensioen en partnerpensioen wordt toegerekend aan de periode waarin de opbouw van de pensioenrechten plaatsvindt. De verplichtingen met betrekking tot arbeidsongeschiktheidspensioen worden opgenomen in de periode waarin deze ontstaan. De toekomstige premievrije pensioenopbouw van arbeidsongeschikte deelnemers wordt ten laste van het resultaat gebracht in de periode waarin de arbeidsongeschiktheid ontstaat.

Indexering

De toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van indexering wordt in de rekening van baten en lasten opgenomen in de periode waarin het bestuursbesluit wordt genomen.

Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur per balansdatum. Aan de voorziening pensioenverplichtingen wordt rente toegevoegd op basis van de éénjaarsrente volgens deze rentetermijnstructuur primo verslagperiode. De rentetoevoeging wordt berekend over het gemiddelde van de stand van de voorziening primo periode en de stand van de voorziening ultimo periode, de laatste exclusief het effect van de indexering.

Wijziging rekenrente

Het effect van de verandering van de rekenrente op de voorziening pensioenverplichtingen wordt ultimo verslagperiode in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

De vrijval van de voorziening pensioenverplichtingen wordt ten gunste van de rekening van baten en lasten gebracht in de periode waarin de lasten bij de berekening van de voorziening waren voorzien.

.....

Pensioenrechten waardeoverdrachten

De met waardeoverdrachten samenhangende toevoeging en onttrekking aan de voorziening pensioenverplichtingen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen op het moment van overdracht van de pensioenverplichtingen.

Wijziging actuariële grondslagen

Het effect van wijzigingen in de actuariële grondslagen op de voorziening pensioenverplichtingen wordt ultimo verslagperiode in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Pensioenuitkeringen

Pensioenuitkeringen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen in de periode waarop zij betrekking hebben.

Herverzekeringen

Herverzekeringsuitkeringen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen in de periode waarop zij betrekking hebben. Winst aandelen worden ten gunste van het resultaat gebracht in de periode waarin zij bekend worden.

Kosten

Kosten worden ten laste van het resultaat gebracht in de periode waarop zij betrekking hebben.

Grondslagen voor het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht wordt opgesteld volgens de directe methode. Dit houdt in dat alle ontvangsten en uitgaven ook als zodanig worden gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en kasstromen uit beleggingsactiviteiten.

Kasstromen in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers op transactiedatum.

Onder liquide middelen worden verstaan banktegoeden die niet het karakter hebben van beleggingen.

Toelichting op de balans

(bedragen in duizenden euro's)

Activa

1 Vastgoed

	2019	2018
Beursgenoteerd	2.656	2.188
Niet-beursgenoteerd	5.411	5.227
Totaal	8.067	7.415

De samenstelling van de onderliggende portefeuille vastgoed per sector is als volgt:

Winkels	1.874	2.350
Kantoren	2.041	1.943
Bedrijfsruimten	1.885	955
Woningen	1.330	1.060
Overig	937	1.107
Totaal	8.067	7.415

De samenstelling naar regio is als volgt:

Europa	4.256	3.789
Verenigde Staten	2.139	2.092
Azië	1.672	1.534
Totaal	8.067	7.415

De volgende onderliggende beleggingen maken meer dan 5% uit van de totale vastgoedportefeuille:

INVESCO RE European Fund	567	485
Tuckerman US REIT Index CTF Fund	533	575
CBRE Pan European Core Fund	451	-
Prologis	433	-
ECE European Prime Shopping Center Fund	-	450

Blue Sky vastgoedfondsen waarin het pensioenfonds participeert, hebben een deel van de portefeuille uitgeleend. Voor dat deel hebben deze vastgoedfondsen alleen het economisch eigendom. Het aandeel van het pensioenfonds in deze in bruikleen gegeven vastgoedaandelen bedraagt totaal EUR 7 duizend (2018: EUR 67 duizend). Voor het risico van niet-teruglevering zijn staatsobligaties met ten minste een AA-rating verkregen tot een bedrag van EUR 7 duizend (2018: EUR 71 duizend). Deze zekerheden zijn niet in de balans opgenomen.

.....

2 Aandelen

	2019	2018
Totaal	31.196	22.632

De portefeuille bestaat geheel uit beursgenoteerde aandelen.

De aandelenportefeuille kan als volgt worden gespecificeerd per sector:

Financiële instellingen	5.988	4.870
Informatietechnologie	6.208	3.388
Energie	1.286	1.167
Telecommunicatie	1.099	934
Consument cyclisch	3.764	2.814
Consument defensief	2.435	2.126
Industrie	3.467	2.489
Basismaterialen	1.725	1.345
Gezondheidszorg	2.801	1.829
Nutsbedrijven	1.269	1.110
Overig	1.154	560
Totaal	31.196	22.632

De samenstelling naar regio is als volgt:

Europa	5.206	8.056
Noord-Amerika	17.145	7.012
Midden- en Zuid-Amerika	864	632
Azië	6.734	5.893
Overig	1.247	1.039
Totaal	31.196	22.632

In 2019 is een herstructurering van de Blue Sky aandelenfondsen portefeuille doorgevoerd. Om deze reden is de samenstelling naar regio aangepast naar de nieuwe regio-indeling. Voor de vergelijkbaarheid zijn ook de cijfers van vorig verslagjaar aangepast.

Blue Sky aandelenfondsen waarin het pensioenfonds participeert, hebben een deel van de aandelen uitgeleend. Voor dat deel hebben de aandelenfondsen alleen het economisch eigendom. Het aandeel van het pensioenfonds in deze in bruikleen gegeven aandelen bedraagt totaal EUR 1.047 duizend (2018: EUR 1.412 duizend). Voor het risico van niet-teruglevering zijn staatsobligaties met ten minste een AA-rating verkregen tot een bedrag van EUR 1.099 duizend (2018: EUR 1.484 duizend). Deze zekerheden zijn niet in de balans opgenomen.

.....

3 Vastrentende waarden

	2019	2018
Staatsobligaties	29.593	31.416
Ondernemingsobligaties	8.188	3.959
Totaal beursgenoteerde obligaties	37.781	35.375
Hypothecaire leningen (woninghypotheken)	5.822	4.299
Banktegoeden in rekening-courant	171	121
Totaal	43.774	39.795

De specificatie naar rentetype is als volgt:

Inflation linked	-	23.645
Vaste rente	43.603	16.029
Variabele rente	171	121
Totaal	43.774	39.795

De resterende looptijd gebaseerd op de contractuele aflossingsdata is als volgt:

Korter dan 1 jaar	6.504	4.669
Vanaf 1 jaar tot 5 jaar	2.404	6.826
Vanaf 5 jaar tot 10 jaar	3.076	8.873
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	18.505	8.952
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	12.866	9.640
Vanaf 30 jaar tot 40 jaar	384	435
Langer dan 40 jaar	35	400
Totaal	43.774	39.795

De kredietwaardigheid van de portefeuille kan als volgt worden weergegeven:

AAA-rating	20.607	19.416
AA-rating	9.423	8.960
A-rating	1.517	1.197
BBB-rating	2.929	2.632
Lagere rating dan BBB	3.173	3.024
Geen rating	6.125	4.566
Totaal	43.774	39.795

De onderliggende hypothecaire leningen (woninghypotheken) van EUR 5.822 duizend (2018: EUR 4.299 duizend) hebben geen rating en zijn dan ook begrepen in het deel van de portefeuille vastrentende waarden zonder rating. In woninghypotheken wordt belegd door middel van participaties in een viertal beleggingsfondsen. Deze beleggingsfondsen hebben evenmin een officiële rating. Op basis van een intern model van de beheerders van de beleggingsfondsen is de indicatieve rating AA.

.....

De samenstelling naar regio is als volgt:

	2019	2018
Europa	36.223	22.726
Verenigde Staten	2.911	10.013
Opkomende markten	4.552	4.084
Overig	88	2.972
Totaal	43.774	39.795

De volgende onderliggende beleggingen van de Blue Sky obligatiefondsen maken meer dan 5% uit van de totale obligatieportefeuille:

Staatsobligaties Duitsland	15.176	5.835
Staatsobligaties Frankrijk	6.757	5.570
Staatsobligaties Nederland	5.189	914
AeAM Dutch Mortgage Fund	2.347	2.522
Staatsobligaties Verenigde Staten	36	7.341
Staatsobligaties Verenigd Koninkrijk	-	3.144
Staatsobligaties Zweden	-	1.999

Van de vastrentende waarden heeft een bedrag van EUR 83 duizend (2018: EUR 83 duizend) betrekking op saldi op margin accounts die worden aangehouden in verband met derivatenposities. De saldi op deze bankrekeningen staan niet ter vrije beschikking van het pensioenfonds.

Een deel van de onderliggende portefeuille obligaties met een totale marktwaarde van EUR 372 duizend (2018: EUR 1.021 duizend) is gestort in een gesepareerd depot als zekerheid voor derivaten met een negatieve marktwaarde. Deze obligaties staan niet ter vrije beschikking.

4 Derivaten

Derivaten met een positieve marktwaarde zijn als een actiefpost in de balans opgenomen en derivaten met een negatieve marktwaarde zijn onder de verplichtingen opgenomen.

	Activa	Passiva	Per saldo
2019			
Valutaderivaten	115	-935	-820
Rentederivaten	1.597	-580	1.017
Totaal	1.712	-1.515	197
2018			
Valutaderivaten	200	-827	-627
Rentederivaten	246	-419	-173
Totaal	446	-1.246	-800

.....

Het volgende overzicht geeft inzicht in de portefeuille derivaten per balansdatum:

		2019		2018
	Contract- omvang	Markt- waarde	Contract- omvang	Markt- waarde
Valutatermijncontracten				
Gekocht	11.847	17	1.887	11
Verkocht	41.635	-837	30.547	-638
Interest rate swaps				
Gekocht	19.050	855	18.750	-173
Verkocht	5.100	162	-	-

Valutatermijncontracten zijn in dit overzicht aangeduid als verkocht indien de positie in euro's long is en de positie in vreemde valuta's short is. Deze contracten zijn afgesloten met het doel om het valutarisico af te dekken.

Als gekocht aangeduide interest rate swaps zijn zogenoemde receiver swaps, waarbij een vaste rente wordt ontvangen en een variabele rente wordt betaald. Als verkocht aangeduide interest rate swaps zijn zogenoemde payer swaps, waarbij een variabele rente wordt ontvangen en een vaste rente wordt betaald. Door middel van de interest rate swaps wordt het rentemismatchrisico gedeeltelijk afgedekt.

De valutatermijncontracten en de interest rate swaps zijn niet-beursgenoteerde contracten.

De valutatermijncontracten hebben een looptijd korter dan een jaar.

De portefeuille gekochte interest rate swaps is als volgt samengesteld naar looptijden:

		2019		2018
	Contract- omvang	Markt- waarde	Contract- omvang	Markt- waarde
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	-	-	5.800	-103
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	17.450	958	12.950	-70
Vanaf 30 jaar tot 40 jaar	1.200	-75	-	-
Langer dan 40 jaar	400	-28	-	-
Totaal	19.050	855	18.750	-173

De portefeuille verkochte interest rate swaps is als volgt samengesteld naar looptijden:

		2019		2018
	Contract- omvang	Markt- waarde	Contract- omvang	Markt- waarde
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	5.100	162	-	-
Totaal	5.100	162	-	-

.....

De volgende tegenpartijen maken meer dan 5% uit van de totale (positieve) marktwaarde van de derivatenportefeuille:

	2019	2018
ABN AMRO Bank	1.198	258
Natwest Markets	498	-
Barclays Bank	13	48
Société Générale	-	30
Morgan Stanley	-	68
Royal Bank of Scotland	-	40

Voor derivatencontracten met een positieve marktwaarde zijn zekerheden in de vorm van staatsobligaties met ten minste een AA-rating verkregen tot een bedrag van EUR 864 duizend (2018: nihil). Voor derivaten met een negatieve marktwaarde zijn zekerheden gegeven tot een bedrag van totaal EUR 372 duizend (2018: EUR 1.021 duizend).

5 Herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen

Onder herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen is de gekapitaliseerde waarde van het risicoherverzekeringscontract opgenomen.

	2019	2018
Totaal	1.036	510

De mutaties kunnen als volgt worden weergegeven:

Balanswaarde begin van het jaar	510	620
Herverzekerde rechten	503	-88
Rentetoevoeging	-2	-1
Wijziging rekenrente	74	12
Uitkeringen herverzekerings	-50	-33
Actuariële resultaten (risicopremie)	1	-
Balanswaarde eind van het jaar	1.036	510

Het verzekeringscontract dekt volledig het risico van overlijden vóór de leeftijd van 68 jaar en het risico van arbeidsongeschiktheid. In geval van vooroverlijden wordt een kapitaal ineens uitgekeerd.

Het herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen heeft volledig betrekking op het arbeidsongeschiktheidspensioen. In geval van arbeidsongeschiktheid vergoedt de verzekeraar namelijk periodiek de verzekerde pensioenuitkeringen. De contante waarde van de verwachte toekomstige verzekeringsuitkeringen wordt in de balans opgenomen.

Het herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen heeft voor het overgrote deel een langlopend karakter.

.....

6 Vorderingen en overlopende activa

	2019	2018
Werkgever	51	184
Herverzekeraar	-	35
Totaal	51	219

De vorderingen hebben een resterende looptijd korter dan een jaar.

7 Liquide middelen

Liquide middelen worden onderscheiden van banktegoeden die het karakter hebben van beleggingen of direct beschikbaar zijn om te worden belegd. Deze posten zijn begrepen in vastrentende waarden.

	2019	2018
Banktegoeden in rekening-courant	212	221
Totaal	212	221

Passiva

8 Stichtingskapitaal en reserves

Overige reserves

	2019	2018
Stand begin van het jaar	2.074	6.642
Resultaat	-2.313	-4.568
Stand eind van het jaar	-239	2.074

Het resultaat over 2019 is onttrokken aan de overige reserves.

De vermogenspositie wordt toegelicht in de risicoparagraaf op pagina 78 tot en met 87.

9 Voorziening pensioenverplichtingen

	Aantal	2019 Bedrag	Aantal	2018 Bedrag
Actieve deelnemers	147	43.441	151	34.831
Arbeidsongeschikte deelnemers	9	5.088	7	3.268
Gewezen deelnemers	133	22.383	119	17.163
Ingegaan ouderdompensioen	19	11.612	18	10.795
Ingegaan partnerpensioen	1	66	1	63
Ingegaan wezenpensioen	-	-	1	1
Totaal pensioenuitkeringen	309	82.590	297	66.121
Excassokosten		1.652		1.322
Andere pensioenuitvoeringskosten		423		417
Totaal	309	84.665	297	67.860

De voorziening pensioenverplichtingen met betrekking tot arbeidsongeschikte deelnemers bestaat uit:

	2019	2018
Opgebouwde pensioenrechten	2.808	1.965
Toekomstige premievrije opbouw pensioenrechten	1.609	888
Totaal pensioenrechten ouderdompensioen en partnerpensioen	4.417	2.853
Ingegaan arbeidsongeschiktheidspensioen	671	415
Totaal	5.088	3.268

.....

De waarde van de voorziening pensioenverplichtingen naar resterende looptijd is als volgt:

	2019	2018
Korter dan 1 jaar	660	647
Vanaf 1 jaar tot 5 jaar	2.748	2.452
Vanaf 5 jaar tot 10 jaar	7.111	6.141
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	18.556	14.928
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	24.484	19.439
Vanaf 30 jaar tot 40 jaar	18.961	14.759
Langer dan 40 jaar	12.145	9.494
Totaal	84.665	67.860

De mutaties in de voorziening zijn als volgt:

	2019	2018
Stand begin van het jaar	67.860	63.440
Pensioenopbouw actieve deelnemers	2.673	2.422
Arbeidsongeschiktheidspensioen en premievrije pensioenopbouw	522	-
Opslag pensioenuitvoeringskosten	53	49
Inkomende waardeoverdrachten	114	190
Uitgaande waardeoverdrachten	-861	-678
Rentetoevoeging	-164	-169
Wijziging rekenrente	14.869	3.811
Indexering	-	-
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-641	-635
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	-13	-13
Wijziging actuariële grondslagen	210	-628
Actuariële resultaten	36	48
Overig	7	23
Stand eind van het jaar	84.665	67.860

Uit de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur ultimo 2019 kan voor het pensioenfonds een gemiddelde rekenrente van 0,86% worden afgeleid. Ultimo 2018 was de afgeleide rekenrente 1,52%.

10 Schulden en overlopende passiva

	2019	2018
Herverzekeraar	22	-
Pensioenuitkeringen	34	35
Belastingen en premies sociale verzekeringen	16	16
Overige schulden en overlopende passiva	35	7
Totaal	107	58

De schulden hebben een resterende looptijd korter dan een jaar.

.....

Overige informatie beleggingen

Beleggingsportefeuille

De totale beleggingsportefeuille bedraagt EUR 83.241 duizend (2018: EUR 69.045 duizend) en is als volgt samengesteld:

	2019	2018
Vastgoed	8.067	7.415
Aandelen	31.196	22.632
Vastrentende waarden	43.774	39.795
Beleggingen exclusief derivaten	83.037	69.842
Derivaten activa	1.712	446
Derivaten passiva	-1.515	-1.246
Beleggingen inclusief derivaten	83.234	69.042
Schulden en overlopende passiva	7	3
Totaal	83.241	69.045

Marktwaarde beleggingen

De marktwaarde van de beleggingen wordt vastgesteld op basis van directe marktnoteringen, wordt afgeleid van directe marktnoteringen of wordt benaderd door middel van waarderingmodellen en waarderingstechnieken.

Van directe marktnotering is sprake indien beleggingen worden verhandeld op één of meer actieve openbare markten. Hiertoe worden ook gerekend participaties in Blue Sky beleggingspools waarvan de beleggingen een directe marktnotering hebben.

Indien de waardering van beleggingen wordt afgeleid van directe marktnoteringen, worden de beleggingen gewaardeerd op basis van een model, waarbij alle inputvariabelen zijn gebaseerd op marktnoteringen. In geval van over-the-counter derivaten, zoals interest rate swaps en valutatermijncontracten, betreffen deze variabelen onder meer interbancaire rentecurves, swaprentes en valutakoersen. Tot deze categorie worden ook gerekend participaties in Blue Sky beleggingspools die beleggen in andere niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen (fund of funds) waarvan niet dagelijks de intrinsieke waarde wordt bepaald.

Indien de marktwaarde van beleggingen wordt vastgesteld door middel van waarderingmodellen en waarderingstechnieken, worden de inputvariabelen geschat door externe deskundigen in verband met het ontbreken van openbare marktgegevens. Tot deze categorie worden gerekend alle directe en indirecte beleggingen in niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen, waarvan de waardering is gebaseerd op taxaties. De waardering is gebaseerd op voor deze sector geldende waarderingrichtlijnen. Hiertoe worden ook woninghypotheken gerekend.

.....

De beleggingsportefeuille is als volgt ingedeeld naar de drie onderscheiden categorieën:

	Directe markt- notering	Afgeleide markt- notering	Waarderings- modellen en -technieken	Totaal
2019				
Vastgoed	2.656	-	5.411	8.067
Aandelen	31.196	-	-	31.196
Vastrentende waarden	37.952	-	5.822	43.774
Derivaten activa	-	1.712	-	1.712
Derivaten passiva	-	-1.515	-	-1.515
Totaal	71.804	197	11.233	83.234
2018				
Vastgoed	2.188	-	5.227	7.415
Aandelen	22.088	544	-	22.632
Vastrentende waarden	35.496	-	4.299	39.795
Derivaten activa	-	446	-	446
Derivaten passiva	-	-1.246	-	-1.246
Totaal	59.772	-256	9.526	69.042

Mutaties beleggingen

De mutaties in de portefeuilles vastgoed, aandelen en vastrentende waarden zijn als volgt:

	Vastgoed	Aandelen	Vastrentende waarden	Totaal
2019				
Balanswaarde begin van het jaar	7.415	22.632	39.795	69.842
Aankopen	976	27.048	34.749	62.773
Verkopen	-1.296	-24.731	-34.193	-60.220
Waardeveranderingen	972	6.247	3.373	10.592
Mutatie deposito's en liquiditeiten			50	50
Balanswaarde eind van het jaar	8.067	31.196	43.774	83.037
2018				
Balanswaarde begin van het jaar	6.884	25.928	36.015	68.827
Aankopen	1.213	2.146	5.335	8.694
Verkopen	-1.104	-3.410	-1.702	-6.216
Waardeveranderingen	422	-2.032	210	-1.400
Mutatie deposito's en liquiditeiten			-63	-63
Balanswaarde eind van het jaar	7.415	22.632	39.795	69.842

.....

De mutaties in de portefeuille derivaten zijn als volgt:

	Valuta-derivaten	Rente-derivaten	Totaal
2019			
Balanswaarde begin van het jaar	-627	-173	-800
Verkopen en afwikkeling	1.591	-1.718	-127
Waardeveranderingen	-1.784	2.952	1.168
Verandering lopende interest	-	-44	-44
Balanswaarde eind van het jaar	-820	1.017	197
Derivaten activa	115	1.597	1.712
Derivaten passiva	-935	-580	-1.515
Per saldo	-820	1.017	197
2018			
Balanswaarde begin van het jaar	1.267	-751	516
Verkopen en afwikkeling	-266	2	-264
Waardeveranderingen	-1.628	565	-1.063
Verandering lopende interest	-	11	11
Balanswaarde eind van het jaar	-627	-173	-800
Derivaten activa	200	246	446
Derivaten passiva	-827	-419	-1.246
Per saldo	-627	-173	-800

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Niet-verwerkte vorderingen

Volgens de uitvoeringsovereenkomst met de werkgever wordt, indien de beleidsdekkingsgraad ultimo november lager is dan de dekkingsgraad volgens de in de Pensioenwet vastgelegde solvabiliteitseisen, het volgende jaar een bedrag gelijk aan 1/10 van het tekort als extra premie geheven, rekening houdend met de maximum premie. De toekomstige extra premies (herstelpremies) zijn niet als vordering in de balans opgenomen, inclusief de voor 2020 vastgestelde herstelpremie van EUR 1.236 duizend (2018: herstelpremie 2019 van EUR 999 duizend).

.....

Investerings- en stortingsverplichtingen

	2019	2018	Maximale looptijd
Vastgoed	120	189	2 jaar
Totaal	120	189	

Langlopende contractuele verplichtingen

De resterende looptijd van het herverzekeringscontract is drie jaar (2018: één jaar). De totale verplichting voor de resterende looptijd bedraagt EUR 522 duizend (2018: EUR 174 duizend).

Voorwaardelijke verplichtingen

De actuariële waarde van de indexeringsachterstand bedraagt EUR 9.666 duizend (2018: EUR 5.334 duizend).

De door actieve deelnemers opgelopen indexeringsachterstand ten opzichte van de loonindex heeft betrekking op de volgende jaren:

Jaar	Loon index	Toegekend	Verschil
1 januari 2020	0,00%	0,00%	0,00%
1 januari 2019	3,00%	0,00%	3,00%
1 januari 2018	1,75%	0,00%	1,75%
1 januari 2017	1,05%	0,00%	1,05%
1 januari 2016	2,35%	0,00%	2,35%
1 januari 2015	1,50%	0,90%	0,60%
1 januari 2014	1,50%	1,38%	0,12%
1 januari 2013	2,00%	1,20%	0,80%
1 januari 2012	2,00%	1,84%	0,16%
1 januari 2011	2,00%	1,63%	0,37%
1 januari 2009	3,25%	0,72%	2,53%

In december 2019 waren nog geen avr-afspraken geldend vanaf 1 januari 2020 bekend en is de maatstaf vooralsnog op 0% gesteld. Op basis van de indexatieregels van het fonds kon 0% worden toegekend en zijn de opgebouwde aanspraken per 1 januari 2020 daarom niet verhoogd.

.....

De door gewezen deelnemers en pensioengerechtigden opgelopen indexeringsachterstand ten opzichte van de prijsindex heeft betrekking op de volgende jaren:

Jaar	Prijs index	Toegekend	Verschil
1 januari 2020	1,70%	0,00%	1,70%
1 januari 2019	1,70%	0,00%	1,70%
1 januari 2018	1,30%	0,00%	1,30%
1 januari 2017	0,40%	0,00%	0,40%
1 januari 2016	0,40%	0,00%	0,40%
1 januari 2015	0,70%	0,42%	0,28%
1 januari 2014	0,90%	0,83%	0,07%
1 januari 2013	2,00%	1,20%	0,80%
1 januari 2012	2,30%	2,11%	0,19%
1 januari 2011	1,40%	1,14%	0,26%
1 januari 2009	2,50%	0,55%	1,95%

Jaarlijks neemt het bestuur een besluit over de indexering van de pensioenrechten, inclusief de inhaal van de ontstane indexeringsachterstand.

Risicobeheer

In het bestuursverslag worden de belangrijke risico's die het pensioenfonds loopt besproken en wordt ingegaan op het beleid dat wordt gevoerd om deze risico's te beheersen. In deze paragraaf van de jaarrekening worden voornamelijk de financiële risico's beschreven en gekwantificeerd.

Het belangrijkste risico van het pensioenfonds is het solvabiliteitsrisico. Dit is het risico dat het fonds op lange termijn de pensioenverplichtingen niet kan nakomen. De solvabiliteit wordt gemeten aan de hand van het verschil tussen het aanwezig eigen vermogen en het vereist eigen vermogen. Daarnaast wordt de dekkingsgraad als solvabiliteitsratio gehanteerd. De (nominale) dekkingsgraad is de verhouding tussen de nettoactiva en de pensioenverplichtingen.

Het vereist eigen vermogen wordt in beginsel berekend op basis van een scenarioanalyse zoals gebruikt in de standaardmethode voor de solvabiliteitstoets van DNB. Het standaardmodel is aangevuld met een intern model voor financiële instrumenten die niet goed passen in het standaardmodel.

Het tekort van het aanwezig eigen vermogen ten opzichte van het vereist eigen vermogen bedraagt EUR 18.403 duizend (2018: tekort EUR 14.192 duizend):

	2019	2018
Vereiste buffers		
• Rentemismatchrisico	3.236	4.946
• Vastgoedrisico en aandelenrisico	12.607	10.520
• Valutarisico	1.851	2.580
• Commodityrisico	-	-
• Kredietrisico	4.683	3.388
• Verzekeringstechnisch risico	5.235	4.242
• Liquiditeitsrisico	-	-
• Concentratierisico	-	-
• Operationeel risico	-	-
• Actief risico	1.991	1.628
Totaal	29.603	27.304
Diversificatie van risico's	-11.439	-11.038
Totaal vereist eigen vermogen	18.164	16.266
Aanwezig eigen vermogen	-239	2.074
Tekort	18.403	14.192

Het vereist eigen vermogen van EUR 18.164 duizend (2018: EUR 16.266 duizend) is gebaseerd op de strategische beleggingsportefeuille ultimo verslagjaar. De hiermee overeenkomende nominale dekkingsgraad bedraagt 121,5% (2018: 124,0%). De actuele nominale dekkingsgraad bedraagt 99,7% (2018: 103,1%). De nominale dekkingsgraad is de verhouding tussen de nettoactiva en de voorziening pensioenverplichtingen.

.....

Het vereist eigen vermogen, berekend op basis van de feitelijke beleggingsportefeuille, bedraagt EUR 17.731 duizend (2018: EUR 15.897 duizend). De hiermee overeenkomende dekkinggraad bedraagt 120,9% (2018: 123,4%). Het vermogenstekort op basis van de feitelijke portefeuille bedraagt EUR 17.970 duizend (2018: tekort EUR 13.823 duizend).

Het minimaal vereist eigen vermogen bedraagt EUR 3.560 duizend (2018: EUR 2.858 duizend). Dit komt overeen met een nominale dekkinggraad van 104,2% (2018: 104,2%).

De beleidsdekkinggraad bedraagt 99,3% (2018: 108,9%). De beleidsdekkinggraad is de (voortschrijdend) gemiddelde nominale dekkinggraad van de laatste 12 maanden.

De beleidsdekkinggraad is bepalend voor:

- de toetsing aan het (strategisch) vereist vermogen;
- het toepassen van eventuele kortingen;
- het indexeringsbeleid.

Op basis van de toetsing van de beleidsdekkinggraad aan de met het (strategisch) vereist vermogen overeenkomende dekkinggraad wordt vastgesteld of het pensioenfonds in een tekortsituatie verkeert en een herstelplan moet indienen bij DNB. Het herstelplan wordt jaarlijks geactualiseerd.

Het pensioenfonds heeft ingevolge artikel 138 Pensioenwet in 2019 het bestaande herstelplan geactualiseerd en het geactualiseerde herstelplan ingediend bij DNB. Het herstelplan is goedgekeurd door DNB. In het actuele herstelplan is uitgewerkt hoe het pensioenfonds binnen de wettelijke termijn van 10 jaar vanaf 1 januari 2019 weer beschikt over het strategisch vereist vermogen getoetst aan de beleidsdekkinggraad. Volgens het herstelplan wordt binnen de termijn van 10 jaar de tekortsituatie opgelost. De belangrijkste bron voor herstel van de dekkinggraad is het verwachte overrendement (verschil tussen het behaalde rendement op de beleggingen en de benodigde rentetoevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen). In het herstelplan is rekening gehouden met de werkgever afgesproken extra premie (herstelpremie), die gedurende bijna de gehele looptijd bijdraagt aan het oplossen van het vermogenstekort. Gedurende de looptijd van het herstelplan kan het pensioenfonds naar verwachting niet volledig indexeren. Hierbij volgt het pensioenfonds het reguliere sturingsbeleid overeenkomstig de wettelijke eisen (het zogenoemde toekomstbestendig indexeren).

De ontwikkeling van de dekkingsgraad in het verslagjaar ten opzichte van de prognose in het herstelplan is als volgt:

	Realisatie	2019 Herstel plan	Realisatie	2018 Herstel plan
Dekkingsgraad begin van het jaar	103,1%	103,1%	110,5%	110,5%
Premies	0,5%	0,5%	0,7%	0,6%
Pensioenuitkeringen	0,2%	0,0%	0,1%	0,1%
Indexering pensioenrechten	0,0%	0,0%	0,0%	-0,3%
Wijziging rekenrente pensioenverplichtingen	-18,5%	0,0%	-6,2%	0,0%
Resultaat beleggingen en verplichtingen	18,0%	4,1%	-3,2%	4,4%
Wijziging actuariële grondslagen	-0,3%	0,0%	1,2%	0,0%
Overige oorzaken	-3,3%	0,0%	0,0%	0,0%
Dekkingsgraad eind van het jaar	99,7%	107,7%	103,1%	115,3%

De gemiddelde rekenrente behorend bij de verwachte kasstromen van de pensioenuitkeringen is in 2019 gedaald van 1,52% tot 0,86%. In het herstelplan wordt uitgegaan van een onveranderde rentetermijnstructuur DNB. Het rendement op de totale beleggingsportefeuille over 2019 bedraagt 16,9%. In het herstelplan is uitgegaan van een rendement van 3,7%.

In het eerste kwartaal van 2020 is een geactualiseerd herstelplan op basis van de vermogenspositie ultimo verslagjaar bij DNB ingediend. Hierin zijn geen nieuwe herstelmaatregelen opgenomen.

Voor het bepalen van de reële dekkingsgraad worden de pensioenverplichtingen contant gemaakt tegen de reële rente. De reële rente wordt berekend door de nominale rente te verminderen met de geschatte inflatiecomponent. De als basis voor de reële rentecurve gehanteerde nominale rentecurve is daarmee gelijk aan de rentetermijnstructuur DNB. De geschatte inflatiecomponent, de break-even inflatie, wordt bepaald door euro inflation linked staatsobligaties, die gekoppeld zijn aan de Europese Harmonized Inflation Consumer Price (excluding tobacco) index, te vergelijken met nominale euro staatsobligaties van vergelijkbare looptijden en de hoogst beschikbare kredietwaardigheid.

De reële dekkingsgraad bedraagt 64,0% (2018: 62,7%) en is gebaseerd op een afgeleide reële rekenrente van negatief 0,68% (2018: negatief 0,33%).

.....

De ontwikkeling van de reële dekkingsgraad kan als volgt worden geanalyseerd:

	2019	2018
Dekkingsgraad begin van het jaar	62,7%	63,6%
Premies	-0,3%	-0,2%
Pensioenuitkeringen	-0,1%	-0,2%
Indexering pensioenrechten	0,8%	1,0%
Wijziging rekenrente rentedeel	-11,5%	-3,2%
Wijziging rekenrente inflatiedeel	4,2%	3,1%
Resultaat beleggingen en verplichtingen	10,9%	-1,9%
Wijziging actuariële grondslagen	0,0%	0,9%
Overige oorzaken	-2,7%	-0,4%
Dekkingsgraad eind van het jaar	64,0%	62,7%

De reële dekkingsgraad geeft een indicatie van het vermogen van het pensioenfonds om in de toekomst de pensioenuitkeringen te verhogen (indexeren) ter compensatie van de inflatie.

De wettelijke reële dekkingsgraad van het pensioenfonds bedraagt 78,9% (2018: 87,5%). De wettelijke reële dekkingsgraad zoals bedoeld in artikel 133b Pensioenwet is gelijk aan de actuele beleidsdekkingsgraad gedeeld door de beleidsdekkingsgraad die ingevolge artikel 137 lid 2b Pensioenwet is vereist voor voorwaardelijke toeslagverlening (indexering) ter hoogte van de minimale verwachtingswaarde voor de groeivoet van het prijsindexcijfer, bedoeld in artikel 23a lid 1a en lid 2 Besluit financieel toetsingskader (FTK) pensioenfondsen. De aldus gedefinieerde wettelijke reële dekkingsgraad komt 14,9 procentpunten (2018: 24,8 procentpunten) hoger uit dan de hiervoor vermelde zuivere reële dekkingsgraad.

Het solvabiliteitsrisico wordt hierna toegelicht aan de hand van de in de solvabiliteitstoets van DNB onderkende risico's. Met uitzondering van het operationele risico, worden deze risico's aangemerkt als financiële risico's.

Rentemismatchrisico

Rentemismatchrisico is het verschil in rentegevoeligheid tussen de portefeuille vastrentende waarden (voornamelijk obligaties) en de pensioenverplichtingen. De rentegevoeligheid van de verplichtingen is als gevolg van de langere looptijden hoger dan die van de portefeuille obligaties. Een daling van de marktrente leidt tot een stijging van de waarde van de pensioenverplichtingen, die slechts voor een deel wordt gecompenseerd door een stijging van de waarde van de portefeuille obligaties.

Door afdekking van het rentemismatchrisico is de vermogenspositie van het pensioenfonds minder gevoelig voor de ontwikkeling van de marktrente. Het rentemismatchrisico wordt voor een deel beperkt door belegging in obligaties met een relatief lange rentevastperiode. Het rentemismatchrisico wordt verder afgedekt door middel van interest rate swaps.

.....

Het volgende overzicht van de looptijden van de portefeuille vastrentende waarden (nagenoeg alleen obligaties), de technische voorziening en de portefeuille interest rate swaps geeft op hoofdlijnen inzicht in het rentemismatchrisico:

	Vastrentende waarden	Technische voorziening	Positie vóór rentederivaten	Interest rate swaps	Netto positie
2019					
Korter dan 1 jaar	6.504	-660	5.844	-13.950	-8.106
Vanaf 1 jaar tot 5 jaar	2.404	-2.748	-344	-	-344
Vanaf 5 jaar tot 10 jaar	3.076	-7.111	-4.035	-	-4.035
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	18.505	-18.556	-51	-4.938	-4.989
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	12.866	-24.484	-11.618	18.408	6.790
Vanaf 30 jaar tot 40 jaar	384	-18.961	-18.577	1.125	-17.452
Langer dan 40 jaar	35	-12.145	-12.110	372	-11.738
Totaal	43.774	-84.665	-40.891	1.017	-39.874
2018					
Korter dan 1 jaar	4.669	-647	4.022	-18.750	-14.728
Vanaf 1 jaar tot 5 jaar	6.826	-2.452	4.374	-	4.374
Vanaf 5 jaar tot 10 jaar	8.873	-6.141	2.732	-	2.732
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	8.952	-14.928	-5.976	5.697	-279
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	9.640	-19.439	-9.799	12.880	3.081
Vanaf 30 jaar tot 40 jaar	435	-14.759	-14.324	-	-14.324
Langer dan 40 jaar	400	-9.494	-9.094	-	-9.094
Totaal	39.795	-67.860	-28.065	-173	-28.238

De rentegevoeligheid kan worden gemeten aan de hand van de modified duration. Dit is de met de contante waarde van rente en aflossing gewogen gemiddelde looptijd in jaren. De duration mismatch is het verschil tussen de duration van de pensioenverplichtingen en de naar omvang (ten opzichte van de pensioenverplichtingen) gewogen duration van de vastrentende waarden.

De modified duration van de portefeuille vastrentende waarden, de portefeuille interest rate swaps, de pensioenverplichtingen en de duration mismatch zijn als volgt:

	2019	2018
Vastrentende waarden (op basis van marktrente)	13,3	10,5
Interest rate swaps (op basis van marktrente)	19,4	19,2
Pensioenverplichtingen (op basis van rentetermijnstructuur DNB)	26,5	26,0
Mismatch bij renteschok van 0,01%	10,9	11,3
Mismatch bij renteschok van 1,0%	12,5	12,5

.....

Bij de berekening van de modified duration van de vastrentende waarden worden high yield bonds en emerging market debt buiten beschouwing gelaten.

De effectiviteit van de afdekking door middel van omvang en samenstelling van de portefeuille obligaties en interest rate swaps tezamen bedraagt ultimo 2019 ongeveer 50% (2018: ongeveer 50%). Deze effectiviteit is gebaseerd op de strategische afdekking. Op basis van de feitelijke afdekking bedraagt de effectiviteit ultimo 2019 ongeveer 50% (2018: ongeveer 50%). Hierbij wordt opgemerkt dat de toepassing van de UFR-methode voor de discontering van de pensioenverplichtingen een positief effect heeft op dit percentage. Bij hantering van de marktrente voor zowel de obligaties, de interest rate swaps als de pensioenverplichtingen komt de berekende effectiviteit van de afdekking lager uit. Op basis van de marktrente bedraagt de effectiviteit ultimo 2019 ongeveer 36% (2018: ongeveer 38%).

Als de marktrente met 1,0 procentpunt stijgt, daalt de waarde van de vastrentende waarden ongeveer met de modified duration als percentage. Een stijging van de marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een stijging van de gemiddelde rekenrente (rentetermijnstructuur DNB) ten behoeve van de bepaling van de pensioenverplichtingen met ongeveer 0,9 procentpunt. Daardoor daalt de waarde van de pensioenverplichtingen met ongeveer 0,8 maal de modified duration als percentage.

Een daling van de marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een daling van de gemiddelde rekenrente ten behoeve van de bepaling van de pensioenverplichtingen met eveneens ongeveer 0,8 procentpunt. Daardoor stijgt de waarde van de voorziening pensioenverplichtingen met ongeveer 0,8 maal de modified duration als percentage.

Bij een rentestijging daalt de waarde van de beleggingen minder dan de waarde van de voorziening pensioenverplichtingen, waardoor de dekkingsgraad verbetert. Bij een rentedaling stijgt de waarde van de beleggingen minder dan de waarde van de pensioenverplichtingen, waardoor de dekkingsgraad verslechtert.

Het effect van een daling van de rekenrente volgens de rentetermijnstructuur van DNB met 1,0 procentpunt op de nominale dekkingsgraad is een daling met ongeveer 10 procentpunten (2018: ongeveer 11 procentpunten). Het effect van een stijging van de DNB-rekenrente met 1,0 procentpunt is een stijging van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 12 procentpunten (2018: ongeveer 12 procentpunten).

Een daling van de nominale marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een daling van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 15 procentpunten (2018: ongeveer 16 procentpunten). Een stijging van de nominale marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een stijging van de dekkingsgraad met ongeveer 17 procentpunten (2018: ongeveer 17 procentpunten).

Hiervoor is ervan uitgegaan dat de marktrente voor alle looptijden in gelijke mate stijgt of daalt. Er kan echter sprake zijn van verschillen in de rentebeweging voor verschillende looptijden. De lange rente kan bijvoorbeeld sterker stijgen of dalen dan de korte rente. Veranderingen in de rentecurve worden niet gemeten aan de hand van de modified duration, maar hebben wel invloed op de rentemismatch.

.....

Vastgoedrisico en aandelenrisico

Vastgoedrisico is het risico dat de waarde van vastgoed en vastgoedaandelen verandert als gevolg van veranderingen in de desbetreffende marktprijzen. Informatie over de spreiding van de portefeuille naar sector en regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost vastgoed. De portefeuille vastgoed maakt ongeveer 10% (2018: ongeveer 11%) uit van de totale beleggingen.

In de solvabiliteitstoets van DNB wordt uitgegaan van een waardeschok van beursgenoteerd vastgoed van 30% en niet-beursgenoteerd vastgoed van 15%. Een hiermee overeenkomende waardedaling van de totale vastgoedbeleggingen resulteert in een daling van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 2 procentpunten (2018: ongeveer 2 procentpunten). Een hiermee overeenkomende waardestijging van deze beleggingen daarentegen resulteert in een verbetering van de dekkingsgraad met ongeveer 2 procentpunten (2018: ongeveer 2 procentpunten).

Aandelenrisico is het risico dat de waarde van aandelen verandert als gevolg van veranderingen in de desbetreffende marktprijzen. Informatie over de spreiding van de portefeuille naar sector en regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost aandelen. De aandelenportefeuille maakt ongeveer 37% (2018: ongeveer 33%) uit van de totale beleggingsportefeuille.

In de solvabiliteitstoets van DNB wordt uitgegaan van een waardeschok van beursgenoteerde aandelen ontwikkelde markten van 30% en beursgenoteerde aandelen opkomende markten van 40%. Een hiermee overeenkomende waardedaling van de totale portefeuille aandelen resulteert in een daling van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 12 procentpunten (2018: ongeveer 11 procentpunten). Een hiermee overeenkomende waardestijging van de aandelenportefeuille resulteert in een verbetering van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 12 procentpunten (2018: ongeveer 11 procentpunten).

Valutarisico

Valutarisico is het risico dat de waarde van beleggingen verandert als gevolg van veranderingen in valutakoersen.

De valutaverdeling van de beleggingen in vastgoed, aandelen en vastrentende waarden (uitgedrukt in euro's) vóór en na afdekking van het valutarisico is als volgt:

	Vastgoed	Aandelen	Vastrentende waarden	Totaal	Valutaafdekking	Netto positie
2019						
Euro	3.084	2.385	37.961	43.430	28.969	72.399
Amerikaanse dollar	2.165	16.481	3.953	22.599	-22.257	342
Canadese dollar	-	1.172	-1	1.171	-1.147	24
Australische dollar	664	943	2	1.609	-1.638	-29
Japanse yen	499	2.253	-	2.752	-2.656	96
Britse pond	492	1.264	8	1.764	-1.688	76
Zwitserse frank	74	571	-	645	-	645
Zweedse kroon	211	218	1	430	-403	27
Overige valuta's	878	5.909	1.850	8.637	-	8.637
Totaal	8.067	31.196	43.774	83.037	-820	82.217

.....

	Vastgoed	Aandelen	Vastrentende waarden	Totaal	Valuta-afdekking	Netto positie
2018						
Euro	2.705	3.624	25.025	31.354	27.754	59.108
Amerikaanse dollar	2.106	7.037	7.496	16.639	-15.941	698
Canadese dollar	-	676	718	1.394	-1.376	18
Australische dollar	586	655	1.904	3.145	-3.172	-27
Japanezen yen	351	1.515	-	1.866	-1.961	-95
Britse pond	436	1.868	1.454	3.758	-3.744	14
Zwitserse frank	53	874	-	927	-	927
Zweedse kroon	157	424	1.574	2.155	-2.187	-32
Overige valuta's	1.021	5.959	1.624	8.604	-	8.604
Totaal	7.415	22.632	39.795	69.842	-627	69.215

In de solvabiliteitstoets van DNB wordt uitgegaan van een waardeschok van de na afdekking resterende positie in vreemde valuta's van ontwikkelde markten ten opzichte van de euro van 20%. De positie in vreemde valuta's van opkomende markten wordt geschokt met 35%. Hiermee overeenkomende dalingen van de valutakoersen ten opzichte van de euro resulteren in een daling van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 4 procentpunten (2018: ongeveer 5 procentpunten). Hiermee overeenkomende stijgingen van de valutakoersen resulteren in een verbetering van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 4 procentpunten (2018: ongeveer 5 procentpunten).

Commodityrisico

Commodityrisico is het risico dat de waarde van commoditybeleggingen verandert als gevolg van veranderingen in de marktprijzen van desbetreffende (onderliggende) grondstoffen. Het fonds belegt niet in commodities of commodityderivaten, zodat geen sprake is van commodityrisico.

Kredietrisico

Kredietrisico is het risico dat tegenpartijen hun contractuele verplichtingen aan het pensioenfonds of de beleggingsfondsen waarin het pensioenfonds participeert niet nakomen. Informatie over de kredietwaardigheid van de portefeuille op basis van credit ratings en over de spreiding van de portefeuille naar sector en regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost vastrentende waarden. Ongeveer 47% (2018: ongeveer 49%) van de totale portefeuille heeft de hoogste rating AAA en ongeveer 22% (2018: ongeveer 23%) van de portefeuille heeft de AA-rating. In de toelichting op de derivatenposities is informatie over de daarvoor verkregen zekerheden vermeld.

Verzekeringstechnisch risico

Het belangrijkste verzekeringstechnisch risico is het langlevensrisico. Dit is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld bij de vaststelling van de premie en de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen. Door toepassing van de AG-prognosetafels 2018 met correcties voor ervaringssterfte wordt rekening gehouden met een toekomstige verbetering van de levensverwachting. Dit neemt niet weg dat een grote mate van onzekerheid bestaat met betrekking tot de toekomstige ontwikkeling van de levensverwachting.

Een ander verzekeringstechnisch risico is het kortlevensrisico. Dit is het risico dat (gewezen) deelnemers en/of pensioengerechtigden eerder overlijden dan gemiddeld verondersteld bij de

.....

vaststelling van de risicopremie en de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen. Dit is met andere woorden het risico dat de hiervoor ontvangen risicopremie en de hiervoor opgenomen technische voorziening onvoldoende zijn om de toekomstige uitkeringen partnerpensioen en wezenpensioen te dekken. De gevormde voorziening voor het risico dat gewezen deelnemers en/of pensioengerechtigden eerder overlijden dan gemiddeld verondersteld, wordt vastgesteld op basis van de AG prognosetafels 2018 met correcties voor ervaringssterfte. Het risico dat deelnemers overlijden vóór pensioendatum is (her)verzekerd.

Tenslotte wordt het arbeidsongeschiktheidsrisico onderscheiden. Dit is het risico dat meer deelnemers arbeidsongeschikt worden dan gemiddeld verondersteld bij de vaststelling van de risicopremie voor arbeidsongeschiktheid, met andere woorden dat de toekomstige premievrije pensioenopbouw en het toekomstige arbeidsongeschiktheidspensioen hoger zijn dan de hiervoor ontvangen risicopremie. Het arbeidsongeschiktheidsrisico is (her)verzekerd.

Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat onvoldoende liquide middelen beschikbaar zijn om op korte termijn aan de verplichtingen (voornamelijk de pensioenuitkeringen) te kunnen voldoen. Dit risico is onder normale omstandigheden nagenoeg afwezig, omdat de pensioenuitkeringen voor een belangrijk deel kunnen worden voldaan uit de ontvangen premies en directe beleggingsopbrengsten en bovendien verreweg het grootste deel van de beleggingsportefeuille bestaat uit liquide vermogenstitels. Dit neemt niet weg dat ingenomen derivatenposities kunnen leiden tot de contractuele verplichting tot bijstorting. Feitelijk is het liquiditeitsrisico geen onderdeel van het solvabiliteitsrisico, namelijk het risico dat het pensioenfonds op lange termijn de pensioenverplichtingen niet kan nakomen.

Wel is het zo dat een gedwongen verkoop op korte termijn van illiquide beleggingen veelal een ongunstige prijs tot gevolg heeft, waardoor op de verkoop verlies wordt geleden. Het totaal van de illiquide beleggingen maakt ongeveer 13% (2018: ongeveer 14%) uit van de totale portefeuille beleggingen. Het liquiditeitsrisico wordt overeenkomstig het standaardmodel van DNB op nihil gesteld.

Concentratierisico

Concentratierisico kan optreden als een goede spreiding van beleggingen of pensioenverplichtingen ontbreekt. In het standaardmodel van DNB voor de bepaling van het vereist eigen vermogen is het concentratierisico gelijkgesteld aan nihil. Het pensioenfonds voldoet aan deze veronderstelling van een voldoende gediversifieerde beleggingsportefeuille en een voldoende evenwichtige demografische opbouw van de populatie.

In de toelichting op de balanspost vastrentende waarden zijn de posten die meer dan 5% uitmaken van de totale obligatieportefeuille vermeld. Duitse, Franse en Nederlandse staatsleningen en een beleggingsfonds dat belegt in woninghypotheken maken gezamenlijk ongeveer 67% (2018: ongeveer 66%) uit van de totale portefeuille obligaties. De actiefpost derivaten heeft voor ongeveer 99% (2018: ongeveer 100%) betrekking op twee (2018: vijf) tegenpartijen. De totale marktwaarde van deze contracten komt overeen met ongeveer 4% (2018: ongeveer 1%) van de marktwaarde van de obligatieportefeuille. Voor de derivatenposities zijn voldoende zekerheden verkregen. Het concentratierisico wordt overeenkomstig het standaardmodel van DNB op nihil gesteld.

.....

Operationeel risico

Operationeel risico is het risico dat optreedt bij de uitvoering van de activiteiten als gevolg van niet afdoende of falende processen, menselijk gedrag en systemen bij de uitvoeringsorganisaties of als gevolg van externe gebeurtenissen. Het pensioenfonds besteedt de operationele activiteiten uit aan BSG Pension Management B.V., BSG Asset Management B.V. en BSG Fund Management B.V. zodat het operationele risico voornamelijk bestaat uit het risico dat de met de BSG-organisatie gemaakte afspraken niet worden nagekomen. Over de beheersing van de processen wordt verantwoording afgelegd, waarbij jaarlijks een ISAE 3402 type II-rapportage wordt overgelegd. Op grond van de Pensioenwet mag het operationeel risico in de solvabiliteitstoets van DNB op nihil worden gesteld, mits geen sprake is van een verhoogd risico. In 2019 (en 2018) is aan deze voorwaarde voldaan.

Actief risico

Actief risico is het risico dat het rendement van een beleggingsportefeuille afwijkt van de voor deze beleggingsportefeuille gehanteerde benchmark. Op basis van een ALM-studie wordt een strategische beleggingsmix bepaald. Ter beoordeling van de relatieve beleggingsresultaten wordt voor de afzonderlijke beleggingscategorieën binnen de totale beleggingsportefeuille een benchmark bepaald, die worden geaggregeerd op portefeuilleniveau. Door middel van zowel actief beheer van de onderscheiden afzonderlijke beleggingsportefeuilles per assetcategorie (selectie van individuele vermogenstitels) als actief beheer van de totale portefeuille (afwijking van de strategische mix) wordt actief risico aangegaan.

Een belangrijke maatstaf voor het actief risico is de tracking error. Door middel van de tracking error wordt de afwijking van het rendement van een beleggingsportefeuille ten opzichte van een benchmarkportefeuille gemeten. De benchmarkportefeuille dient dus als referentiekader voor de beoordeling van de relatieve beleggingsresultaten. Een hogere tracking error impliceert een hogere mate van actief risico. De tracking error van de totale portefeuille heeft zich gedurende 2019 rond 0,3% bewogen (2018: tussen 0,3% en 0,4%), waarmee binnen de hiervoor gestelde limiet van 2,5% (2018: 2,5%) is gebleven. Het actief risico wordt op maandbasis gemonitord en bewaakt. Het actief risico wordt op maandbasis gemonitord en bewaakt. In de solvabiliteitstoets van DNB wordt alleen rekening gehouden met het actieve risico in de aandelenportefeuille. Het effect hiervan op het vereist eigen vermogen bedraagt slechts 0,2 procentpunt (2018: 0,2 procentpunt).

Naast de in de solvabiliteitstoets van DNB onderkende risico's wordt nog het indexeringsrisico onderscheiden.

Indexeringsrisico

De indexering heeft een voorwaardelijk karakter. Het bestuur van het pensioenfonds stelt jaarlijks de indexering vast met inachtneming van de financiële positie van het pensioenfonds. Indexeringsrisico is het risico dat de indexeringsambitie niet wordt gerealiseerd als gevolg van tegenvallend rendement op de beleggingen, tegenvallende inflatie, daling van de marktrente en demografische ontwikkelingen.

Door middel van de reële dekkingsgraad kan inzicht worden gegeven in de mate waarin in de toekomst toeslagen kunnen worden toegekend. Voor het bepalen van de reële dekkingsgraad worden de pensioenverplichtingen contant gemaakt tegen de reële rente. De reële rente wordt berekend door de nominale rente te verminderen met de geschatte inflatiecomponent. De aldus berekende reële dekkingsgraad bedraagt 64,1% (2018: 62,7%).

.....

Toelichting op de rekening van baten en lasten

(bedragen in duizenden euro's)

Baten en lasten pensioenactiviteiten

11 Premies

	2019	2018
Werkgeversdeel		
• Jaarpremie	1.956	1.859
• Extra premie in verband met vermogenstekort	855	1.002
Totaal werkgeversdeel	2.811	2.861
Werknemersdeel		
• Doorsneepremie	358	341
• Extra premie in verband met vermogenstekort	144	137
Totaal werknemersdeel	502	478
Totaal	3.313	3.339

De feitelijke premie, inclusief herstellpremie van EUR 999 duizend (2018: EUR 1.139 duizend) bedraagt EUR 3.313 duizend (2018: EUR 3.339 duizend). De feitelijke premie is gebaseerd op een vaste rekenrente van 2,4%, eventueel verhoogd met een extra premie die voortvloeit uit het herstelplan.

De kostendekkende premie volgens artikel 128 lid 1 Pensioenwet bedraagt EUR 3.597 duizend (2018: EUR 3.289 duizend). De kostendekkende premie wordt berekend op basis van de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur ultimo vorig verslagjaar. De afgeleide gemiddelde marktrente voor de kostendekkende premie bedraagt 1,6% (2018: 1,8%).

De gedempt kostendekkende premie volgens artikel 128 lid 2 Pensioenwet bedraagt EUR 2.297 duizend (2018: EUR 2.139 duizend). De gedempte kostendekkende premie wordt berekend op basis van het verwachte reële rendement op de strategische beleggingsportefeuille van 2,4% (2018: 2,4%).

.....

De kostendeekkende premie en de gedempt kostendeekkende premie zijn als volgt samengesteld:

	Kosten- dekkende premie	Gedempt kosten- dekkende premie
2019		
Pensioenopbouw (inclusief excassokosten)	2.727	1.023
Risicopremie overlijden en arbeidsongeschiktheid	174	174
Opslag voor pensioenuitvoeringskosten	-	-
Solvabiliteitsopslag	696	287
Voorwaardelijke toekomstige indexering	-	813
Totaal	3.597	2.297

2018		
Pensioenopbouw (inclusief excassokosten)	2.471	961
Risicopremie overlijden en arbeidsongeschiktheid	158	158
Opslag voor pensioenuitvoeringskosten	-	-
Solvabiliteitsopslag	660	281
Voorwaardelijke toekomstige indexering	-	739
Totaal	3.289	2.139

De feitelijke premie wordt jaarlijks getoetst aan een gedempt kostendeekkende premie. De feitelijke premie, inclusief herstellpremie van EUR 999 duizend (2018: EUR 1.139 duizend), is EUR 1.016 duizend (2018: EUR 1.200 duizend) hoger dan de gedempt kostendeekkende premie.

12 Waardeoverdrachten

Hieronder is opgenomen het saldo van inkomende bedragen uit hoofde van overgenomen pensioenverplichtingen en uitgaande bedragen uit hoofde van overgedragen pensioenverplichtingen.

	2019	2018
Inkomende waardeoverdrachten	99	187
Uitgaande waardeoverdrachten	-731	-584
Saldo	-632	-397

.....

13 Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariel berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en partnerpensioen. De pensioenopbouw wordt berekend op basis van de rentetermijnstructuur DNB primo verslagjaar.

	2019	2018
Pensioenopbouw actieve deelnemers	2.673	2.422
Toekomstige pensioenuitvoeringskosten	53	49
Totaal	2.726	2.471

14 Indexering

	2019	2018
Indexering actieve deelnemers	-	-
Indexering gewezen deelnemers en pensioengerechtigden	-	-
Totaal	-	-

De pensioenrechten van actieve deelnemers zijn per 1 januari 2020 en 1 januari 2019 niet verhoogd. De premievrije pensioenrechten en de ingegane pensioenen zijn per 1 januari 2020 en 1 januari 2019 evenmin verhoogd.

15 Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de rentetermijnstructuur DNB per balansdatum. Aan de voorziening pensioenverplichtingen wordt rente toegevoegd op basis van de éénjaarsrente volgens deze rentetermijnstructuur primo verslagperiode.

	2019	2018
Totaal	-164	-169

De in het verslagjaar aan de voorziening pensioenverplichtingen toegevoegde (onttrokken) rente is gebaseerd op een rekenrente van negatief 0,24% (2018: negatief 0,26%).

.....

16 Wijziging rekenrente

De waarde van de pensioenverplichtingen verandert onder invloed van veranderingen in de gehanteerde rekenrente.

	2019	2018
Totaal	-14.869	-3.811

De afgeleide rekenrente is in 2019 gedaald van 1,52% tot 0,86% en is in 2018 gedaald van 1,66% tot 1,52%.

17 Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Toekomstige pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuarieel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De hieronder opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen en kosten van de verslagperiode.

	2019	2018
Onttrekking pensioenuitkeringen	641	635
Onttrekking pensioenuitvoeringskosten	13	13
Totaal	654	648

18 Pensioenrechten waardeoverdrachten

Hieronder zijn opgenomen de toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van pensioenrechten met betrekking tot inkomende waardeoverdrachten en de onttrekking aan de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van pensioenrechten met betrekking tot uitgaande waardeoverdrachten.

	2019	2018
Pensioenrechten inkomende waardeoverdrachten	-114	-190
Pensioenrechten uitgaande waardeoverdrachten	861	678
Saldo	747	488

19 Wijziging actuariële grondslagen

De actuariële grondslagen zijn de uitgangspunten en veronderstellingen waarop de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is gebaseerd. Onder wijziging actuariële grondslagen is het effect van aanpassing van de bestandsgrondslagen, economische grondslagen en kostengrondslagen op de voorziening opgenomen.

	2019	2018
Levensverwachting	-	660
Wijziging overige actuariële grondslagen	-210	-32
Totaal	-210	628

Het effect van de wijziging van de levensverwachting is als volgt samengesteld:

Overgang op prognosetafels AG 2018	-	660
Totaal	-	660

Ultimo 2018 was overgegaan op nieuwe generatietafels van het Actuarieel Genootschap. Hierop worden correcties toegepast in verband met hogere overlevingskansen van de populatie van het pensioenfonds ten opzichte van de overlevingskansen van de totale bevolking.

20 Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

	2019	2018
Premievrije pensioenopbouw en arbeidsongeschiktheidspensioen arbeidsongeschikten	-522	-
Actuariële resultaten, per saldo	-36	-48
Overig	-7	-23
Totaal	-565	-71

Onder overig zijn opgenomen de indexering van de kostenvoorziening en de verhoging van de toekomstige premievrije pensioenopbouw van arbeidsongeschikte deelnemers naar aanleiding van de algemene loonronde.

21 Pensioenuitkeringen

	2019	2018
Ouderdomspensioen	611	601
Partnerpensioen	3	3
Wezenpensioen	-	1
Arbeidsongeschiktheidspensioen	42	31
Totaal periodieke pensioenuitkeringen	656	636
Totaal afkopen pensioenen	-	1
Totaal	656	637

.....

22 Herverzekeringen

	2019	2018
Premies herverzekering	-174	-158
Periodieke uitkeringen herverzekering	99	35
Winsttaandeel herverzekeraar	25	31
Mutatie herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen	526	-110
Totaal	476	-202

Baten en lasten beleggingsactiviteiten

23 Beleggingsopbrengsten

De beleggingsopbrengsten kunnen als volgt worden weergegeven:

	Direct	Prijs- verandering	Valuta- verandering	Totaal
2019				
Vastgoed	-	914	58	972
Aandelen	1	5.968	279	6.248
Vastrentende waarden	-	3.142	231	3.373
Rentederivaten	261	2.952	-	3.213
Totaal vóór valutaderivaten en kosten	262	12.976	568	13.806
Valutaderivaten	-	-	-1.784	-1.784
Totaal vóór kosten	262	12.976	-1.216	12.022
Kosten van vermogensbeheer				-28
Totaal				11.994
2018				
Vastgoed	4	283	139	426
Aandelen	-	-2.699	667	-2.032
Vastrentende waarden	-	-333	543	210
Rentederivaten	228	565	-	793
Totaal vóór valutaderivaten en kosten	232	-2.184	1.349	-603
Valutaderivaten	-	-	-1.628	-1.628
Totaal vóór kosten	232	-2.184	-279	-2.231
Kosten van vermogensbeheer				-20
Totaal				-2.251

De directe beleggingsopbrengsten betreffen rente en door beleggingsfondsen uitgekeerd dividend.

De indirecte beleggingsopbrengsten betreffen waardeveranderingen inclusief valutakoersverschillen en zijn hiervoor verbijzonderd naar prijsveranderingen en valutaveranderingen.

De hiervoor weergegeven kosten van vermogensbeheer betreffen de rechtstreeks aan het pensioenfonds in rekening gebrachte kosten. De kosten die ten laste van beleggingsfondsen komen zijn hierin niet begrepen, maar zijn onderdeel van de waardeveranderingen. De ten laste van de beleggingsfondsen komende kosten kunnen worden onderscheiden in kosten van vermogensbeheer (vergoeding beheer beleggingen, bewaarloon en overige kosten) en transactiekosten. In de

.....

waardeveranderingen van derivaten (aandelenderivaten, rentederivaten en valutaderivaten) zijn eveneens transactiekosten begrepen.

De niet rechtstreeks aan het pensioenfonds in rekening gebrachte kosten, die onderdeel zijn van de waardeveranderingen van de beleggingen, kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	Kosten vermogens- beheer	Transactie- kosten fondsen	Toe- en uittreed- vergoeding
2019			
Vastgoed	54	9	2
Aandelen	65	64	23
Vastrentende waarden	54	64	6
Totaal beleggingsfondsen	173	137	31
Rentederivaten	-	4	-
Valutaderivaten	-	10	-
Totaal	173	151	31
2018			
Vastgoed	56	5	2
Aandelen	92	45	8
Vastrentende waarden	61	46	9
Totaal beleggingsfondsen	209	96	19
Rentederivaten	-	2	-
Valutaderivaten	-	6	-
Totaal	209	104	19

De niet rechtstreeks aan het pensioenfonds in rekening gebrachte kosten, die onderdeel zijn van de waardeveranderingen van de beleggingen, kunnen slechts door middel van schattingen worden vastgesteld. Dit geldt vooral voor de onderliggende transactiekosten van beleggingsfondsen. Indien de transactiekosten met betrekking tot beleggingsfondsen worden geïnterpreteerd als de aan deze beleggingsfondsen betaalde toe- en uittreedvergoedingen, kunnen deze zonder gebruikmaking van schattingen worden bepaald.

24 Overige baten en lasten beleggingsactiviteiten

	2019	2018
Rente banktegoeden in rekening-courant	-3	-
Totaal	-3	-

.....

Actuariële analyse van het resultaat

Het resultaat kan als volgt worden geanalyseerd naar technische winst- en verliesbronnen:

	2019	2018
Resultaat op beleggingen en verplichtingen	-2.642	-5.882
Resultaat op premies	425	720
Resultaat op waardeoverdrachten	115	91
Resultaat op pensioenuitkeringen	34	-
Resultaat op pensioenuitvoeringskosten	1	3
Wijziging actuariële grondslagen	-210	628
Actuariële resultaten	-36	-48
Resultaat op indexering	-	-
Resultaat op herverzekering	7	-57
Overige resultaten	-7	-23
Totaal	-2.313	-4.568

Resultaat op beleggingen en verplichtingen

	2019	2018
Resultaat beleggingen exclusief vastrentende waarden en renteswaps	5.636	-2.711
Resultaat vastrentende waarden (exclusief valutakoersresultaat)	3.142	-333
Resultaat renteswaps	3.213	793
Totaal resultaat beleggingsactiviteiten	11.991	-2.251
Benodigde rente voorziening pensioenverplichtingen	164	169
Benodigde rente herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen	-2	-1
Wijziging rekenrente voorziening pensioenverplichtingen	-14.869	-3.811
Wijziging rekenrente herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen	74	12
Totaal	-2.642	-5.882

Het resultaat op beleggingen en verplichtingen is gelijk aan het resultaat beleggingsactiviteiten verminderd met de technisch benodigde interest. Het rendement op de totale beleggingsportefeuille over 2019 bedraagt 16,9% tegen negatief 3,1% over 2018. De rentetoevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen is in 2019 gebaseerd op een rekenrente van negatief 0,24% (2018: negatief 0,26%). Dit is de éénjaarsmarkrente volgens de rentetermijnstructuur primo verslagjaar. De afgeleide rekenrente is in 2019 gedaald van 1,52% tot 0,86% en is in 2018 gedaald van 1,66% tot 1,52%.

.....

Resultaat op premies

	2019	2018
Premies	3.313	3.339
Beschikbaar voor premies herverzekering (risicopremie)	-174	-158
Beschikbaar voor toekomstige excassokosten	-41	-39
Beschikbaar voor andere toekomstige pensioenuitvoeringskosten	-	-
Beschikbaar voor pensioenopbouw	3.098	3.142
Pensioenopbouw actieve deelnemers	-2.673	-2.422
Totaal	425	720

Het resultaat op premies is bestemd voor buffervorming en voorwaardelijke toekomstige indexering van pensioenrechten.

Resultaat op waardeoverdrachten

	2019	2018
Inkomende waardeoverdrachten	99	187
Pensioenrechten inkomende waardeoverdrachten	-114	-190
Resultaat op inkomende waardeoverdrachten	-15	-3
Uitgaande waardeoverdrachten	-731	-584
Pensioenrechten uitgaande waardeoverdrachten	861	678
Resultaat op uitgaande waardeoverdrachten	130	94
Totaal	115	91

Het resultaat op waardeoverdrachten wordt veroorzaakt door verschillen tussen de rekenrente die tussen pensioenfondsen onderling en tussen pensioenfondsen en verzekeraars wordt gehanteerd voor de berekening van de overdrachtswaarde van pensioenrechten en de voor de mutatie in de voorziening pensioenverplichtingen gehanteerde rekenrente (rentetermijnstructuur DNB).

Resultaat op pensioenuitkeringen

	2019	2018
Beschikbaar uit voorziening pensioenverplichtingen	641	635
Werkelijke pensioenuitkeringen	-656	-637
Beschikbaar uit herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen	-50	-33
Werkelijke uitkeringen herverzekering	99	35
Totaal	34	-

.....

Resultaat op pensioenuitvoeringskosten

	2019	2018
Kostenopslag in premies		
• Excassokosten	41	39
• Andere pensioenuitvoeringskosten	-	-
Totaal kostenopslag in premies	41	39
Toevoeging voorziening pensioenverplichtingen (excassokosten)	-53	-49
Beschikbaar uit voorziening pensioenverplichtingen (excassokosten)	13	13
Totaal beschikbaar voor pensioenuitvoeringskosten	1	3
Werkelijke pensioenuitvoeringskosten	-	-
Totaal	1	3

Wijziging actuariële grondslagen

	2019	2018
Levensverwachting	-	660
Wijziging overige actuariële grondslagen	-210	-32
Totaal	-210	628

Het effect van de wijziging van de levensverwachting is als volgt samengesteld:

Overgang op prognosetafels AG 2018	-	660
Totaal	-	660

Actuariële resultaten

	2019	2018
Kortlevenrisico	110	99
Langlevensrisico	-173	-151
Sterfte, per saldo	-63	-52
Ingang pensioen	35	-
Overig	-8	4
Totaal	-36	-48

.....

Resultaat op indexering

	2019	2018
Beschikbaar uit premies	-	-
Indexering actieve deelnemers	-	-
Indexering gewezen deelnemers en pensioengerechtigden	-	-
Totaal	-	-

Resultaat op herverzekering

	2019	2018
Beschikbaar voor premies herverzekering (risicopremie)	174	158
Premies herverzekering	-174	-158
Winstdeling herverzekering	25	31
Premievrije pensioenopbouw en arbeidsongeschiktheidspensioen arbeidsongeschikten	-522	-
Mutatie herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen	504	-88
Totaal	7	-57

Overige resultaten

	2019	2018
Overig (indexering)	-7	-23
Totaal	-7	-23

Overige informatie

Verbonden partijen

De volgende rechtspersonen en natuurlijke personen worden aangemerkt als verbonden partijen:

- de aangesloten onderneming (werkgever) en uitvoeringsorganisatie Blue Sky Group bestaande uit Blue Sky Group Holding B.V., BSG Pension Management B.V., BSG Asset Management B.V. en BSG Fund Management B.V.;
- de directieleden van de vier Blue Sky Group-vennootschappen en hun nauwe verwanten;
- de bestuursleden van het pensioenfonds en hun nauwe verwanten;
- de onafhankelijke, externe voorzitter van het pensioenfonds.

Tussen het pensioenfonds en Blue Sky Group Holding (werkgever) is een uitvoeringsovereenkomst inzake de financiering en de uitvoering van de pensioenregeling gesloten. Een samenvatting van de uitvoeringsovereenkomst is opgenomen in de paragraaf Financiering en premie van de algemene toelichting op pagina 56.

.....

De kosten van de uitvoering van de pensioenregeling zijn voor rekening van de werkgever. De externe kosten bedragen EUR 224 duizend (2018: EUR 193 duizend). De werkgever brengt als uitvoeringsorganisatie geen vergoeding aan het pensioenfonds in rekening voor de verrichte werkzaamheden (pensioenuitvoering, bestuursondersteuning en vermogensbeheer).

Het pensioenfonds heeft geen leningen verstrekt aan bestuursleden en heeft ook anderszins geen vorderingen op bestuursleden. Inzake de beloning van bestuurders wordt verwezen naar de paragraaf Bezoldiging bestuurders hierna.

Er zijn geen transacties van betekenis met verbonden partijen die niet onder normale marktvoorwaarden zijn aangegaan anders dan de hiervoor vermelde werkzaamheden en externe kosten, waarvoor de werkgever als uitvoeringsorganisatie geen vergoeding berekent.

Medewerkers

Het pensioenfonds heeft geen personeel in dienst.

Bezoldiging bestuurders

De voorzitter van het bestuur en de vertegenwoordiger van de pensioengerechtigden ontvangen een honorarium rechtstreeks van de werkgever. Het honorarium over 2019 bedraagt EUR 40 duizend (2018: EUR 30 duizend). De overige bestuurders van het pensioenfonds ontvangen geen bezoldiging. De bestuursleden die in loondienst zijn bij de werkgever hebben een gedeeltelijke vrijstelling van hun hoofdfunctie in verband met hun bestuursfunctie bij het pensioenfonds.

Honorarium accountant

De accountants honoraria zoals bedoeld in artikel 382a Titel 9, Boek 2 BW komen niet ten laste van het pensioenfonds, maar zijn voor rekening van de werkgever. Het aan het verslagjaar toegerekende accountants honorarium bedraagt EUR 38 duizend (2018: EUR 38 duizend) en heeft volledig betrekking op de controle van de jaarrekening en de jaarstaten DNB.

Belastingen

Het pensioenfonds is op grond van de aard van de activiteiten vrijgesteld van belastingheffing voor de vennootschapsbelasting.

Toezichthouder

Evenals voorgaande jaren is geen sprake van door DNB genomen corrigerende maatregelen in gevolge artikel 96 Pensioenwet.

Gebeurtenissen na balansdatum

Het coronavirus COVID-19, dat eind 2019 in China uitbrak, is in 2020 razendsnel tot pandemie uitgegroeid. De overheidsmaatregelen gericht op het indammen van het virus hebben grote impact op het maatschappelijk functioneren en op de economie. De beurskoersen zijn sinds eind februari 2020 wereldwijd fors gedaald en de toch al extreem lage rente is verder naar beneden gegaan.

Als gevolg van het negatieve rendement en de impact van de lagere rente op de pensioenverplichtingen daalde de maandelijkse nominale dekkingsgraad ultimo april 2020 van 99,7% naar 85,8%. De beleidsdekkingsgraad daalde in de eerste vier maanden van 2020 van 99,3% naar 94,2%.

.....

De ontstane crisis heeft ook gevolgen voor de dagelijkse operatie van het pensioenfonds. Voor het bestuur zijn pensioentoekenningen en -betalingen, portefeuillebeheer, communicatie met belanghebbenden en bestuurlijke besluitvorming kritische processen waarvan de continuïteit gewaarborgd moet zijn. Mede dankzij een goede infrastructuur en tijdige voorbereiding kunnen alle activiteiten van het fonds vanuit huis worden uitgevoerd. Bestuur en medewerkers van de uitvoeringsorganisatie werken vanaf 16 maart 2020 nagenoeg volledig thuis. Uitzonderd bijeenkomsten met deelnemers vinden alle fondsactiviteiten doorgang.

Het pensioenfonds verwijst tevens naar hoofdstuk 9 waarin een toelichting op de gevolgen van de financiële positie van het pensioenfonds beschreven staat.

Amstelveen, 5 juni 2020

Het bestuur van Stichting Pensioenfonds Blue Sky Group

Overige gegevens

Bestemming van het resultaat

In de statuten is geen bepaling opgenomen over de wijze waarop het resultaat moet worden verdeeld. Het resultaat wordt jaarlijks geheel ten gunste dan wel ten laste van de reserves gebracht. Overeenkomstig de in de ABTN vastgelegde regeling wordt een deel van het resultaat toegevoegd of onttrokken aan bestemmingsreserves.

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds Blue Sky Group te Amstelveen is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2019.

Onafhankelijkheid

Als waarmede actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Blue Sky Group, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds, anders dan de werkzaamheden uit hoofde van de actuariële functie.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op EUR 700.000. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven EUR 35.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruikgemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn beoordeling van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

.....

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van de artikelen 131 (minimaal vereist eigen vermogen), 132 (vereist eigen vermogen) en 133 (dekking door waarden). Met betrekking tot artikel 135 merk ik daarbij op dat ik maatregelen, die het fonds na de balansdatum heeft getroffen, alsmede maatregelen waartoe het nadien heeft besloten, uitdrukkelijk heb meegewogen.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen. Indien de beleidsdekkingsgraad de komende jaren gedurig lager blijft uitkomen dan het niveau van de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen, dan zal per 31 december 2024 een kortingsmaatregel moeten worden uitgevoerd (als de actuele dekkingsgraad op dat moment ook lager is dan minimaal vereist).

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds Blue Sky Group is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening slecht, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen.

In het kader van dit oordeel wijs ik op de ontwikkelingen na balansdatum als gevolg van de coronacrisis, zoals die door het pensioenfonds in het jaarverslag zijn toegelicht.

Amstelveen, 5 juni 2020

drs. W. Hoekert AAG
Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

.....

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur en de raad van toezicht van Stichting Pensioenfonds Blue Sky Group

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2019

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds Blue Sky Group per 31 december 2019 en van het saldo van baten en lasten over 2019, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Wat we gecontroleerd hebben

Wij hebben de jaarrekening 2019 van Stichting Pensioenfonds Blue Sky Group ('de Stichting') te Amstelveen gecontroleerd.

De jaarrekening bestaat uit:

- 1 de balans per 31 december 2019;
- 2 de rekening van baten en lasten over 2019;
- 3 het kasstroomoverzicht over 2019; en
- 4 de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van de Stichting zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Controleaanpak

Samenvatting

Materialiteit
— Materialiteit van EUR 700 duizend — 0,8% van het pensioenvermogen
Kernpunten
— Waardering van beleggingen — Waardering van technische voorzieningen
Oordeel
Goedkeurend

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op EUR 700 duizend (2018: EUR 700 duizend). Voor de bepaling van de materialiteit wordt uitgegaan van het pensioenvermogen (pensioenverplichting plus stichtingskapitaal en reserves minus bestemmingsreserves) per 31 december 2019 (0,8%). Wij beschouwen het pensioenvermogen als de meest geschikte benchmark, omdat het pensioenvermogen een bepalende factor is in de berekening van de (beleids)dekkingsgraad die de financiële positie van de Stichting weergeeft. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij hebben met het bestuur en de raad van toezicht afgesproken dat wij tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven EUR 35 duizend rapporteren aan het bestuur en de raad van toezicht alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Reikwijdte van de controle

Uitbesteding van bedrijfsprocessen aan dienstverleners

De Stichting heeft het beheer van de beleggingen uitbesteed aan BSG Asset Management B.V. en BSG Fund Management B.V. De pensioenadministratie is uitbesteed aan BSG Pension Management B.V. De jaarrekening wordt opgesteld op basis van informatie over de beleggingen en beleggingsopbrengsten die is verstrekt door BSG Asset Management B.V. en BSG Fund Management B.V. en informatie over de technische voorzieningen, premiebijdragen en pensioenuitkeringen en overige financiële posten die is verstrekt door BSG Pension Management B.V..

KPMG Accountants N.V., ingeschreven bij het handelsregister in Nederland onder nummer 33263683, is lid van het KPMG-netwerk van zelfstandige ondernemingen die verbonden zijn aan KPMG International Cooperative ("KPMG International"), een Zwitserse entiteit.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor het verwerven van inzicht in de aard en de significantie van de door de dienstverleners verleende diensten en in het effect ervan op de voor de controle relevante interne beheersing van de Stichting. Op basis hiervan identificeren wij de risico's op een afwijking van materieel belang en zetten wij controlewerkzaamheden op en voeren wij deze uit om op deze risico's in te spelen.

Bij de uitvoering van onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden en bevindingen van andere onafhankelijke accountants inzake de voor de Stichting relevante interne beheersingsmaatregelen van BSG Asset Management B.V. en BSG Fund Management B.V en BSG Pension Management B.V., zoals weergegeven in de specifiek daarvoor opgestelde (Standaard 3402 type II-) rapportages.

Onze controlewerkzaamheden bestaan uit het bepalen van de minimaal verwachte interne beheersingsmaatregelen en het bespreken van de beheersomgeving bij de dienstverlener met vertegenwoordigers van de dienstverlener. Op basis daarvan evalueren wij, en bespreken wij met de andere onafhankelijke accountant, de in de Standaard 3402-rapportage beschreven interne beheersingsmaatregelen, de verrichte werkzaamheden ter toetsing van de effectieve werking gedurende 2019 en de uitkomsten daarvan. Ook beoordelen wij de evaluatie door het bestuur van de kwaliteit van de uitbesteding aan BSG Asset Management B.V., BSG Fund Management B.V en BSG Pension Management B.V.

Wij hebben eigen gegevensgerichte analyses ten aanzien van indirecte beleggingsopbrengsten, premiebijdragen en uitkeringen uitgevoerd waarbij wij de uitkomsten hebben getoetst op basis van verwachtingen die wij zelf hiervoor hebben ontwikkeld. Wij hebben door middel van deelwaarnemingen beleggingen, beleggingsstromen, mutaties in de pensioenadministratie, premiebijdragen en uitkeringen aan de hand van brondocumentatie bij de dienstverlener onderzocht.

Door bovengenoemde werkzaamheden op de uitbestede bedrijfsprocessen en aanvullende eigen werkzaamheden hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de beleggingen, beleggingsstromen en -opbrengsten, (mutaties in) deelnemergegevens en aanspraken die resulteren in (wijzigingen in) de technische voorzieningen, premiebijdragen en uitkeringen verkregen.

Reikwijdte van onze controle inzake fraude

In overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden zijn wij verantwoordelijk voor het verkrijgen van een redelijke mate van zekerheid (maar geen absolute) dat de jaarrekening als geheel geen afwijkingen van materieel belang bevat die het gevolg zijn van fraude of fouten.

Als onderdeel van onze risico-inschattingswerkzaamheden hebben wij gebeurtenissen en omstandigheden geëvalueerd die wijzen op een prikkel of druk om fraude te plegen of een mogelijkheid bieden om fraude te plegen ('frauderisicofactoren') om op basis daarvan frauderisico's te identificeren, indien relevant.

Het geïdentificeerde frauderisico is besproken binnen het controleteam en wij zijn alert op aanwijzingen van fraude gedurende de controle. Op basis van de controlestandaard hebben wij het frauderisico met betrekking tot doorbreking van interne beheersingsmaatregelen door het bestuur (veronderstelde risico) geëvalueerd. Het veronderstelde frauderisico met betrekking tot de opbrengstverantwoording is niet van toepassing, vooral omdat de mogelijkheden tot het materieel beïnvloeden van de opbrengstverantwoording beperkt zijn.

KPMG Accountants N.V., ingeschreven bij het handelsregister in Nederland onder nummer 33263663, is lid van het KPMG-netwerk van zelfstandige ondernemingen die verbonden zijn aan KPMG International Cooperative ("KPMG International"), een Zwitserse entiteit.

Onze controlewerkzaamheden omvatten een evaluatie van de opzet en het bestaan alsmede de effectieve werking van interne beheersingsmaatregelen die relevant zijn voor het mitigeren van dit risico, een evaluatie van management bias en het identificeren van (administratieve) journaalposten met een hoger frauderisico. Indien wij journaalposten met een verhoogd risico hebben geïdentificeerd, controleren wij deze door middel van validatie van brondocumentatie.

Bij het bepalen van onze controlewerkzaamheden maken wij gebruik van de inschatting en evaluatie van de Stichting met betrekking tot het interne beleid omtrent frauderisico-beheersing (preventie, detectie en respons), inclusief de opzet van ethische standaarden om een open en eerlijke cultuur na te streven. Als onderdeel van onze evaluatie hebben wij het incidentregister geïnspecteerd.

Wij hebben onze risico-inschatting en controlewerkzaamheden gecommuniceerd aan het bestuur en de raad van toezicht. Onze controlewerkzaamheden verschillen van een specifiek forensisch fraudeonderzoek, welk onderzoek vaak een meer diepgaand karakter heeft.

Onze controlewerkzaamheden om frauderisico's te adresseren hebben niet geleid tot de identificatie van een kernpunt van de controle.

Wij merken op dat onze controle is gebaseerd op de procedures die zijn beschreven in overeenstemming met de toepasselijke controlestandaarden en niet primair zijn ontworpen om fraude te detecteren.

Reikwijdte van onze controle inzake het niet voldoen aan wet- en regelgeving

Wij hebben feiten en omstandigheden geëvalueerd om wet- en regelgeving te identificeren die relevant is voor de Stichting. Wij hebben wet- en regelgeving geïdentificeerd die redelijkerwijs een materieel effect op de jaarrekening kan hebben op basis van onze risico-inschatting en sector kennis, door middel van het bevragen van het bestuur en een evaluatie van het beleid en geïmplementeerde procedures ten aanzien van het voldoen aan wet- en regelgeving.

Geïdentificeerde wet- en regelgeving is besproken binnen het controleteam en wij zijn alert op aanwijzingen van het niet voldoen aan wet- en of regelgeving gedurende de controle. De potentiële impact van wet- en regelgeving varieert sterk:

- De Stichting is onderhevig aan wet- en regelgeving die direct van invloed is op de jaarrekening, inclusief de Pensioenwet en verslaggevingstandaarden (inclusief voor de Stichting specifieke wet- en regelgeving). Wij hebben het voldoen aan deze wet- en regelgeving vastgesteld als onderdeel van onze controlewerkzaamheden voor de relevante elementen in de jaarrekening.
- Daarnaast is de Stichting onderhevig aan diverse wet- en regelgeving waarbij niet voldoen aan deze wet- en regelgeving indirect van invloed kan zijn op de jaarrekening ten aanzien van elementen verantwoord of toegelicht in de jaarrekening, of beide, bijvoorbeeld als gevolg van het ontvangen van boetes of claims. Wij hebben het Besluit Financieel toetsingskader pensioenfondsen (Bftp) geïdentificeerd als wetgeving die indirect, redelijkerwijs een materiële impact op de jaarrekening zou kunnen hebben.

KPMG Accountants N.V., ingeschreven bij het handelsregister in Nederland onder nummer 33263683, is lid van het KPMG-netwerk van zelfstandige ondernemingen die verbonden zijn aan KPMG International Cooperative (KPMG International), een Zwitserse entiteit.

De Nederlandse controlestandaarden beperken onze controlewerkzaamheden met betrekking tot het identificeren van het niet voldoen aan wet- en regelgeving met een indirecte invloed tot het bevragen van het bestuur en inspectie van correspondentie met toezichthoudende instanties alsmede andere juridische correspondentie. Onze werkzaamheden hebben niet geleid tot het identificeren van gevallen of vermoedens van niet voldoen aan wet- en regelgeving anders dan wat reeds door de Stichting is geïdentificeerd.

De impact van bekende gevallen of vermoedens van niet voldoen aan wet- en regelgeving hebben wij geadresseerd in de controlewerkzaamheden met betrekking tot de relevante elementen zoals verantwoord in de jaarrekening.

De uitgevoerde werkzaamheden inzake het adresseren van het risico op het niet voldoen aan wet- en regelgeving hebben niet geleid tot het identificeren van een kernpunt in onze controleverklaring.

Onze controlewerkzaamheden verschillen van een specifiek forensisch onderzoek naar het voldoen aan wet- en regelgeving. Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken van de jaarrekening en voor de opzet van een zodanige interne beheersing als het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude, waaronder het voldoen aan wet- en regelgeving.

Indien de gevolgen voor de jaarrekening van het niet voldoen aan indirecte wet- en regelgeving (onregelmatigheden) minder direct van invloed zijn op gebeurtenissen en transacties die in de jaarrekening tot uitdrukking komen, hoe minder waarschijnlijk het is dat de inherent beperkte controlewerkzaamheden, zoals vereist door de controlestandaarden, dit zouden identificeren. Bovendien bestaat er, zoals bij elke controle, een hoger risico op het niet detecteren van onregelmatigheden indien deze het gevolg zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, opzettelijke onjuistheden, verkeerde representaties of de doorbreking van interne beheersmaatregelen.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het belangrijkste waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij aan het bestuur en de raad van toezicht gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Waardering van beleggingen

Omschrijving

De beleggingen vormen een significante post op de balans van de Stichting. De beleggingen van de Stichting bedragen circa 99,6% van het balanstotaal. Alle beleggingen dienen conform de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. Uit de paragraaf 'Overige informatie beleggingen' bij de toelichting op de jaarrekening blijkt dat voor EUR 71,8 miljoen (86%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op marktnoteringen en dat voor EUR 11,4 miljoen (24%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op afgeleide marktnoteringen en waarderingsmodellen en -technieken. Het bepalen van de marktwaarde voor deze laatste beleggingscategorie is complex(er) en bevat subjectieve schattingselementen.

KPMG Accountants N.V., ingeschreven bij het handelsregister in Nederland onder nummer 33263683, is lid van het KPMG-netwerk van zelfstandige ondernemingen die verbonden zijn aan KPMG International Cooperative ('KPMG International'), een Zwitserse entiteit.

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van modellen. Gezien de invloed hiervan op de waardering van de beleggingen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de (beleids)dekkingsgraad vormde de waardering van de beleggingen een kernpunt van onze controle.

In de paragraaf 'Grondslagen voor de waardering van activa en passiva' geeft de Stichting de gehanteerde waarderingsgrondslagen weer. In de paragraaf 'Overige informatie beleggingen' zijn de gehanteerde waarderingsmethoden en belangrijke veronderstellingen voor waardering van deze beleggingscategorie uiteengezet.

Het evalueren van de waarderingsgrondslagen en het vaststellen van de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen vormden onderdeel van onze werkzaamheden.

Onze aanpak

Wij maken gebruik van de beheersmaatregelen die zijn ingericht bij de vermogensbeheerder en die onderdeel zijn van de Standaard 3402 type II-rapportage (waarbij een goedkeurend assurancerapport van de accountant is afgegeven). Deze relevante beheersmaatregelen zijn gericht op de aanstelling van betrouwbare fondsmanagers enerzijds en de betrouwbare aanlevering van, en toereikende evaluatie op, periodieke performancecijfers anderzijds. Daarnaast hebben wij de aansluiting vastgesteld tussen de financiële administratie en actuele financiële rapportages van fondsmanagers, indien nodig gecorrigeerd voor kasstromen tot aan balansdatum. Vervolgens hebben wij de waardering van beleggingen gebaseerd op afgeleide marktnoteringen en waarderingsmodellen en -technieken onderzocht.

De waardering van participaties in Blue Sky beleggingspools hebben wij getoetst aan de hand van recente, door een andere onafhankelijke accountant gecontroleerde jaarrekeningen. Wij hebben hierbij onder meer aandacht besteed aan consistentie met de waarderingsgrondslagen van de Stichting ten opzichte van die van het beleggingsfonds alsmede de strekking van de verklaring van de andere onafhankelijke accountant. Bovendien hebben wij ook de monitoring van de Stichting op recente financiële informatie van de beleggingen na balansdatum in onze werkzaamheden betrokken. Ten aanzien van participaties in Blue Sky beleggingspools waarvoor geen door een andere onafhankelijke accountant gecontroleerde jaarrekening beschikbaar zijn, hebben wij de beleggingen in de Blue Sky beleggingspool getoetst aan de hand van recente, door een andere onafhankelijke accountant gecontroleerde jaarrekeningen.

De waardering van participaties in vastgoedfondsen, waarvan de onderliggende beleggingen worden gewaardeerd op basis van taxaties, hebben wij getoetst aan de hand van recente, door een andere onafhankelijke accountant gecontroleerde jaarrekeningen. Wij hebben hierbij onder meer aandacht besteed aan consistentie met de waarderingsgrondslagen van de Stichting ten opzichte van die van het beleggingsfonds alsmede de strekking van de verklaring van de andere onafhankelijke accountant. Bovendien hebben wij ook de monitoring van de Stichting op recente financiële informatie van de beleggingen na balansdatum in onze werkzaamheden betrokken.

Tot aan de datum van onze controleverklaring hebben wij voor EUR 1,4 miljoen (1,6% van de beleggingsportefeuille) van de niet-beursgenoteerde beleggingscategorieën de waardering niet kunnen toetsen aan door een accountant gecontroleerde jaarrekeningen voorzien van een goedkeurende controleverklaring. Wij hebben hier de volgende aanvullende procedures op uitgevoerd:

Wanneer niet tijdig een jaarrekening die is voorzien van een goedkeurende controleverklaring beschikbaar is, hebben wij de betrouwbaarheid van de marktwaardering zoals door de fondsmanager is afgegeven, vastgesteld door de inschatting van deze fondsmanagers uit voorgaande jaren te toetsen aan de hand van de later in het jaar beschikbaar gekomen gecontroleerde jaarrekeningen. In aanvulling hierop hebben we diverse gesprekken gevoerd met betrokken frontoffice-medewerkers van de Stichting/vermogensbeheer, waarbij wij significante gebeurtenissen na balansdatum, mogelijke risico's en andere relevante aspecten die van invloed zijn op de waardering van deze fondsen hebben besproken en getoetst aan brondocumentatie.

De waardering van derivaten gebaseerd op afgeleide marktnoteringen hebben wij onderzocht met gebruikmaking van een eigen waarderingspecialist. Wij hebben ook de monitoring van de uitvoeringsorganisatie op recente financiële informatie verkregen na balansdatum over de waarde van beleggingen op balansdatum betrokken. Onze waarderingspecialist heeft de gehanteerde waarderingsmethodieken met zelfstandig bepaalde waarderingsmethodieken op basis van zelfstandig verkregen in de markt waarneembare prijzen.

Onze observatie

Wij hebben geconstateerd dat de gehanteerde waarderingsgrondslagen en gehanteerde waarderingsmethodieken voor de beleggingen in overeenstemming zijn met de geldende verslaggevingsregels en geschikt zijn om te kunnen komen tot een marktwaarde van deze beleggingen. Wij hebben eveneens geconstateerd dat de toelichtingen op de beleggingen adequaat zijn.

KPMG Accountants N.V., ingeschreven bij het handelsregister in Nederland onder nummer 33293683, is lid van het KPMG-netwerk van zelfstandige ondernemingen die verbonden zijn aan KPMG International Cooperative ('KPMG International'), een Zwitserse entiteit.

Wij vinden de waardering van de beleggingen evenwichtig bepaald.

Waardering van technische voorzieningen

Omschrijving

De technische voorzieningen vormen een significante post op de balans van de Stichting en worden gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De waardering van de technische voorzieningen komt tot stand door middel van een berekening waarin aanspraakgegevens van deelnemers met behulp van belangrijke schattingen over levensverwachtingen, kostenniveaus en arbeidsongeschiktheid worden vertaald naar verwachte toekomstige kasstromen (uitkeringen). De kasstromen worden contant gemaakt tegen de markttrente (rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door De Nederlandsche Bank).

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van actuariële modellen en het bestuur zich laat adviseren door actuariel deskundigen. Gezien de complexiteit en de invloed hiervan op de hoogte van de technische voorzieningen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de beleidsdekkingsgraad vormde de waardering van de technische voorzieningen een kernpunt van onze controle.

Het bestuur heeft in de paragraaf 'Grondslagen voor de waardering van activa en passiva' de waarderingsgrondslagen en veronderstellingen voor de technische voorzieningen opgenomen. In de paragraaf 'Risicobeheer' is de gevoeligheid van de berekening van de technische voorzieningen voor schattingen uiteengezet.

Onze aanpak

Bij onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden van de certificerende actuaris die door de Stichting is aangesteld. Wij hebben bij aanvang van de controle en bij afronding ervan afstemming gehad met de certificerende actuaris over de te volgen aanpak, de aandachtspunten en de uitkomsten. Wij maken tevens gebruik van de werkzaamheden van de actuariële sleutelfunctiehouder en hebben kennis genomen van zijn rapportages en deze besproken.

Wij hebben de door het bestuur gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen geëvalueerd. Hierbij hebben wij de consistentie, prudentie en actualiteit van de schattingsmethode en veronderstellingen betrokken. Wij hebben de onderbouwing van de veronderstellingen door het bestuur geëvalueerd aan de hand van een toetsing van de historische betrouwbaarheid daarvan en algemeen geactualiseerde uitgangspunten zoals overlevingskansen. De gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen hebben wij besproken met de certificerende actuaris. Wij hebben de actuariële verklaring zoals opgenomen in de overige gegevens en de werkzaamheden in het dossier van de certificerende actuaris geëvalueerd.

Onze werkzaamheden omvatten verder het evalueren van de uitkomst van de actuariële analyse van het saldo van baten en lasten in relatie tot eerder gemaakte schattingen en kasstroomprojecties. Tevens hebben wij de waarderingsgrondslagen en de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen in de jaarrekening geëvalueerd.

Onze observatie

Wij vinden de waardering van de technische voorzieningen evenwichtig bepaald en de toelichting toereikend.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

KPMG Accountants N.V. is ingeschreven bij het handelsregister in Nederland onder nummer 33263683, is lid van het KPMG-netwerk van zelfstandige ondernemingen die verbonden zijn aan KPMG International Cooperative ("KPMG International"), een Zwitserse entiteit.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben een mindere diepgang dan onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder de informatie die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van toezicht voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de Stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van de genoemde verslaggevingsstelsels moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de Stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de Stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De raad van toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de Stichting.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze doelstelling is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

KPMG Accountants N.V., ingeschreven bij het handelsregister in Nederland onder nummer 332636683, is lid van het KPMG-netwerk van zelfstandige ondernemingen die verbonden zijn aan KPMG International Cooperative ("KPMG International"), een Zwitserse entiteit.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur en de raad van toezicht onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het bestuur en de raad van toezicht hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Utrecht, 5 juni 2020

KPMG Accountants N.V.

A.J.H. Reijns RA

KPMG Accountants N.V., ingeschreven bij het handelsregister in Nederland onder nummer 33263683, is lid van het KPMG-netwerk van zelfstandige ondernemingen die verbonden zijn aan KPMG International Cooperative ("KPMG International"), een Zwitserse entiteit.

Bijlagen

Personalia/Functies en nevenfuncties (stand per 5 juni 2020)

Bestuur

Voorzitter zonder stemrecht	Mevrouw M. Adema
Leden	De heer S. Brons
	De heer T.G.A. Keijzers (vicevoorzitter)
	Mevrouw N. van Koningsveld
	De heer A.S.J. Schakel (vicevoorzitter)
	De heer M.W. Verschuur
	Vacature

Verantwoordingsorgaan

Voorzitter	De heer J. Wissink
Leden	De heer H. Nieuwenhuis
	De heer B.A.A.M. van der Stee
	De heer E. Woudstra

Algemeen secretariaat

Mevrouw L. Duin-Gemink

Compliance officer

De heer S.J. Röder

Visitatiecommissie

Voorzitter	De heer J. Hilbrands
Leden	Mevrouw M.E.J. Bracco Gartner
	Mevrouw E. van Kalmthout

Accountant

KPMG Accountants N.V.

Certificerend actuaris

Towers Watson Netherlands B.V.

Uitvoeringsorganisatie(s)

Blue Sky Group Holding B.V., Amstelveen (BSG Asset Management B.V., BSG Fund Management B.V., BSG Pension Management B.V.).

.....

Functies en nevenfuncties bestuur

Mevrouw M. Adema

Functie in het bestuur: Onafhankelijk voorzitter (per 1 januari 2017)
Relevante nevenfuncties: Partner bij Montae

De heer S. Brons

Functie in het bestuur: Lid (vanaf 2014)
Voordragende organisatie: Pensioengerechtigden Blue Sky Group
Functie: Gepensioneerd (voorheen: actuaris)
Relevante nevenfuncties: -

De heer T.G.A. Keijzers

Functie in het bestuur: Lid (vanaf 2006)
Voordragende organisatie: Blue Sky Group
Functie: Chief Operating Officer
Relevante nevenfuncties: Lid klachtencommissie van CFA VBA en lid adviescommissie Institutioneel van DSI

Mevrouw N. van Koningsveld

Functie in het bestuur: Lid (vanaf 2018)
Voordragende organisatie: Blue Sky Group
Functie: P&O manager
Relevante nevenfuncties: -

De heer A.S.J. Schakel

Functie in het bestuur: Lid (vanaf 2018)
Voordragende organisatie: Ondernemingsraad Blue Sky Group
Functie: Expert actuariaat
Relevante nevenfuncties: Lid ledenraad van Coöperatie VGZ

De heer M.W. Verschuur

Functie in het bestuur: Lid (vanaf 2020)
Voordragende organisatie: Ondernemingsraad Blue Sky Group
Functie: Investment Strategist
Relevante nevenfuncties: Lid beleggingscommissie Onderlinge 's Gravenhage en lid beleggingscommissie De Hoop

.....

Deelnemersbestand

Personen met aanspraak op nog niet ingegaan pensioen

	Deelnemers	Gewezen deelnemers
Aantallen per einde vorig boekjaar	151	119
Bij wegens		
- Indiensttreding	16	-
- Uitdiensttreding	-	18
- Toekenning pensioen	-	-
- Invaliditeit	-	-
- Overige oorzaken	-	-
Af wegens		
- Invaliditeit	2	-
- Overlijden	-	-
- Toekenning ouderdomspensioen	-	1
- Uitdiensttreding	18	-
- Beëindiging wezenpensioen	-	-
- Revalidatie	-	-
- Emigratie/afkoop/overdracht	-	3
Aantallen per einde verslagjaar	147	133

Pensioengerechtigden

	Ouderdoms- pensioen	Partner- pensioen	Wezen- pensioen	Arbeids- ongeschiktheids- pensioen	Totaal pensioen- gerechtigden
Aantallen per einde vorig verslagjaar	18	1	1	7	27
Bij wegens					
- Indiensttreding	-	-	-	-	-
- Uitdiensttreding	-	-	-	-	-
- Toekenning pensioen	1	-	-	-	1
- Invaliditeit	-	-	-	2	2
- Overige oorzaken	-	-	-	-	-
Af wegens					
- Invaliditeit	-	-	-	-	-
- Overlijden	-	-	-	-	-
- Toekenning ouderdomspensioen	-	-	-	-	-
- Uitdiensttreding	-	-	-	-	-
- Beëindiging wezenpensioen	-	-	1	-	1
- Revalidatie	-	-	-	-	-
- Emigratie/afkoop/overdracht	-	-	-	-	-
Aantallen per einde verslagjaar	19	1	-	9	29

Ontwikkelingen 2010 – 2019

Ontwikkelingen 2010-2019 Pensioenfonds Blue Sky Group										
	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010
Aantal deelnemers	147	151	146	162	163	145	139	126	122	121
Mannen	90	92	88	96	96	87	81	72	69	67
Vrouwen	57	59	58	66	67	58	58	54	53	54
Aantal gewezen deelnemers	133	119	109	92	78	75	72	70	64	55
Mannen	73	67	62	53	46	44	44	41	36	31
Vrouwen	60	52	47	39	32	31	28	29	28	24
Aantal pensioengerechtigden	29	27	27	23	23	22	20	20	18	17
Ouderdomspensioen- en overbruggingspensioen	19	18	18	15	15	14	12	11	9	8
Mannen	16	15	15	13	13	13	11	10	9	8
Vrouwen	3	3	3	2	2	1	1	1	0	0
Partnerpensioen	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Wezenpensioen	0	1	1	1	1	1	1	2	2	2
Arbeidsongeschiktheidspensioen	9	7	7	6	6	6	6	6	6	6
Mannen	3	3	3	3	3	3	3	3	4	4
Vrouwen	6	4	4	3	3	3	3	3	2	2
Premies	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR
Feitelijke premie	3.313	3.339	3.382	3.373	2.672	2.709	2.746	2.231	2.132	1.844
Kostendekkende premie	3.597	3.289	3.575	3.290	2.652	2.247	2.485	2.242	2.033	1.844
Gedempt kostendekkende premie	2.297	2.140	2.239	2.348	2.218	2.312	2.368	2.084	2.033	1.844
Pensioenuitkeringen	656	637	551	486	468	397	371	390	427	451
Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer (bedragen in euro's)	1.267	1.096	1.234	1.099	1.026	925	860	1.028	635	666
Vermogen										
Stichtingskapitaal en reserves	-239	2.074	6.642	423	1.584	6.402	8.802	6.983	3.137	4.499
Voorziening pensioenverplichtingen	84.665	67.860	63.440	63.001	53.575	45.882	33.757	32.870	28.968	21.667
Verwerkte indexering										
Deelnemers	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,90%	1,38%	1,20%	1,84%	1,63%
Gepensioneerden en gewezen deelnemers	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,42%	0,83%	1,20%	2,11%	1,14%
Beleggingen										
Vastgoed	8.067	7.415	6.884	6.220	5.828	5.576	2.706	3.339	2.562	2.816
Aandelen	31.196	22.632	25.928	24.506	17.379	17.752	15.262	13.906	11.415	10.107
Vastrentende waarden	43.774	39.795	36.015	33.120	32.206	27.763	22.491	19.208	16.406	13.566
Overig	204	-800	516	-881	-846	915	1.780	2.903	1.736	-471
Totaal	83.241	69.042	69.343	62.965	54.567	52.006	42.239	39.356	32.119	26.018
Rendement										
Totaalrendement	16,9%	-3,1%	7,2%	9,7%	0,5%	16,1%	0,2%	17,4%	12,2%	10,2%
Vijfjaarsgemiddeld totaalrendement	6,0%	5,9%	6,6%	8,5%	9,0%	11,0%	10,5%	6,7%	3,9%	2,7%
Tienjaarsgemiddeld totaalrendement	8,5%	8,2%	6,6%	6,2%	5,8%	7,0%	6,5%	8,0%	5,9%	
Dekkingsgraad										
Nominale dekkingsgraad	99,7%	103,1%	110,5%	100,7%	103,0%	113,5%	125,6%	120,9%	110,8%	120,8%
Beleidsdekkingsgraad	99,3%	108,9%	107,8%	95,7%	105,5%					
Vereiste dekkingsgraad volgens FTK	121,5%	124,0%	125,1%	125,2%	125,8%	123,1%	123,3%	119,8%	119,5%	124,4%
Reële dekkingsgraad	64,0%	62,7%	63,6%	57,2%	62,4%	69,3%	69,6%	58,5%	56,1%	60,8%
Wettelijke reële dekkingsgraad	78,9%	87,5%	86,1%	77,1%	84,0%					

.....